

editörden / from the editor

EĞİTİM BİLİM TOPLUM Dergisi, Bahar sayısıyla yoluna devam ediyor...

Hakemli Makaleler bölümünde önce Tülay Ekici'nin "*Müzik Öğretmeni Yetiştirmede Konuşma Eğitiminin Önemi*" başlıklı makalesini okuyacaksınız. Ekici; makalesinde "*müzik öğretmeni yetiştirme kapsamında yer alması gereken konuşma eğitimi*"nin, "*müzik öğretmeni adaylarının sözel iletişim becerilerini geliştirmesinin yanında, şarkı söylemeye katkısı nedeniyle de önemli*" olduğuna vurgu yapıyor ve önerilerini sıralıyor.

Sırada "*Mesleki Eğitim Politikalarına Devlet-Sermaye İlişkileri Açısından Bakmak*" başlıklı Ezgi Pınar'ın makalesini göreceksiniz. Pınar, çalışmasında "*Türkiye'de eğitim meselesinin işgücü piyasasının bir fonksiyonu haline gelmesini; eğitim ile işgücü piyasası arasında kurulmak istenen organik ilişkiyi*" konu ediniyor ve "*Mesleki eğitim politikaları*"nı "*öncelikle devlet-sermaye ilişkilerinin neoliberal proje kapsamında yeniden yapılandırılmasının bir parçası olarak*" okuyor.

Ardından Özcan Evrensel'in "*METALAŞMA: Meta Biçiminin Gelişimi*" başlıklı oylumlu makalesiyle karşılaşacaksınız. Evrensel, makalesinde "*metalaşma süreçlerine yani meta biçiminin gelişimine üretim sürecini merkeze alan bir yaklaşım ile eğilmeye*" çalışıyor ve "*Böylece metalaşma biçimlerini veya süreçlerini, bugünden hareketle düne giderek geleceğe uzanma biçiminde, kavramak mümkün*" olacağını ileri sürüyor.

Son olarak Ali Öztürk'ün "*Türkiye'de Müzik Müzeleri ve Eğitsel İşlevleri*" başlıklı makalesini okuyacaksınız. Öztürk; "*Gelişmiş ülkelere oranla gecikmiş de olsa ülkemizde de yaygınlaşmaya*" başlayan "*tematik müzecilik*" örneklerinden "*Müzik Müzeleri*"ni ele alıyor.

Yeni sayımızda buluşuncaya değin, iyi okumalar...

Mutahhar Aksarı

MÜZİK ÖĞRETMENİ YETİŞTİRMEDE KONUŞMA EĞİTİMİNİN ÖNEMİ

Importance of Speech Education in Music Teacher Training

Tülay Ekici*

Öz

Bir insanın nitelikli ve saygın olmasında belirleyici olan sözel iletişim becerisi, özellikle eğitim alanında, örnek insan olma sorumluluğunu taşıması nedeniyle bir öğretmen için oldukça önemlidir. Nitelikli bir konuşma, doğal bir yetenek olduğu kadar, eğitimle de şekillenecek ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle konuşma eğitimi, eğitimin her kademesinde, özellikle de öğretmen yetiştiren kurumlarda kuramsal ve uygulamalı olarak yer almalıdır. Müzik eğitimi kapsamında yer alan ses eğitiminin genel amacı, konuşma ve şarkı söylemede, öğrencilerin seslerini en iyi şekilde kullanmalarını sağlamaktır. Konuşma ve şarkı söylemede açık farklar olmakla birlikte, temel mekanizma, özellikle fiziksel süreçler aynıdır. Konuşma, şarkı söylemenin temeli olarak düşünülürse, şarkı söylemenin temel prensiplerinin çoğu, rahat bir ses düzeyinde yapılan konuşma sırasında öğrenilebilir. Bu bağlamda, müzik öğretmeni yetiştirme kapsamında yer alması gereken konuşma eğitimi, müzik öğretmeni adaylarının sözel iletişim becerilerini geliştirmesinin yanında, şarkı söylemeye katkısı nedeniyle de önemlidir.

Anahtar Sözcükler: Müzik Öğretmeni, Konuşma Eğitimi

Abstract

Verbal communication ability determining a person being qualified and respected, especially in the field of education due to carry responsibility being human pattern is quite important for a teacher. A qualified speech a natural talent as well as being shaped with education emerges. For this reason, speech training, education at all levels, especially in teacher training institution should be included as theoretical and practical. The general purpose of voice training part of

* Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Bölümü, İzmir, Türkiye / tulay.ekici@deu.edu.tr

Dr., Dokuz Eylül University, Buca Faculty of Education, Fine Arts Department, İzmir, Turkey

Geliş Tarihi / Received: 30.03.2016 - Kabul Tarihi / 09.04.2016

music education is to ensure the best voice usage of the students in the speaking and singing. Despite the fact that speaking and singing have clear differences, the basic mechanisms especially the physical processes are the same. If speech is considered the basic of singing, most of the basic principles of singing can be learned in the convenient sound level during the speech. In this sense speech education which should be included to the range of training music teacher, is important for the contribution of singing song as well as developing music teacher candidates' verbal communication skills.

Keywords: Music Teacher, Speech Education,

Giriş

Sözel iletişim becerisi, bir insanın nitelikli ve saygın olmasında belirleyici olduğu gibi, özellikle eğitim alanında örnek insan olma sorumluluğunu taşıması nedeniyle bir öğretmen için oldukça önemlidir. Nitelikli ve etkili bir konuşma, doğal bir yetenek olduğu kadar, eğitimle de şekillenerek ortaya çıkmaktadır.

Müzik eğitimi kapsamında yer alan ses eğitiminin genel amacı, konuşma ve şarkı söylemede, öğrencilerin seslerini en iyi şekilde kullanmalarını sağlamaktır. Konuşma ve şarkı söyleme arasında açık farklar olmakla birlikte, temel mekanizma, özellikle fiziksel süreçler aynıdır. Konuşma, şarkı söylemenin temeli olarak düşünüldüğünde, şarkı söylemenin temel prensiplerinin çoğu, rahat bir ses düzeyinde yapılan konuşma sırasında öğrenilebilir. Şarkı söyleme becerisi ile anadilin kullanılması arasında bir ilişki olduğu düşüncesinden hareketle, müzik eğitimcilerinden anadillerini iyi kullanması beklenir. Bu bağlamda, müzik öğretmeni yetiştirme kapsamında yer alması gereken konuşma eğitimi, müzik öğretmeni adaylarının sözel iletişim becerilerini geliştirmesinin yanında, şarkı söylemeye katkısı nedeniyle de önemlidir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın amacı, müzik öğretmeni yetiştirmede konuşma eğitiminin önemini ele alarak bir değerlendirme yapmak ve önerilerde bulunmaktır. Etkili konuşan ve güzel şarkı söyleyen insanlar, çevrelerinde bu özelliklerinden dolayı bir yer bulmaktadırlar. Müzik eğitimi, güzel konuşma ve şarkı söylemenin temelini atıldığı bir derstir. Nefesi doğru yerde doğru kullanma, doğru telaffuz, sözcükleri iyi boğumlama, vurguları doğru kullanma, tonlama ve nüanslama, konuşma ve şarkı söylemenin ortak paydalarıdır. Dolayısıyla müzik eğitimcisi aynı zamanda iyi bir dil eğitimcisidir. Bir müzik öğretmeni için öğrencilerin önce doğru ve güzel konuşmalarını sağlaması, doğru ve güzel şarkı söylemenin temelini oluşturacaktır. Aynı zamanda öğrencilere, sözel

dil ve şarkı söyleme ile kendilerini etkili ifade etme becerisi kazandırılmış olacaktır. Bu açıdan bakıldığında, müzik eğitimcisi yetiştirmede dil eğitimine vurgu yapmak ve müzik eğitimi programları için önerilerde bulunmak açısından bu çalışmanın önemli olduğu düşünülmektedir.

Yöntem

Bu çalışmada, Tarama Modeli kullanılmıştır. Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır, herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez. Tarama modelleri, bir çalışmada tek başına uygulanmakla birlikte, taramanın yer almadığı bir araştırma modelinin tek başına var olması düşünülemez (Karasar, 2002: 77).

KURAMSAL ÇERÇEVE

Dil, Konuşma ve Konuşma Eğitimi

İnsan, toplum, ulus ve kültür varlığına hükmeden, çok yönlü ve derin anlamlı bir sistem olan dil, insan zekasının, duygu ve düşünce gücünün en iyi anlatım aracıdır. Niteliği ve özellikleri açısından her dil, kendi kuralları içinde yaşayan ve gelişen canlı bir varlıktır (Korkmaz vd, 1990: 2).

Toplumların gelişip ilerlemesinde en önemli etkenlerden biri olan dil, insanların toplu iş görme, ortaklaşa çalışma, örgütlenme, iş bölümü yapma, gözlem, deney ve birikimlerini yeni kuşaklara aktarma konusunda yetkinlik kazanmasına yardımcı olmaktadır. Bu anlamda dil, kültürün koruyucusu, taşıyıcısı ve aktarıcısıdır. Bir ulusun kültür hazinesini oluşturan tarihi, coğrafyası, din anlayışı, müziği, sanatı, edebiyatı, ilim ve tekniği, dünya görüşü ve ulus olmayı sağlayan her türlü ortak değerleri, tarihin ve zamanın süzgecinden geçerek, geçmişten geleceğe dil yolu ile aktarılabilir. Ayrıca, bütün fikirler dildeki geniş anlatım olanakları ile açığa vurulabilir, bu nedenle dildeki gelişmişlik, kültür gelişmişliğinin ifadesidir.

Dil, sosyal bir varlık olduğundan, toplumdan topluma değişiklik göstermektedir. Zeka, duygu ve düşünce mekanizması bütün insanlarda ortak olduğu halde, zihin faaliyetlerinin sonucu olan kavramların anlam olarak içine yerleştirildikleri sözcüklerin ses kalıpları, bütün insanlarda bir değildir. Bu kalıplar ve bu kalıpların birbirine olan bağlantı biçimleri toplumdan topluma değişmektedir. Dil, bütün insanlar için söz konusu olan evrensel bir varlık olsa da toplumlar kendi duygu ve düşünce sistemlerine bağlı olarak ayrı ayrı

diller yaratmışlardır. Diller, toplumların duygu ve düşünce tarzına, sosyal durumlarına, oturdukları yerlere ve iklim şartlarına, tarihteki geçmişlerine, zaman içinde uğradıkları değişme ve gelişmelere göre, şekil ve işleyiş açısından birbirinden farklı biçimlenmişlerdir (Korkmaz vd, 1990: 6, 19).

Bir dil, konuşma dili ve yazı dili olarak ikiye ayrılır. İyi bir yazı ve konuşma dilinin “doğruluk, açıklık ve etkililik” olmak üzere üç özelliği vardır. Doğruluk ve açıklık, iyi bir yazıda ve konuşmada olması gereken temel özelliklerdir. Etkili anlatım ise, doğru ve açık anlatım yeteneği kazanıldıktan sonra elde edilebilir.

Bir toplumda, insanlar arası iletişimin ve dolayısıyla eğitimin en önemli ve vazgeçilmez unsuru olan “konuşma” çeşitli şekillerde tanımlanmakta ve açıklanmaktadır. Bir tanıma göre; “Konuşma, insanlık tarihinin herhangi bir çağında, belli bir topluluğun ya da toplulukların içinde, kamunun kullanmasıyla evrim geçirerek, saymaca değer kazanmış ve tanınabilir duruma gelmiş sistemlere göre düzenlenip telaffuz edilen, boğumlu seslerden oluşmuş bir anlatım ve anlaşma aracıdır” (Dilaçar’dan (1968) aktaran; Çevik, 1999: 76).

Bir başka tanıma göre; kişinin kendisi ve çevresiyle dengeli ilişkiler kurmasına ve sürdürmesine yarayan, geleneksel sesli sembollerin yer aldığı bir iletişim sistemidir (Ömür, 2001: 32).

Taşer (2004: 69), konuşmayı, insanın karşısındaki kişiyi ya da kişileri etkilemek amacıyla kaslarının hareketinden doğan ses-ışık dalgalarının oluşturduğu psiko-fizik bir süreç olarak tanımlamaktadır. Bir diğer tanımla, bir insanın duygu, düşünce ve dileklerini, görsel- işitsel öğeler aracılığı ile karşısındakine iletmesidir. Bu bağlamda, toplum içinde birlikte yaşamın gereği olarak duygu, düşünce ve isteklerin, diğer insanlara iletilmesi herkes için bir zorunluluktur. Konuşma dinamiği olarak adlandırılacak bu durum, yaşamın da ön koşuludur. Buna göre, konuşmanın temelinde yatan güdüler şunlardır:

- Varlığımızı kanıtlamak
- Benliğimizi kabul ettirmek
- Doyum sağlamak
- Ruhsal ve sinirsel gerginliklerden kurtulmak

- Toplumsal ilişki kurmak
- Etkileşimde bulunmak
- Çevremizi denetim altına almak

Konuşma süreci, zihinsel oluşumlarla başlamakta, daha sonra her dilin kendine özgü ses kalıplarına göre seslendirilmekte, beden dili ve mimiklerin de yardımıyla başkalarına iletilmektedir. Ağızdan çıkan ilk sözcükle sosyal yaşama adım atan insan, uzun yıllar sonunda güzel bir konuşma yapmayı öğrenmekte, bazen de çok uğraşmasına rağmen ancak derdini anlatacak kadar konuşabilmektedir.

Konuşmanın üç temel unsuru şunlardır:

- Düşünce, amaç
- İfade aracı, dil
- Dilin oluşmasını sağlayan ses ve konuşma organları

Konuşma, düşüncenin doğması ve dışa yansması açısından bireysel, sözün genellikle başkalarına yöneltilmesi açısından ise toplumsal bir nitelik taşır. Bu nedenle, konuşmaya dördüncü unsur olarak dinleyici de eklenebilir. Günlük işlerin yürütülmesinde, bilgi alışverişinin sağlanmasında yararlanılan konuşma, başkalarına düşünce, tasarı, sıkıntı ve sevinçlerin anlatılmasında ruhsal bir nitelik gösterir. Ayrıca, öğretmen-öğrenci arasındaki iletişimle, eğitim ve öğretimin temeli olan sözlü anlatım, kişiye kazandırdığı mantıklı düşünme ve doğru anlatım alışkanlıkları ile yazılı anlatımı da hazırlar (Korkmaz vd, 1990: 203).

Yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda zihinsel olgular olan tutum ve davranışların güçleri, içerdikleri anlamlardan gelir ve genellikle konuşmada anlatımını bulur. Bu nedenle, bir kişinin yaptığı konuşma ve başkalarının konuşmasına karşı gösterdiği tepki, kişiliğinin boyutunu belirlemektedir. Her insan, içinde bulunduğu değişik koşullara göre, değişik roller üstlenerek, değişik kişiliklere bürünür ve yaşamda her rol sözlüdür. Bir insan, iyi konuştuğu ölçüde, herhangi bir durumdaki rolünü de iyi oynar. Konuşma ile kişilik arasındaki bu yakın ilişki dikkate alındığında, konuşma eğitiminin kişiliğe önemli katkılarda bulunacağı sonucuna varılabilir. Yapılan deneysel çalışmalar da bu görüşü doğrulamış, konuşma konusundaki inceleme ve araştırmaların, kişilik üzerinde önemli ölçüde düzeltmeler meydana getirdiği saptanmıştır. Konuşma eğitimi, kişiler arasındaki kötü iletişim alışkanlıklarını

azalır. İnsanın çevreye uyma yeteneğini ve toplumsal yararlılığını artıran yeni rollerinde başarı kazanmasına yardım eder. İnsanın sinirsel ve zihinsel donatımını işler ve geliştirir, beynin çalışma gücünü artırır (Taşer, 2004: 85).

İnsanın düşünce ve duygularını çevresine aktarmada kullandığı iletişim aracı olan konuşma; 1. Konuşmak işi. 2. Görüşme, danışma, müzakere. 3. Dinleyicilere, bilim, sanat, edebiyat vb. konularda bilgi vermek için yapılan söyleşi, konferans (TDK, 1212b) olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda konuşma eğitimi, bu üç tanımı içine alan bir eğitimidir. Konuşma eğitimi alan bir kişi, kullandığı dille konuşma işini yapabilen, yaşadığı sosyal çevrede insanlarla görüşebilen, danışabilen ve müzakere edebilen kişidir. Yanı sıra dinleyicilere bilim, sanat, edebiyat yani uzmanı olduğu alanda konuşma yapabilen ve bunun sonucunda insanları ikna edebilen kişi ise, konuşma eğitimi ve becerisine tam olarak sahip olan kişidir. Yani konuşma üç aşamalıdır. Birincisi bir bebeğin konuşmayı öğrenmesiyle örneklendirilebilecek olan konuşma, ikincisi, kişinin içinde yaşadığı sosyal çevresine (aile, akraba, arkadaş, işi çevresi vb.) kendisini ifade edebilmek için yaptığı konuşma, üçüncüsü ise uzman olduğu alanda dinleyicilere yaptığı konuşmalardır (Ünal ve Özden, 2015: 2-3).

Konuşma, bireyin zihnindeki bilgi, duygu ve düşüncelerini sözlere aktarma süreci olduğundan, bu süreçte konuşmacının zihinsel yapısı, olaylara bakış açısı ve nasıl düşündüğü de açığa çıkmaktadır. Bununla birlikte, konuşma sadece kişiler arasında duygu ve düşüncelerin aktarıldığı etkileşimsel bir süreç değil, aynı zamanda öğrenme, anlama, zihinsel, duygusal ve sosyal becerileri geliştirme, bireysel gelişim ve geleceğe yön verme için de önemli bir alandır. Bu yönüyle konuşma, çok yönlü ve karmaşık işlemleri içeren bir özelliğe sahiptir. Çeşitli bilim dalları tarafından kabul edilen konuşmanın ortak özellikleri şunlardır:

Fiziksel özellikler: Konuşma, beyin, sinir sistemi, akciğerler, ses telleri, ses dalgaları, küçük dil, büyük dil, damak, dudak, dişler, kulak gibi organların iş birliği ile gerçekleşen bir süreçtir.

Psikolojik özellikler: Bireyin psikolojik özellikleri, öfke, korku, sevinç gibi duyguları konuşmaya yansımakta, ses tonunu, hızını, kullanılan sözcükleri etkilemektedir. Konuşmada birey iç dünyasını sözlere ve seslere aktarmakta, bu durum jest ve mimiklere de yansımaktadır.

Toplumsal özellikler: İnsanların birlikte yaşamaya başlaması ile birlikte, konuşma tercih edilen bir iletişim aracı olmuştur. Konuşma, aile, arkadaş çevresi, toplum, resmi toplantı gibi durumlarda farklı biçimlerde yapılmaktadır. Bu yönüyle, bireyin gelişimi, toplumsallaşması, başkalarıyla iletişim kurma biçimi vb. açısından öğretici olmaktadır (Şahin vd, 2015: 151-155).

Konuşmanın unsurları ise şunlardır:

Konuşma Organları: Sesin oluşumunu sağlayan organlar şunlardır: Akciğerler, soluk borusu, yutak, gırtlak ve içindeki ses telleri, yutak boşluğu, burun boşluğu, ağız boşluğu, dil, dişler, avurtlar, ön ve arka damak, küçük dil, dudaklar ve çeneler. Bunların hepsine birden ses aygıtı da denir. Akciğerlere giren ve buradan çıkan havanın etkisiyle, ses telleri birbirine yaklaşır titreşerek sesi oluşturur. Ses tellerinin titreşimiyle oluşan sese, dil, dişler, dudaklar ve çene şekil verip konuşmaya dönüştürür.

Solunum: İştitebilir güzel bir sese sahip olmak ve dilimizi güzel kullanmak için öncelikle doğru solunum yapmayı bilmek gerekir. Birçok konuşma kusurunun temelinde yanlış solunum yatmaktadır. Çevik'e (2002: 1) göre, soluk almayı, tutmayı, konuşma sırasında bu soluğu bilinçli kullanmayı başarabilenler, konuşma eğitimlerinin sonraki aşamalarında daha az güçlüklerle karşılaşacaklardır. Bu nedenle soluk alıp vermede görevli organlar üzerinde denetim sağlamayı ve bu denetimi konuşma boyunca sürdürmeyi bilmek, konuşma eğitimindeki ilk aşamadır (Temizyürek, Erdem ve Temizkan, 2016: 52). Doğru, güzel ve etkili konuşmak için kullanılması en uygun solunum, diyafram solunumudur. Diyafram, göğüs ve karın boşluğu arasında yer alan ve akciğerlerin altında bulunan kubbe biçiminde bir kastır. Akciğerlerin alt loplalarının genişlemesini ve akciğerlerin tamamının kullanılmasını sağlamak için diyafram kasının aşağı doğru esnemesi ve bir boşluk oluşturması gerekir. Böylece akciğerlerdeki havanın hemen hemen %50'si dolaşmış olur. Diyaframın çalışmasıyla, orta ve üst solunum organları da birlikte harekete geçer. Buna diyafram soluğu denir. Doğru, güzel ve etkili konuşmak için öncelikle soluğun doğru kullanılması gerekir. Bunun için, soluğu doğru yani yeterli ölçüde ve zamanında alıp vermek önem taşır. Konuşurken ya da sesli okuma yaparken soluk yavaşça geri verilmelidir. Tekrar alınırken de sessiz, sürekli, düzenli ve derin alınmalıdır. Doğru soluk almak, topluluğa hitap edilen konuşmalarda kişinin heyecanını kontrol etmesini de sağlayacaktır. Diyafram soluğunu doğru ve etkili kullanabilmek için bazı egzersizler uygulanabilir:

- Bir kaptan bulunan suyu üfleterek dalgalandırmaya çalışma,

- Rüzgar gülü ya da pervaneyi üfleyerek döndürmeye çalışma,
- Balon şişirme,
- Uzaklığı kademeli bir şekilde arttırılan bir mumu söndürmeye çalışma,
- Bir defter ya da kitabın sayfalarını üfleyerek çevirmeye çalışma,
- Sakız çiğneyip sakızı şişirmeye çalışma,
- İki yanağı hava ile doldurup şişirerek üfleme çalışma,
- Ağza alınan bir pipetten üfleyerek hava vermeye çalışma,
- Pipetle üfleyerek masanın üzerindeki balonu düşürmeye çalışma,
- Önce kısık daha sonra yüksek tonda ısıklık çalma,
- İpe asılı cisimleri üfleyerek döndürmeye çalışma (Ünal ve Özden, 2015: 14-15).

Bu çalışmaların yanı sıra diyafram soluğunu geliştirmek için, ayakta, oturarak ve yatarak çeşitli nefes alıp verme çalışmaları yapılabilir.

16

Ses ve Seslendirme: İnsan sesinin oluşmasında, akciğerlerden gelen hava gırtlaktaki ses tellerini titreştirir ve titreşen hava sesi oluşturarak, ağız ve burundan nefesle birlikte iletilir. Konuşmak, bu sesleri heceler ve sözcüklerle düzenlemektir. Sesli harfler, gırtlaktaki ses tellerinin titreşmesiyle oluşan sesin hiçbir engelle karşılaşmadan çıkmasıdır. Sessizler ise, gırtlaktan gelen ses titreşiminin dil, damak, dişler ve dudaklar tarafından değişikliğe uğraması ile çıkar. İnsanın bir sözcüğü seslendirebilmesi, gırtlakta oluşan seslerin ağız boşluğunda farklı özellikler kazanmasıyla sağlanır (Ünal ve Özden, 2015: 23-24).

Ton: Konuşma sırasında seslerin titreşimindeki yükselip alçalma farklılıklarından kaynaklanan perdelemeye “ton”, temel konuşma tonunun konuşma sırasında ortaya çıkardığı değişikliğe ise “tonlama” adı verilir (Kaya, 2015: 32). Ses tonu, duyuların ifadesinde seslerin incelik kalınlaşması ile ortaya çıkar. Örneğin, aynı sözcüklerden oluşan bir cümle tiz ya da pes olarak tonlandırıldığında farklı anlamlar ifade eder (Ünal ve Özden, 2015: 35). Özbay’a (2006) göre ton, yalın ve periyodik hareketten, yani belirli bir zaman içinde belirli bir düzenle tekrarlanan titreşimlerden oluşan ses izlenimine denir. Konuşmada birbiri ardından gelen sesler, hiçbir zaman aynı seviyede ve renkte değildir, ses durmadan alçalır, yükselir, yumuşar, sertleşir, incelik kalınlaşır. Bu ses değişikliklerine tonlama adı verilir. Tonu sağlayan sesin

fiziksel yönünü oluşturan titreşimlerdir. Etkili ve güzel konuşma yapabilmek için konuşmada tonlamaya uygun bir seslendirme yapılmalıdır. Ses tonu, insanın kimliği ve kişiliği hakkında önemli ipuçları vermektedir (Özbay'dan (2006) aktaran; Temizyürek, Erdem ve Temizkan, 2016: 116-117).

Tını: Şiddeti ve yüksekliği aynı olan sesleri birbirinden ayıran özelliktir. Diğer bir tanımla, sesin bir başka sestene ayırt edilmesini sağlayan farklılığına tını adı verilir. Tınıya sesin rengi de denilmektedir. İnsanlardaki ses tellerinin nüansları herkesin farklı ses rengine sahip olmasını sağlamaktadır (Kaya, 2015: 32).

Durak: Konuşma sırasında sözcükler arasında anlamın gerekli kıldığı ses kesintisine durak adı verilmektedir. Diğer tanımla, konuşma sırasında, bir düşünceden bir başka düşünceye, bir konudan bir başka konuya geçişte yapılan duraklamaya durak adı verilir (Kaya, 2015: 32). Durak, yazıda noktalama işaretleri ile belirtilirken, konuşmada nefesle yapılır. Bu nefes alışverişler konuşmada gelişigüzel değil, dinleyenin ifadeyi anlayabileceği şekilde yapılır (Ünal ve Özden, 2015: 38). Soluksuz ve duraklamasız bir konuşma monoton olduğu kadar anlaşılabilirlik eksikliği de doğurur.

Vurgu: Konuşma ve okuma sırasında herhangi bir hece ya da sözcüğün diğerlerine göre daha yüksek bir sesle yani daha baskılı söylenmesine vurgu adı verilmektedir. Vurgu hem heceler hem sözcükler hem de cümleler içerisinde görülebilir. Vurgular yerli yerinde olmadan doğru, güzel ve etkili konuşma yapılamaz. Verilen anlam farklı anlaşılabilir. Bu açıdan Türkçe, hafif vurgulu bir dildir. Hecelerin ve sözcüklerin vurguları pek fazla hissedilmez (Kaya, 2015: 32).

Temizyürek, Erdem ve Temizkan'a (2016: 113) göre, konuşmada monotonluk sözlerin etkililiğini azaltan temel unsurdur. Hem sözcüğe hem de cümleye renk katabilmek için sesi monotonluktan kurtarmak gerekir. Bu bağlamda, sözcük ve cümlede tek düzeliği gideren konuşmaya ezgi kazandıran temel unsurlar vurgu ve tonlamadır. Vurgu, konuşmada bir heceyi diğerlerine göre daha yüksek ses tonuyla, söyleyiş süresi uzatılarak, daha belirgin bir biçimde çıkarmak, böylece bazen yeni bir anlam sağlamaktır.

Ulama: Sessizle biten bir sözcüğü, sesliyle başlayan bir sözcük izlediğinde, birinci sözcüğün ikinci sözcüğe bağlanarak söylenmesidir. Noktalama işaretleri böyle sözcükler arasında kullanılmaz, herhangi bir noktalama işareti varsa ulama yapılmaz (Ünal ve Özden, 2015: 41). Ulama söze bir ahenk

katar. Ulamayla iki sözcük tek sözcük gibi söylenir. Bu nedenle iki sözcük arasında durak yapılmaz ve ilk sözcükte vurgu da olmaz (Temizyürek, Erdem ve Temizkan, 2016: 124).

Ezgi: Konuşmada monotonluğu gideren unsurlardan biri de sözü ezgili söylemektir. Ezgi, söyleyişte vurgu, tonlama, ritm gibi unsurlara dikkat ederek cümleye ahenk katmaktır. Ezgi konuşmanın tamamına egemen olan ton değişiklikleridir. Konuşmanın bütününe kapsayan ezgi de ton ve vurgu gibi insanların ruhsal durumlarını yansıtır (Temizyürek, Erdem ve Temizkan, 2016: 124).

Sözlü iletişim, söylenen sözcüklerin yanı sıra sesin yüksekliği, tonu ve vurgulanması, konuşmanın hızı, nefes alıp verme biçimi, duraklama, yüz ifadesi, göz hareketleri ve duruş biçimi, kişiler arasındaki mesafe, jest ve mimikler, giyim tarzı gibi unsurları da içermektedir. Bütün bunlar konuşmanın zihinsel ve fiziksel unsurlarını kapsayarak konuşmanın karmaşık yapısını oluşturur. Bu bağlamda, etkili ve güzel bir konuşma eğitimi, zihinsel ve fiziksel boyutları dikkate alınarak ve bu temel üzerinde yapılmalıdır. İyi konuşan bir birey, kendini tam ve doğru olarak ifade edebilir. Ana dili eğitimi derslerinin bir amacı da öğrencilere düşünce ve duygularını dil kurallarına uygun, doğru ve etkili biçimde sözlü olarak anlatma becerisi kazandırmaktır (Şahin vd, 2015: 6).

Her beceri gibi konuşma becerisi de eğitimle gelişir. Konuşma eğitimiyle anlatılmak istenen, insanın duygu, düşünce ve isteklerini anlatır hale gelmesidir. Dil sanatları olarak adlandırılan, anlama (okuma-dinleme) ve anlatma (konuşma-yazma) becerileri bir bütündür. Bu bağlamda, dört dil becerisi için çalışmalar bir ders etkinliği içinde, gereken yerlerde geçişler sağlanarak yapılmalıdır. Bu etkinliklerin girişikliği nedeniyle, öğretmenin yeri geldikçe bir etkinlikten diğerine ustaca geçiş yapması gerekir (Şahin vd, 2015: 6).

Ünal ve Özden'e (2015: 136) göre de dil öğrenmek ve öğretmek, dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerine sahip olunmasını sağlamaktır. Bu dört temel beceri arasında, konuşma ve dinleme en çok kullanılan iki beceri alanlarıdır. Bu nedenle, Türkçe eğitiminde de konuşma ve dinleme üzerinde daha fazla durulması ve bu becerilerin geliştirilmesi için çaba gösterilmesi doğru olacaktır.

Çocukların kazandıkları ilk dil becerilerinden biri olan konuşma, yapılan araştırmalara göre, dinlemeden sonra en çok kullanılan beceridir. Dinleme

becerisinin çocuğun anne karnında yedi aylıktan itibaren başladığı, konuşma becerisinin ise çocuğun doğumuyla beraber çıkardığı ilk seslerle başladığı kabul edilmektedir (Temizyürek, Erdem ve Temizkan, 2016: 200-201).

Konuşma becerisi ile dinleme becerisi arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Konuşma tek yanlı bir etkinlik değil, dinleme ile iç içe olan bir ekinliktir. Dinleme olmadan konuşma olmayacağı gibi, dinleme becerisi gelişmemiş bireylerin güzel konuşmalarının da zor olacağı söylenebilir. Bu nedenle dinleme alışkanlığı kazanmanın ve bu beceriyi geliştirmenin konuşmaya etkileri büyüktür. Arhan'a (2007) göre, dinleme önemli bir bilgi kazanma yoludur. İyi bir dinleme ile beyne bilgilerin düzenli yerleştirilmesi, iyi bir konuşmayı oluşturan önemli bir etkidir. Diğer yandan konuşma eğitimi de dinleyerek verilmektedir (Arhan'dan (2007) aktaran; Şahin vd, 2015: 15-16).

İnsan konuşmayı çevresindeki diğer insanları, özellikle annesi ve diğer aile üyelerini taklit ederek öğrenir. Bu taklit etme sırasında, dinleme becerisi sık sık kullanılır. Buna göre, insan bir anlamda konuşmayı, dinleme ve dinlediklerini taklit etme yoluyla öğrenmektedir. Mackay (1997) da bu duruma dikkat çekerek, insanların çocukluktan itibaren çevredeki olay ve durumları dinleme yoluyla öğrenmeye başladığını, bunun konuşmanın dinleme yoluyla öğrenilmeye başladığı anlamına geldiğini söylemektedir (Temizyürek, Erdem ve Temizkan, 2016: 203).

Konuşma ve okuma ilişkisine bakıldığında, konuşma eğitiminde hem sessiz hem de sesli okuma önemli görevler üstlenir. "Bir plan ve çeşitlilik içinde, yararlı olanı seçerek, anlayarak, işaretleyerek, not alarak, bir defada anlaşılmayan sözcük ve cümleleri tekrar tekrar okuyup, anlamlarını kavrayarak okumak" (Çongur, 1995: 55), kişinin bilgi birikimi kazanması için yapması gereken çalışmalardır. Bilgi birikimi, bir konuşmanın güzelliğini, etkililiğini belirleyen en temel noktalardan biridir. Sesli okuma, konuşmada telaffuz ve anlatım gücü açısından yararlıdır. Bu nedenle, konuşma eğitiminde öğrencilere, seviyelerine uygun fıkralar, hikayeler, gazete haberleri vb. metinler sesli olarak okutulmalıdır. Bu çalışmalar, öğrencilerin kendilerine güven duymalarına ve telaffuzlarının güçlenmesine yardımcı olacaktır (Doğan, 2009: 193; Şahin vd, 2015: 17).

Dile egemen olmada en önemli yardımcı okumadır. Dili iyi kullanan yazarların yazılarını, kitaplarını okumak, dili geliştirmekle kalmaz, aynı zamanda bilgimizi artırır. Yazıları okurken yazarın dili nasıl kullandığına, cümleleri

nasıl oluşturduğuna dikkat etmek gerekir. Böylece, dili doğru ve iyi kullanma alışkanlığı kazanırız ve bu ustalık sayesinde konuşmamız rahat dinlenir ve kolay anlaşılır. Okuma, söz varlığını da geliştirir. Okunan yazılar aracılığıyla hem bilgi edinir hem de yeni kavramlar, yeni sözcükler öğreniriz. Söz varlığı zenginleştikçe konuşma becerisi daha rahat geliştirilebilmektedir (Şahin vd, 2015: 17).

Okuma çeşitli konularda kişiye bilgi birikimi sağlar. Başka insanların hayat deneyimlerinden yararlanma olanağı verir, çeşitli olayları, durumları, olguları tam ve doğru bir şekilde anlama becerisi kazandırır. Duyguların, düşüncelerin, hayallerin, isteklerin, güzel, etkileyici, açık ve anlaşılır bir şekilde anlatılabilmesinin ilk şartı, öncelikle bunları tam ve doğru olarak anlayabilmektir. Bu bağlamda okuma, etkileyici bir sözlü ve yazılı anlatımın anahtarı durumundadır (Temizyürek, Erdem ve Temizkan, 2016: 204).

Konuşma ve yazma ilişkisi incelendiğinde, duyguları, düşünceleri, istekleri vb. güzel ve etkileyici bir şekilde anlatabilmenin sözlü ve yazılı olmak üzere iki yolu olduğu görülmektedir. Buna göre, konuşma ve yazma becerileri, dil eğitiminde anlatma yeteneğini geliştirmek üzere kullanılan verici becerilerdir. Bu bağlamda, konuşma ile yazma arasında, dilin verici becerileri olmaları yönüyle doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Yani konuşma ve yazma, iletişim süreci içinde ortak bir görevi yerine getirmektedir. Konuşma ve yazma aynı zamanda birbirlerinin eksik yönlerini tamamlamaktadır. Konuşma, iletişimin çok daha hızlı bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlar. Ancak konuşarak, yani sözlü bir şekilde yapılan iletişim kalıcı olmayabilir. Bu noktada yazı devreye girer. Yazı, konuşulanların söylenen sözlerin kalıcılığını sağladığı gibi, sonraki kuşaklara aktarılmasını sağlamak açısından da çok önemli bir işlevi yerine getirmektedir. Bu şekilde, toplumlar kendi iç dinamiklerinin ve değerlerinin ışığında gelişimlerini sürdürmektedirler. Konuşma yani sözlü anlatım da öğrenciye mantıklı düşünme ve doğru anlatma yollarını kazandırarak, yazma becerisi için bir gelişme ortamı hazırlamaktadır. Bu yönden konuşma ve yazmayı birbirini tamamlayan süreçler olarak algılamak gerekir (Temizyürek, Erdem ve Temizkan, 2016: 205-206).

Bir dili doğru bir şekilde yazmak ve konuşmak için gramer yani dilbilgisi kurallarının temellerini de bilmek gerekir. Gramer kuralları, çok daha doğru ve akıcı konuşmayı sağlar. Gramer, dili iyi kullanma sanatını öğretir. Düşünce ve duyguları daha düzgün ve tam olarak anlamamıza ve anlatmamıza yardımcı eder. Dolunay'a (2010) göre, ilköğretim okullarında dil bilgisi öğretimi,

öğrencilerin ana dillerini etkili ve güzel bir şekilde kullanmayı öğrenip, anlama ve anlatma becerilerini kazanarak birbirleriyle ve içinde yaşadıkları çevreyle iletişim kurmalarını amaçlamaktadır. Yani dil bilgisi öğretimi, öğrencilerin dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerinin geliştirilmesinde yardımcı ve destekleyici bir alan olarak değerlendirilebilir (Dolunay'dan (2010) aktaran; Şahin vd, 2015: 20).

Sever'e (1998) göre, doğru ve etkili konuşmak için dikkat edilmesi gereken en önemli konulardan biri de dili iyi bilmek ve kullanmaktır. Türkçe, söz sanatlarının inceliklerine sahip zengin bir dildir. İyi bir konuşmacı, öncelikle dilinin kurallarını ve olanaklarını iyi bilmelidir. Söz dağarcığı zengin olmalı, sözcükleri doğru söylemeli, söyleyiş yani telaffuz yanlış yapmamalıdır (Sever'den (1998) aktaran; Şahin vd, 2015: 21).

Dünyada 1900'lü yıllardan bu yana öğrencilerin konuşma becerilerini geliştirmek için, çeşitli yaklaşım ve modeller uygulanmakta, bunlar geleneksel, bilişsel ve yapılandırıcı olmak üzere üç grupta toplanmaktadır. Geleneksel yaklaşımda, konuşma alıştırmalarına öncelik verilmekte, konuşmanın sürekli taklit ve tekrarlarla geliştirileceği düşünülmektedir. Bu amaçla eğitim sürecinde, konuşma alıştırmalarına, vurgu, tonlama, telaffuz gibi çalışmalara ağırlık verilmektedir. Bilişsel yaklaşımda, konuşma süreci, zihinsel ve fiziksel olmak üzere iki boyutta ele alınmakta ve konuşmacının zihinsel süreçleri üzerinde durulmaktadır. Birey konuşurken zihindeki bilgi ve sözcüklerin nasıl seçildiği, sözlere nasıl aktarıldığı en çok incelenen konular arasında yer almaktadır. Yapılandırıcı yaklaşım ise, öğrencinin konuşma becerilerinin geliştirilmesine odaklanmakta, bunun için konuşma süreçleri, geliştirilecek beceriler, uygulanacak yöntem ve teknikler belirlenmeye çalışılmaktadır. Günümüzde daha çok yapılandırıcı yaklaşımın konuşma öğretim modelleri kullanılmakta, çeşitli yöntem ve tekniklerle öğrencilerin konuşma becerileri geliştirilmeye çalışılmaktadır (Şahin vd, 2015: 157).

Öğrencilerin akıcı konuşma becerilerini geliştirmek için yapılacak eğitim çalışmalarında:

- Düşünceleri paylaşma ve dili kullanma,
- Dinleyicilere anlamlı sunular yapma,
- Eğlenmek, bilgilenmek ve ikna etmek vb. çeşitli amaçlar için dili kullanma,

- Başkalarının bakış açılarını öğrenme,
- Bakış açılarını belirlemek için etkili yöntemler kullanma,
- Kişisel görüşlerini inceleme ve genişletme,
- Kendi düşüncelerindeki doğruluk ya da yanlışlıkları belirleme,
- Bilgi gereksinimlerini belirleme vb. etkinliklere ağırlık verilerek öğrenciler güdülenmeli ve konuşma becerileri geliştirilmelidir (Giasson, 1995, Saskatchewan, 2000, 2001, Lachapelle, 2001, Güneş, 2013, 2014; Şahin vd, 2015: 156-157).

Özbay (2003: 22), konuşmanın eğitim ve öğretim etkinliklerinin temelinde yer aldığını, öğretmen ve öğrenci arasındaki bilgi alışverişinin, açıklama, anlatma ve değerlendirmenin en çok konuşma aracılığıyla yapıldığını belirtmektedir (Temizyürek, Erdem ve Temizkan, 2016: 202).

Çocuklar okul çağına geldiklerinde genellikle konuşma becerilerini kazanmış durumdadırlar. Fakat bu beceriler olgunlaşmamış, ham ve yerel özelliklerin fazlaca bulunduğu bir yapıya sahiptir. Sözcük dağarcığı açısından da yeterince zengin değildir. Bu özelliklerle okula başlayan çocukların sosyalleşmelerinin sağlanması için kendine güven duygularının geliştirilmesine gereksinim vardır. Bu da ancak konuşma becerilerinin geliştirilmesiyle giderilebilir. Özellikle sınıf içinde oluşturulacak gruplar arasındaki konuşmalar çok önemli katkılar sağlayacaktır (Temizyürek, Erdem ve Temizkan, 2016: 200-201).

Ünal ve Özden'e (2015: 137-138) göre, örgün eğitimde, konuşma eğitimiyle birlikte, konuşma bozuklukları, güzel konuşma kuralları, doğru nefes alma yöntemleri, sesi doğru kullanma, beden dilini kullanma, hazırlıklı ve hazırlıksız konuşmaların nasıl olması gerektiği öğretilmeli ve öğrencilere konuşma becerisi tam olarak kazandırılmalıdır.

Taşer'e (2004: 22, 31) göre, ailede çocuğun konuşma eğitimini %90 oranında gelenek, görenek ve alışkanlıklar belirlemektedir. Bu, oldukça sakıncalı sonuçlar doğuran bir durumdur. Çocuktaki konuşma yeteneğinin zamanında ve gereğinde işlenip geliştirilmesine özen gösterilmemesi, sonuç olarak istenilen kişilik özelliklerini kazanmasını olduğu kadar, zihinsel yetilerinin gelişmesini de engellemektedir. Ailede bulunmayan konuşma eğitimi, ilköğretim, lise ve üniversitede de bulunmamakta, bu eksiklik, toplumsal ilişkilerde ve iş yaşamında olumsuz gelişmelere yol açmaktadır. Konuşma ve dinleme eğitimsizliği nedeniyle, insan ilişkileri yeterince sağlıklı, verimli ve başarılı

olamamaktadır. Bu nedenle, aile içinde yetersiz kalan konuşma eğitiminin, eğitimin her kademesinde özellikle öğretmen yetiştiren kurumlarda temel ders olarak yer alması bir zorunluluktur. Aile çevresi de dahil olmak üzere, eğitim ve öğretim kademelerinin hepsinde başta gelen sözel anlatımın eksikliği, iletişim, etkileşim konularında, bilgili ve aydın insan yetiştirme görevini ve sorumluluğunu üstlenen öğretmenlerin, eğitimsiz, dolayısıyla da etkisiz bırakılmasına neden olmaktadır. Bilim, bilmeye, sanat yapabilmeye dayanır. Bu bağlamda, doğru, düzgün, akıcı, rahat ve güzel konuşma, yetinin ötesinde bilime dayalı bir sanattır. Bu sanatın gerekleriyle donatılmış bir öğretmen ise, öğretim görevinde yaratıcı bir rol oynayarak büyük başarılar elde edebilir.

Müzik öğretmeni yetiştirme kapsamında yer alan ses eğitiminin amacı, öğretmen adayının en temel ve doğal çalgısı olan sesinin eğitilmesidir. Bu bağlamda, konuşma ve şarkı söylemede doğru, güzel ve etkili bir ifadenin başarılması için, ses eğitimi alan bireylerin dili doğru kullanmaları, sözcükleri açık ve anlaşılır biçimde söylemeleri önemlidir. Bu ve yukarıdaki açıklamalar dikkate alındığında, müzik eğitimi lisans programında konuşmanın esasları, kesinlikle öncelikli konu olarak düşünülmeli ve ilk yıldan başlayarak, eğitim tamamlanmaya kadar devam etmelidir.

Konuşmada Diksiyonun Önemi

Nitelikli bir konuşma, doğuştan gelen bir yetenek olduğu kadar, eğitimle de şekillenerek ortaya çıkmaktadır. Etkili bir vokal ifade sanatı, ses, artikülasyon yani boğumlanma (sözcüklerin açık ve anlaşılır şekilde söylenmesi), müzikalite ve entelektüel gelişim sonucu doğar. Normal ve hoş giden bir konuşma, yumuşak vokal ataklarla yapılan konuşmadır. Böylece, akciğerlerden gelen hava basıncının ses tellerini çok yumuşak bir şekilde açıp kapatması hem sesin kalitesini hem de sağlığını olumlu yönde etkilemektedir (Belgin'den (1995) aktaran; Çevik, 1999: 78).

Günlük hayatımızın vazgeçilmez unsurlarından biri olan konuşmanın niteliği, sağlam, etkili ve güzel konuşmanın yolu olan diksiyona bağlıdır. Diksiyon, Latince “söz” anlamına gelmektedir ve konuşma tekniği ya da güzel söz söyleme sanatı demektir (Egüz, 1981: 52).

Bir diğer tanıma göre; güzel ve etkili konuşmak amacıyla, kullanılacak olan dil malzemesinin doğru seçilmesi ve bunların konuşmaya yardımcı diğer unsurlarla (sesin uyumu, vurgu, ton, tonlama, durak üslup, jest ve mimikler, tavır vb.) uyumlu bir biçimde kullanılabilmesi sanatına diksiyon denir. Bu bağlamda, güzel ve etkili konuşabilmek için dikkat edilmesi gereken kurallar şunlardır (Yaman, 2001: 14):

- Kullanılacak dil malzemesini doğru seçmek ve yerinde kullanmak,
- Seçilen dil malzemesini doğru telaffuz etmek,
- Ses ve konuşmayla ilgili bütün unsurları en verimli şekilde kullanmak,
- Konuşmanın açık, anlaşılır ve etkileyici olmasına dikkat etmek.

Ünal ve Özden'e (2015: 2-3) göre, güzel konuşmak bir sanattır. Güzel konuşma becerisini edinmiş kişiler, çevrelerindeki insanları kısa sürede etkileme, kendi duygu ve düşüncelerini ifade edebilme ve böylece karşlarındaki insanlar tarafından kabul edilme gücüne sahiptirler. Güzel konuşmak hem özel hayatta hem de iş hayatında kendini kabul ettirmenin ve başarının sırrıdır. Konuşma ile ilgili bugüne kadar yapılan çalışmalarda ya konuşma eğitimi ya da güzel konuşma (diksiyon) üzerinde durulmuştur. Ancak güzel konuşmayı konuşma eğitiminden ayırmak mümkün değildir. Güzel konuşma bilgisine ve becerisine sahip olmayan bir kişinin aldığı konuşma eğitiminden tam olarak yararlanması söz konusu olmayacaktır. Güzel konuşmayı bilen bir kişi;

- Türkçe'nin bütün seslerini tanımalı ve bunları doğru seslendirmeyi bilmelidir.
- Sahip olduğu ses bilgisini etkili biçimde kullanabilmelidir.
- Türkçe'nin şekil ve cümle yapısına uygun akıcı ve anlaşılır konuşabilmelidir.
- Jest ve mimiklerle ifade edilen beden dilini etkili bir şekilde kullanabilmelidir.
- Küçük veya büyük kitleler karşısında konuşurken heyecanını denetleyebilmelidir.
- Kişi, yukarıda sözü edilen özellikleri edinerek, kendisini etkili bir şekilde anlatabilmelidir.

Konuşma; ses, sözcük ve söz akımından meydana geldiğinden, bir sözü açıkça anlatabilmek, söz ve anlatımın inandırıcı olmasını sağlamak, söz ve anlatımda güzelliğe ulaşabilmek diksiyon sanatının başlıca amacıdır. Bozuk bir diksiyonun temelinde ise şu yanlışlar vardır (Taşer, 2004: 292):

- Boğumlanma bozuklukları
- Vurgu yanlış
- Yanlış tonlama

- Ulamada dikkatsizlik
- Tekdüzelik
- Yersiz durgu ve duraklar
- Tartım ve hız kusurları
- Harfleri ve heceleri yutmak
- Sesi ve soluğu denetim altına almamak
- Dinlemeyi bilmemek

Diksiyon, düşüncenin anlatılmasında doğru sözün seçilmesi anlamına gelse de, şarkı söylemede diksiyon sözcüğü, sözcüklerin en iyi şekilde artikülasyonu için kullanılmaktadır. Bu bağlamda konuya, açık ve anlaşılır bir telaffuz ve iyi bir ifade açısından yaklaşılabilir. Bir şarkıda doğru bir telaffuzun sağlanması için, sesler yeterince doğal konuşmaya yakın çıkarılmalı, her hecenin açık ve işitilebilir olmasına özen gösterilmelidir. Bu da legato (bir müzik eserinin notalarını ara vermeden birbirine bağlayarak söylemek veya çalmak) kaygısından uzak olmayı, zihinsel ve bedensel rahatlığı ve solunumun kontrollü kullanılmasını gerektirir (Vennard, 1967: 184). Bu nedenle, konuşma sanatında önemli olan artikülasyon, şarkı söyleme sanatında da özellikle üzerinde durulması gereken bir konudur.

Artikülasyon, sözcükleri açık ve anlaşılır şekilde belirtmek, söylemektir. Konuşmada, her sözcüğün doğru söylenişine, sesli ve sessiz harflerin seslendirilmesine özen gösterilmelidir. McKinney'e göre artikülasyon; konuşma organlarının hareketleri ve kasların ayarlanması yoluyla, konuşma seslerinin oluşması için şekillendirilen vibratör (titreşim yaratan organlar: gırtlak, ses telleri) ve rezonatörlerin de (sesi büyütme, tınlattırmaya yarayan oluşumlar: göğüs boşluğu, yutak, ağız, burun boşluğu, sinüsler vb.) katılımı ile gerçekleşen bir süreçtir. Artikülasyonda, temel olan seslerin oluşumu yanında asıl önemli olan, konuşma organlarının hareketleridir. En önemli artikülatörler (konuşma organları), hareketli ve doğrudan kontrol altında olanlardır (dil, dudaklar ve alt çene). Diğerleri daha sınırlıdır ve bilinçli bir kontrol altında değildirler, dolaylı olarak eğitilmeleri gerekir (yumuşak damak, glottis (gırtlakta sesi oluşturan iki ses teli ile aralarındaki aralıktan oluşan kısım), epiglottis (gırtlak kapağı; dilin arkasında yer alan yaprak şeklindeki kıkırdak oluşumdur ve yutma sırasında gırtlakı kapatır) ve gırtlak). Artikülatörlerin etkili kullanılması için iki temel prensip vardır ve önemli artikülatörler için bunların kazanılmasına yönelik belli düşünce modellerinin ve alışkanlıkların kurulması gerekir:

1. Artikülasyonun (konuşma organları) bütün hareketleri, gerilimden uzak, serbest, hızlı, tam ve doğru olmalıdır.
2. Şarkı söylemede, sözlerin açık ve anlaşılır olması amacıyla, özellikle yeni başlayan öğrencilerde artikülasyonun hareketleri abartılmalıdır.

Artikülasyonda, dilin seslerini oluşturan iki öge vardır; ünlüler (sesli harfler) ve ünsüzler (sessiz harfler) ünlü ve ünsüzlerin özellikleri şunlardır:

Ünlüler:

- Sınırlamasız, serbest konuşma sesleridir,
- Uzatılma özelliğine sahiptirler,
- Doğal olarak sesli üretilirler, ancak aynı zamanda fısıldanabilirler,
- Vokal tonun temelidirler ve tonu taşırlar,
- Belirli bir biçime sahiptirler ve artikülasyonun tarafından biçimlendirilirler.

Ünsüzler:

- Az ya da çok sınırlı konuşma sesleridir,
- Sınırlandırılma nedeniyle, az ya da çok, açık burunsal öğeler taşırlar,
- Vokallerin (sesli harfler) seslendirilmesini desteklerler,
- Hecelerin merkezinde değillerdir, ancak sınırlarını belirlerler,
- Sesi yarıda kesme ya da durdurma işlevleriyle vokal tonu ayırarak, konuşmayı anlamlandırır (McKinney, 1982: 143-151).

Türk alfabesi 8 ünlü ile 21 ünsüz harften oluşmaktadır. Ünlü-sesli harfler, oluşumlarında ses geçidi açık bulunan, ses organları tarafından herhangi bir takıntıya uğratılmayan, seslerini yalnızca ses tellerinin titreşmesinden alan; dil, altçene ve dudakların çeşitli hareketleriyle farklılık kazanan harflerdir. Ünsüzler, soluğun, gırtlaktan sonra soluk borusu üzerinde herhangi bir yerde kısmen ya da tamamen engele uğraması sonucu ortaya çıkar. Ünsüzlerin boğumlandıkları ya da engele uğradıkları yerler üç tanedir. Birincisi dudaklar arası ya da üst diş-dudak arasıdır: P, B, F, V ve M sesleri bu bölgede oluşur. İkincisi üst dişler, dil ucu ve sert damağın ön kısmı arasındaki bölgedir. Burada, T, D, R, L, S, Z ve N gibi sesler oluşur. K ve G gibi ünsüzlerin boğumlandığı üçüncü bölge ise dil kökü ve yumuşak damak arasıdır. Ünsüzler, oluşturulmaları sırasındaki engelleyici unsurlar nedeniyle patlayıcı, sürtünmeli

ve kayıcı diye ayrılırlar. Ayrıca, gırtlaktan ses çıkıp çıkmamasıyla ilgili olarak da sınıflandırılırlar. B, D, G sesli ünsüzler, P, T, K ise sessiz ünsüzlerdir. Damağın aşağı düşmesiyle oluşan M ve N seslerinde hava burundan çıkar (Ömür, 1967: 33). Ünlü ve ünsüz harflerin, boğumlanma nitelikleri açısından bölümlenişi aşağıda, Tablo 1 ve Tablo 2’de görülmektedir.

Tablo 1. Ünlü Harflerin Boğumlanma Nitelikleri Açısından Bölümlenişi

	DÜZ		YUVARLAK	
	Geniş	Dar	Geniş	Dar
Kalın	A	I	O	U
İnce	E	İ	Ö	Ü

Tablo 2. Ünsüz Harflerin Boğumlanma Nitelikleri Açısından Bölümlenişi

Çıkaklarına göre	SERT		YUMUŞAK	
	Sürekli	Süreksiz	Sürekli	Süreksiz
Dudak	F	P	M V	B
Diş	S Ş	Ç T	J L N R Z	C D
Damak		K	Ğ Y	G
Gırtlak	H			

Dilimizde asıl ünlüler sekiz tane olmakla birlikte, yabancı dillerden geçen sözcükler nedeniyle, ünlü çeşitleri on ikiye kadar çıkar: Kalın A, ince A, açık E, kapalı E, I, İ, kalın O, ince O, Ö, kalın U, ince U, Ö ve Ü. İkili ünlüler (diphthongue), iki ünlünün tek hecede kaynaşmasıdır. Yabancı dillerden geçen sözcüklerde rastlanır (Tragedia, Komedia, Augustus, Haimon vb.). Dilimizde yabancı dillerden geçen sözcüklerde, ikili ünsüzlere (diphthongue) de rastlanır (bloknot, blöf, plan, pratik, klasik, spor vb.) (Şenbay, 1999: 30).

Taşer’in ifadesiyle, “Anlatımlı Sözcük” adlı kitabında Volkonski, “Ünlüler bir nehirse, ünsüzler de o nehrin kıyı setleridir, taşkınları önlemek için bu setleri güçlendirmek gerekir” demiştir. Ünsüzler bu yönetici işlevlerinden başka, tınılı ses yaratma niteliklerine de sahiptirler. “B” harfinin boğumlanmasında,

birlikmiş soluk birden ve hızla salıverildiğinde patlama meydana gelir. M, N, ve L harflerinin boğumlanmasında ise aynı süreç daha değişik, daha yumuşak bir biçimde gerçekleşir; M sesini çıkarmak için dudaklar hafifçe aralanır, N ve L seslerini çıkarmak için de, dil üst diş etlerinin gerisine dokunur. F ve S gibi ünsüzlerin sesleri ise tonlu değil, sızıcıdır. P, T, K gibi patlamalı ünsüzler, bir çekiç vuruşunu andırırçasına dışarı uğrarken, arkalarındaki ünlüleri peşlerinden sürükler. Sözlerin iyi anlaşılmasına yardımcı olması açısından, özellikle ünsüzleri açık olarak boğumlandırmak çok önemlidir (Taşer, 2004: 252).

Artikülasyon hataları, genellikle artikülatörlerin (konuşmayı sağlayan organlar) doğru çalışmaması ya da seslerin doğru düşünülmesindeki eksiklik nedeniyle oluşmaktadır. Özellikle çocuklar, yanlış konuşma seslerini genellikle anne-babalarından, oyun arkadaşlarından ve öğretmenlerinden duyar ve o şekilde öğrenirler. Eğer konuşma seslerindeki yanlışlar onlara gösterilmezse ve düzeltilmezse bazen yaşamları boyunca kalır. Bir konuşma sesi, bir artikülatörün görevini yapmaması nedeniyle, kişinin doğru sesi düşünmemesi nedeniyle ya da bu iki faktörün de etkisiyle hatalı olabilir. Artikülatör, organik bir problem nedeniyle görevini yapamıyorsa, öğrenci bir uzman doktora yönlendirilmelidir. Fonksiyonel bir problem varsa, artikülatör doğru fonksiyon için eğitilmelidir (McKinney, 1982: 160).

Artikülasyon hataları da dahil olmak üzere, genel olarak konuşma bozuklukları ve yanlışlıkları, dilbilgisi kurallarının ve dilin fonetik özelliklerinin bilinmemesi yanında, anadilin kullanımına yeterince özen gösterilmemesi ve bilinçli yaklaşılmaması nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, özellikle eğitim alanında konuşma eğitimine yer verilmesi ve konuşma bozukluklarının zamanında belirlenerek düzeltilmesi son derece önemlidir.

Konuşma Eğitiminin Şarkı Söyleme Becerisine Etkisi

Müzik eğitimcisi, müzikal davranışları kazandıran, geliştiren ve rol model olan kişidir. Müzikal davranışların en önemli araçlarından biri de şarkı söylemektir. Doğru, güzel ve etkili şarkı söylemek ise doğru, güzel ve etkili konuşmaktan geçer. Bu açıdan bakıldığında, iyi bir müzik eğitimcisinin ana dilini iyi kullanması, Türkçe ve yabancı sözlü şarkıların fonetiğini iyi bilmesi ve öğrencilere şarkı öğretirken dili geliştirecek nitelikte davranışlar sergilemesi beklenir. Bu bağlamda, müzik öğretmeni yetiştiren kurumlarda verilen eğitimde, konuşma ve şarkı söyleme eğitimi birlikte ele alınmalı ve gerekli beceriler kuram ve uygulama düzeyinde bireye kazandırılmalıdır.

Konuşma ve şarkı söyleme arasındaki ilişki incelendiğinde, insanlarda, konuşma ve şarkı söylemeyi aynı sistem sağlamaktadır. Üç bölümden oluşan bu sistem, doğuştan oluşmuş durumdadır ve doğumla birlikte işlemeye başlar.

- Ses çıkarma-üretme (seslendirme) aygıtı
- Kulak-ışıtme duyusu
- Çıkarılan ve işitilen seslere anlam verebilen bir beyin

İnsanda, doğum sonrası müziksel oluşum ve gelişim, kendi sesini kullanmasıyla başlamakta, kendi sesini kullandıkça ve ona düzenli bir biçim vermeyi öğrendikçe gelişmektedir (Uçan, 1997: 131).

Konuşma seslerini çıkaran organlar bu işi bir rastlantı sonucu yüklenmişlerdir. Bu seslerin çıkarılmasında akciğerler, gırtlak, damak, burun, dil, diş ve dudaklardan yararlanılsa da bunlar hiçbir zaman birincil konuşma organları olarak düşünülmemelidir. Fizyolojik yönden konuşma, ikincil işlevler grubudur (Taşer, 2004: 74).

Denizoğlu'na (2008) göre; konuşma ve şarkı sesi, aynı organlar tarafından oluşturulur, ancak beyindeki yerleri değişiktir. Şarkı sesi, daha çok içgüdüsel merkezlerle ilişkili iken, konuşma sesi, entelektüel ön beyin tarafından yönlendirilmektedir.

Konuşma ve şarkı söylemede temel mekanizma, özellikle fiziksel süreçler, solunum organları, gırtlak, rezonatörler ve artikülasyonlar aynı olmakla birlikte, açık farklar vardır ve sesler birbirine benzemez. Genel kural olarak, konuşma, şarkı söylemeye göre daha hızlı oluşur. Şarkıda, ünlü sesler daha çok uzatılır, ünsüzler de konuşmadakine göre daha uzundur. Konuşma, sınırlı bir ses alanında ve hızlı olduğundan, rezonatör ve artikülasyonların sürekli olarak yeniden ayarlanması nedeniyle, sürekli bir değişim durumuna sahiptir. Ayrıca, bir konuşmacı, bir şarkıcı için gerekli olan solunum kapasitesine gereksinim duymaz.

Konuşma için, hiçbir ton yüksekliği, ölçü ve ritm önceden belirtilmemiştir. Akıcı bir konuşma, belirli bir konuşma ezgisine sahiptir. Bu ezgiyi, her dilin aksanı ve kendine özgü müziği oluşturur. Konuşma ve şarkı sesinde ritm, ezgi, dinamik özellikler temelde olmasa da nitelik ve nicelik açısından ayrılık gösterir. Konuşma tonunu bulmak için, kişinin verebileceği en kalın tondan 5'li yukarısı hesaplanmaktadır. Bununla birlikte, ruhsal değişimler ve heyecan

anları, konuşma tonunda farklılıklar yapabilmektedir (Cevanşir ve Gürel, 1982: 46).

Konuşma ve şarkı söyleme arasında farklar olmasına rağmen şarkı söyleme bir anlamda, genişletilmiş ve geliştirilmiş konuşma olarak adlandırılmaktadır. Her ikisinde de yetenekli olan kişiler, birinden diğerine rahatlıkla ve kolayca geçebilirler. Konuşma, şarkı söylemenin temeli olarak düşünüldüğünde, şarkı söylemenin temel prensiplerinin çoğu, özellikle postür (vücudun anatomik yapısına uygun doğru ve dengeli duruş), solunum ve artikülasyonla ilgili olanlar, rahat bir ses düzeyinde yapılan konuşma sırasında öğrenilebilir (McKinney, 1982: 167).

Bir insanın sesini doğru kullanması için, genellikle konuştuğu gibi şarkı söylemesi ya da şarkı söylediği gibi konuşması önerilmektedir. Konuşma tonundan şarkı tonuna geçmek için, konuşma tekniği yanında, ses tonu üzerinde durmak ve onu şarkı tonuna yaklaştırmak gerekir. Konuşma tonunun eğitimi, hafif, orta ve kuvvetli olmak üzere, üç konuşma tonu üzerinde yapılmalı, özellikle kuvvetli konuşma tonuna geçişler, vücut rahatlığı, doğru duruş, doğru solunum sağlanarak ve konuşma tekniği hataları düzeltilmiş olarak yapılmalıdır. Çünkü şarkı tonuna en yakın ton, kuvvetli konuşma tonudur. Bu tonun şarkı tonuna dönüşmesi için, daha kuvvetli soluk basıncı, vücut rahatlığı ve vücut boşluklarından yararlanılarak rezonansın artırılması gerekir. Kuvvetli konuşma tonundan, şarkı tonuna geçiş çalışmaları orta tonlarda başlamalı ve bu sesler kazanıldıktan sonra, pes ve tiz sesler orta tonlarla birleştirilmelidir (Egüz, 1981: 65-67).

Şarkı söylemede önemli olan, sözlerin açık ve anlaşılır şekilde dinleyicilere ulaşmasını sağlamaktır. Bunun başarılması, diksiyonun mükemmelliği yanında, performans becerilerini de dengeleyecektir. Bu nedenle, iyi bir şarkıcı, sesini hem bir müzik çalgısı hem de bir iletişim aracı olarak kullanabilmelidir. Sesin müzikal ifade aracı olarak kullanılması, ses güzelliğinin sürdürülmesi için gereken ideal kondisyonun nasıl korunacağını bilinmesini gerektirir. Sesin iletişim aracı olarak kullanılması ise, düzensiz sembolik seslerin sürekli olarak kontrolünü gerektirir. Çünkü bir şarkıcı, aynı anda her ikisini de yapmalıdır. Bu nedenle, şarkı sanatı temel olarak çelişkili ve mantığa aykırı görünmektedir. Yalnızca şarkıcının gırtlığından güzel sesler çıktığında gelişip güzelleşebilir, ancak bu güzel seslere, seslerin ardındaki anlamın ifadesi de eşlik etmelidir. Yüksek düzeyde bir anlatım gücü için, şarkı söylemede iki ana unsur bulunur. Sesin müzikal unsuru olan temiz, parlak ve sürekli vokaller (sesli harfler), konuşmanın etkili ve anlamlı iletilmesi için gerekli olan konsonlar (sessiz

harfler). Ancak, anlamın ifade edilmesinde kullanılan konsonlar, sık sık seslerin güzelliğini engelleyen ciddi bir sorundur. Konsonların söylenişi kısa ve hızlı, bunun yanında dilin dudakların ya da her ikisinin hareketleri canlı ve enerjik olmalı, çene gerekmedikçe kesinlikle hareket ettirilmemelidir.

Beş temel vokal yani sesli harf (a, e, i, o, u) üzerinde sesin dengeli olarak çıkarılması, konsonların yani sessiz harflerin, her bir vokale doğru bir biçimde eklenmesi, doğru artikülasyon ve doğru telaffuz alışkanlığı, öğrencilerin kazanması gereken davranışlardır. Bir duyguyu doğru şekilde anlatmak için, sözler sık sık keder, korku, sevinç ve alay ifade eden bir anlatım içerir. Bu da konuşmacı, oyuncu ya da şarkıcıyı, sesli harfleri açık ya da kapalı söylemeye yöneltir. Çünkü duygunun ifadesi ile vokallerin açık ya da kapalı söylenmesi birbirleriyle ilgilidir ve uyum içinde olmalıdır. Dil sesleri olan ve dille çıkarılan konsonlar (l, d, t, s, z, r, n, c, g, q, x), sözler söylenmeye başladığında, dil kökü gırtlığa çok yakından bağlı olduğundan, sesin çıkarılmasını engeller. Dilin hareketleri, gırtlığın hareketlerini etkilediği için, bu konsonlar ses tellerinin düzenli titreşimini ve gerilim dengesini bozar.

Şarkı söylemede, iyi bir diksiyonun ve iyi bir legatonun birlikte başarılması zordur. İyi bir legato, kuvvetli bir diksiyonla gölgelenmemelidir. Bu nedenle, sessizlerin vurgusu en aza indirilmelidir. İtalyanca'da konsonların hepsi kısadır. Bu uygulama, şarkı söylerken diğer dillere de olabildiğince uygulanabilir. Bir Fransız şarkıcı, her heceyi bir sessiz harfle başlıyor ve bir sesli harfle bitiyormuş gibi düşünür. Bu uygulama, iyi bir legatonun başarılmasını sağlamaktadır. Aynı prensip, İngilizce'ye de uygulanmıştır. Ayrıca, şarkıyı bitirirken, bir cümlenin sonunda konson (sessiz harf) varsa kesinlikle işitilmeli, uzun bir diminuendoda (hafif gürükte söyleyiş) sonra bile söz tamamlanmalıdır (Vennard, 1967: 182-185).

Şarkı söylemede, tiz tonlarda vokal (sesli harf) ses değişimine ses eğitmenleri ve şarkıcılar birkaç şekilde yaklaşmaktadırlar. Bazılarına göre; tiz tonlarda vokal sesin değiştiği bilinmelidir ve çıkarılması gereken asıl vokal düşünülürken, içten ve dıştan daha fazla açıklığa izin verilerek ses desteklenmelidir. Ton tizleştikçe, çene daha çok aşağıya ve geriye çekilmelidir. Bir diğer yaklaşıma göre; asıl vokal, değiştirilecek vokale doğru düşünce yoluyla desteklenmelidir. Bir görüşe göre de, tizlerde tüm vokaller "a" ya da "u" ile söylenmelidir. Bu yaklaşımların hepsi de farklı zamanlarda farklı öğrencilerle çalışılabilir (McKinney, 1982: 160).

Bir cümle, konsonla (sessiz harf) başlayan bir sözcükle başladığında, konson hazırlanmaz, bunun yerine, ağızla vokal (sesli harf) pozisyon hazırlanır. Her konson, gerekli dil, dudak ve çene hareketiyle, hızlı ve enerjik bir şekilde çıkarılmalıdır. Böylece, kolay bir atak, daha iyi ton kalitesi, daha az gerilim ve daha açık artikülasyon elde edilebilir. Örneğin: “Caro mio ben” şarkısına başlarken “K” sesi “A” sesi temel alınarak, değiştirilmeden hızlı ve enerjik bir şekilde çıkarılmalıdır. Bir cümlenin ortasında bulunan ara konsonlar, her zaman son ana kadar ertelenir ve sonra hızlı ve enerjik bir şekilde sonraki sözcüğe eklenir. Eğer ilk sözcük konsonla bitiyor ve ikinci sözcük bir vokalle başlıyorsa, konson bu vokale eklenir (..and I) (a...ndI) gibi söylenir. Böylece önemli iki sonuç elde edilir. Sözler açık ve anlaşılır olur ve konson yerine vokal uzatılır ve bu şekilde şarkı söyleme becerisi gelişir. Bitiş konsonları için: Şarkıcı, dinleyicilerin anlaması için son sözcüğü ve bitiş konsonunu açık ve anlaşılır söylemelidir. Ara konsonların artikülasyonu için uygulanan aynı prensipler burada da uygulanır. Bir sözcükte konsondan sonra vokal geldiğinde ton ne kadar pes ise söyleyiş o kadar kolaydır, tersine ton ne kadar tizse söylemek o kadar zordur. Yani bir konson ile başlayan tiz notalarda kişi güzel ses çıkarabilmek ya da anlaşılabilir olmak konusunda seçim yapmak durumundadır. Ancak, bu durumda söz, dinleyiciler için nadiren sorun olmaktadır (Emmons, <http://www.shirlee-emmons.com/diction.html>).

Doğru bir artikülasyon yanında, iyi bir konuşma sesinin özellikleri olan işitilebilirlik, akıcılık, hoşça giderlik, anlamlılık ve bükümlülük (tekdüze, monoton olmama) şarkı söylemede de geçerlidir. Dolayısıyla, bu özelliklerin konuşma eğitimi ile kazandırılması, ses eğitimi çalışmalarının daha kolay ve verimli olmasını ve öğrencilerin şarkı söyleme becerilerinin gelişmesini sağlayacaktır.

Yabancı Dildeki Şarkı Sözlerinin Çalışılması

Müzik öğretmeni yetiştirme programlarında yer alan ses eğitimi derslerinde literatürü Türkçe şarkıların yanı sıra çoğunlukla yabancı dilde yazılan şarkılar oluşturmaktadır. İlköğretim ve ortaöğretimdeki müzik derslerinde ise, Türkçe şarkıların yanı sıra yabancı dildeki şarkılara da yer verilmektedir. Yabancı dilde söylenecek ya da söyletilecek şarkıların fonetiğini bilme, şarkıların doğru yorumlanması ve yapılan müzikten zevk alınmasını sağlayacaktır. Müzikaliteyi etkileyecek olan bu durum, müzik eğitimcisi ve öğrencilerine çift yönlü bir etki sağlar. Dolayısıyla müzik eğitimi lisans programlarında yer alan ses eğitimi derslerinde dünya literatüründen (İtalyanca, İngilizce, Almanca, Fransızca vb.) şarkılara yer verildiği için, bu dillerin fonetik özellikleri ve anlamları ses eğitmeni tarafından öğrencilere verilmeli ve bu şekilde müzikal

ifadenin anlam kazanması sağlanmalıdır. Müzikal ifade bir bütün olduğu için, ses eğitimi yoluyla müzikal ifadeyi içselleştirerek şarkı söyleyen öğretmen adayı, bunu solfej ve çalgı derslerine de yansıtabilir.

Konuşma sesi, insan gırtlığı tarafından belli bir kalıba dökülerek çıkarılır. Diğer sesler işlenmemiş olduğu halde, konuşma sesi şekilli ve işlenmiş sestir. İnsan gırtlığının olanakları sınırlı olduğundan, az sayıda şekilli ses çıkarılabilir. Bu nedenle çeşitli dillerdeki sesler birbirine benzer; “a, i, u, k, t, s” gibi sesler dillerin hemen hepsinde vardır (Korkmaz vd, 1990: 65). Konuşurken çıkardığımız sesler, harf denilen işaretler kullanılarak yazıya dönüşür. İtalyanca’da ağızdan çıkan her ses, alfabenin bir harfiyle karşılanarak ideale yakın bir çözüm bulunmuştur. Türkçe de bu açıdan uygundur ve şu özellikleriyle konuşma eğitiminde büyük kolaylıklar sağlamaktadır:

- Türkçe, genellikle yazıldığı gibi konuşulur, konuşulduğu gibi yazılır.
- Türkçe’de “ğ” harfi dışında, yazıldığı halde söylenmeyen, söylendiği halde yazılmayan hiçbir harf-ses yoktur.
- Ses yönünden zengin bir dildir.
- Türkçe’de sesler, gırtlaksızlıktan, burunsuluktan kurtulduğu için hırıltılı değil, pırıltılı; him him ve boğuk değil, tınılı ve parlaktır.
- Bütün sesler, yumuşak, ezgili ve renklidir.
- Yirmi dokuz harfin hepsi de boğumlanmada zorlayıcı nitelikte değildir.
- Konuşmayı kolaylaştıran bazı sade ve sağlam kurallara sahiptir.
- Konuşmada örnek olarak benimsenen İstanbul ağzı, uygulamada büyük güçlükler yaratacak karmaşıklıkta bir söyleyiş biçimine dayanmamaktadır (Taşer, 2004: 284).

Dil öğrenmek, öncelikle işitme duyusuyla ilgilidir. Bir kişi, müzik kulağı olmadığı halde çok iyi konuşma kulağına sahip olabildiği gibi, müzik kulağı çok iyi olduğu halde, yabancı bir dilin konuşma seslerini çıkarma konusunda çok az yeteneğe sahip olabilir. Bir kişi, genellikle daha kolay ve iyi olacağı için, bildiği ve anladığı dilde şarkı söylemeyi ve dinlemeyi ister. İnsanın kendi dilinde şarkı söylemeye yatkın olmasının nedeni, söz ve ezgiden oluşan vokal müziği daha iyi yapabilmesidir. Bu şekilde, söz ve müzik birbirine üstünlük sağlamaz.

Sözlü müzikte, besteci yapıtını yaratırken dilden ve dilin müziğinden yararlanır. Bu nedenle, ses müziğinde temel öge dildir. Sözlü bir müzik yapıtının iyi yorumlanabilmesi için, kullanılan dilin tüm ayrıntılarıyla bilinmesi önemlidir. Çünkü sözleri anlaşılmayan bir müzik yapıtı, etkisinden çok şey kaybetmektedir. Sözlü müzikte, sözel içeriğin özenle çalışılması, özellikle yabancı dilde yazılmış olan yapıtlar için gereklidir. Çünkü her dil kendi fonetik özelliklerine sahiptir ve her dilin kendine özgü konuşma seslerini üretebilmek için çeşitli kas koordinasyonları gereklidir. Bu nedenle, şarkı söylemek için gerekli olan en küçük dil özelliklerinin kazanılması için çok çalışmalıdır.

Bir dili uygulanabilir şekilde öğrenmek için, grameri (dilbilgisi) en iyi derecede öğrenmek gerekli değildir. Bunun yerine, temel ve önemli gramer kurallarını öğrenmek daha doğrudur. Bunu başaran biri, okuduğu her satırda, sürekli sözlüğe bakmadan bir yazıyı, şiiri ya da şarkı sözünü okuyup anlayabilmelidir. Bir şarkıcı için dil çalışmanın pratik amacı, dili geniş anlamda kullanmak değil, konuşma seslerini uygun ve doğru bir şekilde üretmek ve gerektiğinde bir şarkının anlamını kendi dilinde anlayabilmektir.

Bir şarkıcı, bir dilin konuşma sesleri aracılığı ile sözcükleri doğru telaffuz etmeninyanında, içerdği anlamagöresöyleyişteki ifadegücünüdekazanmalıdır. Bu uyum, bilinen bir dil yoluyla öğrenilirse, sorun basite indirgenebilir ve gereken uyum da daha kolay edinilebilir. Yabancı dilin konuşma sesleri, mekanik dil ve dudak çalışmalarıyla değil, öncelikle öğretmenin örnekleme yoluyla tanıtılmalıdır. Daha sonra öğrenci, öğretmenini taklit ederek konuşma seslerini doğru kullanmayı pekiştirmelidir. Yabancı bir dilin konuşma sesleri kulak yoluyla öğrenilmedikçe, seslendirilmesi mümkün değildir. Bunun yanında, kişinin kendi dilinde, dilini ve dudaklarını kullanarak standart bir davranışı kazanması önemlidir. Çünkü bu, yabancı dildeki sözcükleri söylemeyi öğrenmede temel bir davranış şeklidir.

Bu açıklamalar ışığında, ses eğitimi alan bir öğrenci aşağıdaki önerileri uyguladığında, konuşma çalışmalarını ve şarkı söyleme becerilerini en iyi şekilde ilerletebilir:

- Konuşma ve fonetiklerin temel prensiplerini, öncelikle kendi dilinde uygulandığı gibi öğrenmelidir.
- Şarkıları söylemeden önce, şarkı sözlerini kendi dilinde anlayarak ezberlemeyi öğrenmelidir.

- Kendi şarkı sesini, önce kendi dilinde etkili kullanmayı öğrenmelidir.
- Yabancı dildeki bir şarkıyı söylemeden önce, o dilin konuşma seslerini tam olarak bilmelidir.
- Yabancı dildeki bir şarkıyı söylemeyi öğrenmeden önce, o şarkı metninin anlamını tam olarak bilmeli ve sözlerini doğru olarak ezberlemelidir (Kagen, 1960: 31-37).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yukarıdaki kuramsal çerçeveye irdelendiğinde, kısaca şu sonuçlara varılmaktadır:

- Konuşmanın bir müzikalitesi vardır. Bu müzikalitenin gerçekleştirilebilmesi ve anadilin doğru kullanılması, öğrenilebilir bir davranış olan konuşma tekniğinin (diksiyonun) geliştirilmesine bağlıdır. Bu da doğrudan, sözcüklerin iyi boğumlanması ve dilin fonetik özelliklerinin bilinmesi ile ilgilidir.
- Müzik eğitimcisi, müzikal davranışları kazandıran, geliştiren ve rol model olan kişidir. Öğrencilerine rol model olacak olan müzik eğitimcisinin ana dilini iyi kullanması, öğrencilerinin etkili şarkı söyleme becerilerinin geliştirilmesinde etken olacaktır.
- Müzik eğitiminde yabancı dilde şarkılara yer verilmesi nedeniyle, o dilin fonetiğini bilme, müzik öğretmeni ve öğrencileri açısından, seslendirilen şarkının müzikal söylenmesinde önemli bir etkidir.

Özetle denilebilir ki, hem müzik öğretmeni adaylarının şarkı söyleme becerilerinin geliştirilmesinde, hem de müzik öğretmenlerinin öğrencilerine rol model olarak, onların müzikalitelerini geliştirmesinde konuşma eğitiminin büyük önemi vardır.

Tarama modeliyle gerçekleştirilen bu çalışmanın sonuçları doğrultusunda şunlar önerilebilir:

- Müzik öğretmeni yetiştiren kurumlarda ses eğitimi veren öğretim elemanları, derslerinde hangi dilde şarkı öğretiyorsa, öğrencilerine o dilin fonetik özellikleri ve şarkı sözlerinin anlamlarına göre müzikal ifade becerisi kazandırmaya özen göstermelidir.
- Bu çalışmada kullanılan tarama modelinin dışında, müzik öğretmeni adaylarının ve müzik öğretmenlerinin konuşma becerilerini betimleyen araştırmalar yapılabilir.

- Müzik öğretmenliği anabilim dalı lisansüstü programlarında öğrenim gören öğrenciler;
 - * Müzik öğretmenlerinin ana dillerini doğru kullanma becerilerini saptayacak ölçek geliştirme çalışmalarına,
 - * Müzik öğretmenlerinin ana dillerini doğru kullanma becerileriyle öğrencilerinin doğru, güzel ve etkili şarkı söyleme becerileri arasındaki ilişkiyi ortaya koyacak araştırmalara yönlendirilebilir.
- Müzik öğretmeni yetiştiren programlarda konuşma sanatı ve tekniğini içeren dersler açılabilir.

KAYNAKÇA

Cevanşir, B. ve Gürel, G. (1982). *Foniatrı*. İstanbul: Sanal Matbaacılık.

Çevik, S. (1999). *Koro Eğitimi Yönetimi ve Teknikleri*. Ankara: Yurtrenkleri Yayınevi.

36

Denizoğlu, İ. (2008). *Güzel Şarkı Söylemenin Sırları*. İzmir: Seminer.

Egüz, S. (1980). *Toplu Ses Eğitimi 1*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.

Emmons, S. (2001). *Focus On Vocal Technic "The Singer's Dilemma: Tone Versus Diction"* <http://www.shirlee-emmons.com/diction.html>

Kagen, S. (1960). *On Studying Singing*. Dover Publications, Inc. Newyork.

Karasar, N. (2002). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. 11. Baskı. Ankara: Nobel Yayın.

Kaya, A. (2015). *Etkili ve Güzel Konuşma Sanatı*. 5. Baskı. Konya: Eğitim Yayınevi.

Korkmaz, Z. ve Diğer (1990). *Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri*. Ankara: Yükseköğretim Kurulu Matbaası.

Mckinney, J.C. (1982). *The Diagnosis and Correction of Vocal Faults*. Genevox Music Group, U.S.A.

- Ömür, M. (2001). *Sesin Peşinde*. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Şahin, A ve Diğer. (2015). *Konuşma Eğitimi-Yöntemler-Etkinlikler*. 1. Baskı. Ankara: Pegem Akademi.
- Şenbay, N. (1991). *Alıştırımlı Diksiyon Sanatı*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Taşer, S. (2004). *Konuşma Eğitimi*. İstanbul: Papirüs Yayınevi
- Temizyürek, F., Erdem, İ., Temizkan, M. (2016). *Konuşma Eğitimi- Sözlü Anlatım*. 6. Baskı. Ankara: Pegem Akademi.
- Uçan, A. (1997). *Müzik Eğitimi, Temel Kavramlar- İlkeler-Yaklaşımlar*. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları
- Ünal, F. T. ve Özden, M. (2015). *Diksiyon ve Konuşma Eğitimi*. 3. Baskı. Ankara: Pegem Akademi.
- Vennard, W. (1967). *Singing the Mechanism and the Technic*. Newyork: Carl Fischer, Inc.
- Yaman, E. (2001). *Diksiyon I-II*. İstanbul: Ya-Pa Yayınları.

MESLEKİ EĞİTİM POLİTİKALARINA DEVLET-SERMAYE İLİŞKİLERİ AÇISINDAN BAKMAK

Vocational and Technical Education Policies from the State-Capital Relations Perspective

Ezgi Pınar*

Öz

Bu çalışma Türkiye’de eğitim meselesinin işgücü piyasasının bir fonksiyonu haline gelmesini; eğitim ile işgücü piyasası arasında kurulmak istenen organik ilişkiyi konu edinmektedir. Mesleki eğitim politikaları öncelikle devlet-sermaye ilişkilerinin neoliberal proje kapsamında yeniden yapılandırılmasının bir parçası olarak okunmaktadır. Değişen üretim rejimi ve küresel rekabet bağlamında, işgücünün söz konusu rekabet koşullarına göre eğitilmesi ve vasıflandırılması veya niteliğinin ve verimliliğinin artırılması kamu politikası aktörlerinin temel gündemlerindedir. Bunu mesleki eğitim politikası düzenlemelerinin genel bir çıkar olarak sunulması izlemektedir. Mesleki eğitime dair artan bu ilgiyi, eğitimin ekonomik ve ideolojik yeniden üretimi işlevleri gözetilerek; birikim stratejisi ve hegemonya projesi kavramları ile tartışmak hedeflenmektedir. Çalışmada eğitimin, daha özelden mesleki eğitimin işlevine ve bu işlevin neoliberal yeniden yapılandırmadaki özgün rolüne bu kavramsal çerçeve ile bakılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Mesleki eğitim politikaları, neoliberalizm, birikim stratejisi, hegemonya projesi, küresel rekabet

Abstract

This research problematizes the way how education is a means for the labour market restructuring and tries to understand the aim of establishing an organic relation between education and labour market. In the first place, vocational education policies are seen as a part of the process of restructuring state-capital relations within the scope of neoliberalisation. Within the context of transformation of regime of production and global competition; for public policy makers, problems of education and skilling the labour force or the question of its productivity and

* Dr, İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, İstanbul, Türkiye, ezgipinar@yahoo.com
PhD, Istanbul University, Faculty of Political Sciences, Political Science and Public Administration, Istanbul, Turkey
Geliş Tarihi / Received: 01.02.2017 - Kabul Tarihi / Accepted: 04.02.2017

quality appear as significant concerns. By this means, regulations of vocational and technical education are being presented as irrevocable for the national interest. Increasing interest on vocational education should be thought in terms of the ideological and economic reproductive functions of the education system that will also enable to discuss the issue with reference to concepts such as accumulation strategy and hegemonic project. In this regard, this research questions the function of vocational education and its distinctive meaning for the neoliberal restructuring.

Keywords: Vocational and technical education policies, neoliberalism, labour force management, accumulation strategy, hegemonic project, international competition

Giriş

Bu çalışmada, mesleki eğitime alanına dair artan ilgi, özellikle 2000'lerin ikinci yarısından itibaren, masaya yatırılacaktır. Eğitim reformu söyleminin bugünkü muhtevası ile 1990'lardan bu yana özellikle yeni sağcı hükümet ve partilerin ajandalarında önemli bir yer tuttuğu görülüyor. Eğitim reformu olarak adlandırılan süreçte gündeme eleştirel yaklaşımlar bakımında neoliberal eğitim paradigması kavramı ile karşılaşmıştır. Bu çalışma bakımından mesleki eğitimde neler oluyor sorusunu önceleyen soru eğitimde neoliberalleşme ile ne anlatılmak isteniyor sorusu olmuştur. Eğitim sektörünün politika yapımcılar açısından güncelliğinin yanı sıra eğitim politikalarına eleştirel yaklaşımların sunduğu neoliberal eğitim politikaları kavramı eğitim politikasını alanını dikkate değer bir konu olarak biz araştırmacıların ilgisine sunmaktadır.

Neoliberalleşmenin eğitim üzerindeki etkileri dendiği zaman öncelikle özelleştirme ve/veya piyasalaştırma gibi süreçlere işaret edilmektedir. Mesleki eğitim alanına daha özel olarak yapılan veya yapılması arzulanan müdahaleleri özelleştirme veya piyasalaştırma dışında birtakım dinamikleri görünür kılmayı gerekmektedir. Eğitim ile istihdam arasındaki ilişkinin kuvvetlendirilmesi eğitim reformunun içeriğini büyük ölçüde dolduracak olan bir dinamik olarak açığa çıkmaktadır. Bu tabloda, eğitime yüklenen anlam işgücü piyasası politikalarının bir fonksiyonu olmakla sınırlanmaktadır. Okul-sanayi iş birliği olarak tarif edilen model eğitim politikasına dair tercih edilen bir model olmanın ötesine geçerek, eğitim işgücü piyasaları arasında kurulması arzu edilen organik ilişki temelinde yeni bir eğitim felsefesi anlamına gelmektedir. Neoliberal eğitim veya eğitimde neoliberalleşme dendiğinde bu yeni eğitim felsefesi anlaşılmalıdır.

Eğitimin mevcut toplumsal yapı için geçerli içeriği belirlenirken istihdama olan etkisini hesaplamak makul bir beklenti olarak görülebilir. Nitekim kapitalist bir devlet için eğitimin iki önemli fonksiyonundan biri emek gücünün yetiştirilmesidir. Emek gücünün yetiştirilmesi dendiğinde onun hem

fiziksel hem zihinsel olarak işgücü piyasasının gereklerine göre eğitilmesinden söz etmekteyiz. Bu bakış açısında göre, eğitimle ekonomi arasında kurulacak doğrudan bir ilişki makul ve doğal olduğu kadar rasyoneldir de ve böyle olduğu ölçüde alternatifsizdir. Alternatifler olabileceğini varsaymakla birlikte, çalışma bu alternatiflerle değil alternatifsizlik iddiasının siyasallığı ile ilgilenmektedir. Bunu yaparken eğitim reformu söylemini kuran faktörlere ve bu faktörler üzerinde mesleki eğitim politikalarının şekillenmesine bakmaktadır. Söz konusu rasyonel kurgunun en açık görüldüğü alanlardan biri mesleki eğitim politikasıdır. Bulut (2010:245) mesleki eğitimin iş piyasasının gereksindiği elemanları yetiştirme sorumluluğundan kaynaklı siyasetten azade, nötr bir alan olarak kurgulandığına dikkat çekmektedir. Böylelikle mesleki ve teknik eğitim meselesi işgücü piyasasına ait teknik bir sorun olarak ele alınmakta; siyaset ve sınıf üstü bir politika olarak sunulmaktadır. Halbuki neoliberalizm siyasal bir sınıf projesi olduğu ölçüde, bu projenin uğrağı olduğunu iddia ettiğimiz mesleki eğitim politikalarının siyasallığını ifade etmek gerekmektedir. Eğitim politikalarının siyasallığına vurgu konuya eğitim çalışmalarının çizdiği çerçevenin dışında bakmayı gerektirmektedir

Türkiye’de eğitim politikaları eğitim fakültelerindeki araştırmaların konusu olmuştur. Eğitim araştırmalarının yanı sıra, mesleki ve teknik eğitim politikaları doğrudan iktisat bölümlerinde de konu edilmekte ve özellikle arge, istihdam, ekonomik kalkınma ve işgücü gibi başlıklarla ele alınmaktadır. Ana akım iktisat yaklaşımı eğitimi politika çıktıları ve politikanın kendisi ile sınırlı bir şekilde teknik bir konu olarak görmektedir. Yukarıda ifade edilen kurgu bağlamında, ekonometrik modellerle eğitim-istihdam ilişkisi analiz edilirken, ekonomik kalkınmanın, gelişmenin sağlanması için gerekli eğitim modelini oluşturma veya reform çalışmalarına yön verme kaygısı eğitim ve iktisat alanındaki ilgili çalışmaların temel motivasyonlarından. Mesleki ve teknik eğitim politikalarının siyasal bir analizini yapma çabası içerisinde bu çalışmada, eğitim-istihdam ilişkisine dair ana akım söyleme ve bu ilişkiyi doğallaştıran mutlak ekonomi mantığına eleştirel olarak dikkat çekilmektedir.

Eğitimi Anlamlandırmak I: Eğitimin İşlevleri

Eğitim politikalarının teknik ele alınışının ötesine geçmek onu bir toplumsal olgu olarak ele almak demektir. Kapitalist toplumda ideolojik ve ekonomik olmak üzere eğitimin iki temel fonksiyonu vardır. Bir tarafta, bir ekonomik sistemin yeniden üretilmesi, sürdürülmesi; diğer tarafta, bu sistemin meşruluğunu sağlama gerekliliğine tekabül eden iki temel işlev. Eğitime dair çalışmalar da büyük ölçüde bu iki temel işlevden hangisine odaklandıkları üzerinden kategorilere ayrılmaktadır. Şöyle ki ekonomik yeniden üretimi

model okulu işgücünün üretimi ve sermaye birikimi ile tariflerken (Aronowitz ve Giroux, 1986:77); kültürel yeniden üretimci model,¹ eğitimin hiyerarşik toplumu ideolojik ve kültürel olarak muhafaza edişine ve yeniden üretilişine odaklanmaktadır. Birinci yaklaşım bağlamında tipik bir örnek oluşturan Bowles ve Gintis'e (2011:13)² göre eğitim birikim süreci, ücretli işçi sisteminin yayılması ve girişimcilik ekonomisinden şirket ekonomisine geçişle bağlantılı siyasi ve ekonomik mücadelelere göre şekillenmektedir. Aronowitz ve Giroux, hegemonik-devlet yeniden üretimci model (Hegemonic-State Reproductive Model) adını verdikleri bir üçüncü yaklaşım tanımlarlar. Bu yaklaşımın temel varsayımı eğitim alanının sorunsallaştırmanın bir devlet teorisi gerektirdiğidir. Kapitalist egemenliğin kültür yoluyla yeniden üretimi veya emek sürecinin baskılanmasıyla birlikte özel olarak devlet etkinliğine dikkatlerini vermektedirler.

Eğitime bir devlet etkinliği olarak yaklaşırkenki temel hareket noktaları Gramsci'den mülhem hegemonya kavramıdır. Gramsci için her hegemonya ilişkisi zorunlu olarak bir eğitsel ilişkidir (A.e.:10). Bu yaklaşım, hegemonyanın pedagojik yönünü içeren bir yaklaşımdır ve eğitime dair araştırmalarda hegemonya kavramı sıklıkla bu yönüyle ele alınmaktadır. Yaklaşım aynı zamanda eğitim devlet ilişkisini sorunlaştırmak gerektiğini vaaz eder ve bu bir yandan da sermaye- devlet ilişkisini karakterize eden dinamikleri açığa çıkarmak gerekliliğini işaret eder.

Eğitimi Anlamlandırma II: Devlet, Sermaye ve Eğitim

Sermayenin eğitim alanıyla doğrudan ve dolaylı olmak diye özetleyebileceğimiz iki şekilde ilişkilendirilir. Hill'in (2004:506) söyleşi ile eğitime dair kapitalist gündem ve eğitim içinde kapitalist gündem (*the capitalist agenda for education and the capitalist agenda in education*). Neoliberalizm eğitimi hem bir sektör olarak sermayenin etkinlik alanı hem de çıktılarıyla itibariyle sermayenin bir girdisi haline getirmiştir. Bunun yanı sıra, kapitalizmin bugün ulaştığı aşamada "eğitim ve eğitimin sonucu ortaya çıkan sistematize edilmiş bilgi, artan bireyselleşme sürecindeki yeni toplumsal ilişkilerde özel bir anlam taşımaya başlamıştır" (Ercan, 1999:24).

Ercan'a göre az gelişmiş ülkelerdeki kalkınma programları açısından özel bir önem atfedilen eğitim olgusu, buralarda da 1980'lerden başlayarak yapısal olarak değişmiştir. Bunun bir boyutu "dünya ölçeğinde rekabet halinde olan kapitalist firmalar ve bireyler açısından iş, eğitim ve sistematik bilginin üretildiği okulların" öneminin artmasıyla (A.e.); bir diğer boyutu da sermayenin talep ettiği bilgiyle birlikte talep ettiği işgücü profiline de değişmesidir. Mesleki

eğitim politikalarının eğitim politikaları içerisindeki güncelliği ve hacmi böylelikle artmaktadır. Sermaye kendini yeniden üretmek zorunda olduğu kadar genişlemek ve yayılmak zorundadır. Eğitim sektörü de bu ikisine birden karşılık gelmek üzere sürekli yeniden düzenlenmektedir. Bunun çarpıcı ve belki de işgücünün değerlendirilmesi bakımından ileri örneklerinden biri örgün mesleki eğitimin yanı sıra yaygın mesleki eğitim olgusudur. Örneğin hayat boyu öğrenme anlayışı çerçevesinde, yetişkin meslek kursları ile birlikte üretimden arta kalan zaman (yeniden üretim zamanında) değer kazanırken, bir yandan da bu zaman dilimi piyasanın etkinlik alanı haline getirilmektedir.

Eğitimin kalkınma programlarının önemli bir kalemi olması, onun modernleşme teorisi bakımından merkezi rolüne işaret eder. Modernleşme, ileride ihtiyaç duyulacak ulusal niteliklerin projeksiyonu bakımından bir insan gücü planlamasını şart koşmaktadır. Bir başka ifadeyle insan gücü planlaması, gelecek projeksiyonu temelinde modernleşme paradigması ile tam olarak uyumlanmış (Robertson et al., 2007: 12). İşgücünün eğitimi meselesi ulus devletlerin en birincil politikası olagelmıştır. Sermaye birikiminin dönemsel ihtiyaçlarına göre eğitim politikaları ve mesleki eğitim politikaları değiştirilmiş veya yapılandırılmıştır. Eğitimin bugüne kadar ki işlevlerini belirleyen modernleşme paradigması, kapitalizmin altın çağının sona ermesiyle neoliberal eğitim paradigmasına evrilmiştir.

Eğitimde Küreselleşme Etkisi

Küreselleşme kapitalizmin coğrafi olarak yeniden örgütlenmesinin yanısıra ulus devletin sermaye birikim ve üretim koşullarını düzenlemedeki değişiklikleri ifade eden bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Robertson et al., 2007: 7). Finansallaşma süreçleriyle birlikte küreselleşme neoliberal devleti şekillendiren süreçlerdir. Finans-sermaye devlet eklenmesi bu düzenin bir momentu ve Harvey'in ifadesi ile "zaman ve mekan aşırı sınır ötesi yollar arayan" sermaye birikiminin merkezi sinir sistemidir (A.e.). Bilindiği üzere küreselleşme çağındaki sermaye mantığını açıklayan "zaman-mekan yoğunlaşması" kavramı, "sermayenin mekanı stratejik kullanımını ve bu kullanıma metallerin küresel olarak hızlı ve esnek üretim ve dağıtımına olanak sağlayan yeni teknolojilerin eşlik etmesini" anlatır (A.e.).

Harvey'e göre (2005:19) neoliberalleşme, uluslararası kapitalizmin yeniden örgütlenmesinin teorik altyapısını sunmanın yanısıra bunun gerçekleştirilmesi gereken bir proje olarak gündeme almanın kendisidir. Bu uluslararası kapitalist sınıfın gücünün ve sermaye birikim koşullarının restore edilmesi anlamına geldiği ölçüde de politik bir projedir. Devlet ve sermaye güçlerinin etkisinde

sınıf ilişkilerinin yeni bir konfigürasyonudur. Jessop'a (1983) referansla bu yeni düzeni tanımlayacak olursak, bir birikim stratejisi temelinde toplumu örgütleyebilen, örgütleme kapasitesine sahip olan bir hegemonya projesidir.

Küreselleşmeyi bir düzenleme, restorasyonun ötesinde radikal bir dönüşüm olarak gören yaygın bir bakış açısı da söz konusudur. Örneğin Castells (aktaran Brown, 2001:17) tarihte ilk defa bütün gezegenin aynı ekonomi kurallarıyla yönetildiğini belirtir ve bunu radikal bir dönüşüm olarak ele alır. Devrim niteliğinde bir değişim olan küreselleşme sürecinin itici gücü ise enformasyon teknolojilerindeki gelişmeler ve inovasyonlarda ileri gelmektedir.³ Küreselleşme yazınındaki en temel vurgulardan biri de enformasyon toplumu vurgusudur. Bu sadece bilginin niteliğinin değişmesi ile sınırlı bir olgu değildir; teknolojik gelişme daha önce ifade edildiği üzere üretim ilişkilerinde bir değişim anlamına gelmektedir. Üretim rejimindeki değişiklik gündemi post-Fordizm tartışmalarını gündeme getirmektedir. Hegemonya projesi kavramsallaştırmasının işaret ettiği boyutlardan biri de Fordist üretim rejiminden post-Fordist üretim rejimine geçiştir. Jessop (1992) için ikincisini birinciden ayıran özelliklerden biri uluslararasılaşmış ekonomik ilişkilerin derinleşmesi ve yaygınlaşmasıdır. Bununla iç içe giden süreç de bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ve buna bağlı olarak üretim sürecinin esnekleşmesidir. Ki bu da teknolojiye uyum sağlamak üzere işgücünün esnekleşmesi veya işgücünün esnekleşmesine olan talebin artması demektir. Özetle söylemek gerekirse, esnek üretim temelinde örgütlenen post-Fordist birikim rejimi çok yönlü ve çok değerlikli (polivalan) bir işçi tipi gerektirmektedir (Jessop, 1992). Post-fordist birikim modeli iç ve dış emek piyasalarının bir koordinasyon içerisinde örgütlendiği bir modeldir. Toplumsallaşma biçimi açısından önem arz eden nokta hem ulusal ölçekte hem de küresel hiyerarşik düzende post-Fordizme geçişin artan bir eşitsizlik barındırmasıdır (A.e.).

Becerilerin toplumsal doğası ile onların kullanılacağı teknolojik ve örgütsel bağlam birbirini karşılıklı olarak belirlemektedir. İnovasyon, teknoloji ve enformasyon ile iç içe geçmiş olan post-Fordist üretim rejimi, işgücünün vasıf ve becerilerinde değişiklikler gerektirmekte, işgücü niteliğinde bir artış beklentisi yaratmaktadır. Endüstrileşmenin ilk yıllarında, ABD ve İngiltere örneklerinde gördüğümüz haliyle, sanayi yapısı emek yoğun ve düşük katma değerliği iken, endüstrileşmenin bir sonraki aşamasının gerektirdiği nitelikler artmıştır. Kimya, petro-kimya, çelik ve elektrik ve hassas cihaz mühendisliği gibi üretim alanları bilimsel bilgiye daha fazla yaslanmaktadır; bu da hem yöneticiler hem işgücü tarafından teknik ve bilimsel bilginin gerektiği anlamına

gelmektedir (Ashton ve Green, 1996: 29). Üçüncü ve (şimdilik) son dalga endüstriler olan havacılık ve uzay, bilgisayar, finansal hizmetler ve iletişim sektörleri bilgi yoğun endüstriler ise üretim sürecine dahil olanların büyük kısmından yüksek düzey yetkinlik beklemektedir (A.e.). Üretim süreçlerinde nitelik değişimi işgücü yönetim süreçlerinin değişmesini beraberinde getirir. Endüstrileşmenin mevcut aşamasında, havacılık sanayi, biyo-teknoloji ve enformasyon teknolojisi temelindeki üretim rejimi yalın imalat ve toplam kalite yönetimi gibi teknikler ile yönetilmektedir. Hem yöneticiler, hem de çalışanlar arzu edilen vasıflar ve eğitim sisteminin çıktılarında beklenen değişmektedir (Ashton ve Green, 1996:111). Üretici güçlerin gelişimi üretim süreçlerini yönetme stratejilerini belirlemektedir. Bu bakış açısıyla Ashton ve Green (A.e.:110) gelişmenin üç evresinden söz eder: “Birinci evreyi emek yoğun üretim ve piyasa koordinasyonu belirlerken; ikinci aşama seri üretim ve büyük şirketlerin mikroekonomik koordinasyonu ile karakterizedir. Üçüncü evrenin belirleyici özellikleri ise yüksek katma değerli ürün ve hizmet üretme biçimleri ve devlet ve piyasanın mikroekonomik koordinasyonudur” (A.e.). Bu belirleyici özelliklerin ulus devletler ölçeğinde farklılaşması beklenebilir ancak ulusal politikaları bu evrelerin tanımlayıcısı olarak uluslararası rekabet sistemi ile içsel olarak ilişkili görmek gerekmektedir. Üretim rejimi ölçeği ile küresel ölçekteki ilişkiyi hegemonya projesi kavramsallaştırması etrafında okumak böylelikle mümkün olmaktadır.

Küreselleşme Etkisinde İşgücü Formasyonu Olarak Eğitim

Sözü edilen uluslararası sistem ulusal ölçekte hegemonya projesi olarak tariflenebilecek süreçlerin çerçevesini çizmektedir. Küresel rekabet sistemine entegrasyon arzusu ulusal politikaları belirlemekte ve üretim süreci dahil olmak üzere bu politikalar küresel gereklilikler etrafında yapılandırılmaktadır. Üretim sürecinde ihtiyaç duyulan yeni bilgi, beceri ve vasıfların eğitim aracılığıyla oluşturulması beklenmektedir. Bu aslında insan sermayesi teorisinin temel savlarından biridir. Bir tarafta insan sermayesi söylemi ile eğitim politikaları arasında organik bir ilişki tasavvur edilirken; diğer tarafta örneğin Standing (2011: 68) insan sermayesinin günümüz eğitim paradigmasının en az insanı yanı olduğunu düşünmektedir. Neoliberal devlet eğitimi katıksız biçimde ‘insan sermayesi’ oluşumu ve işe hazırlama işlevine doğru ittirerek, onu piyasa toplumunun kalıcı bir parçası haline getirmek üzere dönüştürmektedir (A.e.). İnsan sermayesi teorisinin yaratıcısı Becker (1964) için ise ekonomik gelişmenin evrensel yasaları ile uyumlu olması ve milli tarih, kültür ve kimliklerden bağımsız olmasıyla insan sermayesi teorisi hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde geçerli bir yaklaşımdır (aktaran Brown, 2001:7). Dolayısıyla, Dünya Bankası gibi uluslararası finans kurumları ekonomiyile

ilgisi olmayan ‘uygunsuz müfredatın’ kaldırılması gerektiğini söylediğinde (Standing, 2011:69); çağrının muhatabı kamu politikası aktörleri uygun bir karşılık aramaya girişirler.

Küresel ekonomik sisteme entegrasyon için gerekli rekabet gücünü arttırmak politika tercihlerinde bir ulus-devletin avantajlı- güçlü olduğu alana yoğunlaşmasından geçmektedir. İnsan gücü, teknoloji, bilgi, işgücü niteliği ve performans gibi kavramlar küreselleşme çağında rekabet gücünün dağılımını da belirleyen kavramlardır ve bu noktada eğitim gelişmiş sanayileşmiş ülkelerde olduğu kadar sanayileşmesini tamamlayamamış ülkelerde de stratejik bir sektör olarak görülmektedir. Bilgiye dayalı vasıf ülkeler arası bu hiyerarşik sistemin üst katmanlarını sahip olduğu üretimsel üstünlüğü devam ettirmelerini sağlamaktadır. Moore’a göre (2007:3), rekabet ve ekonomik kalkınma baskısı gelişmekte olan ülkeleri endüstrileşme politikasından bilgi ve enformasyon dönemine geçme zorunluluğu ile karşı karşıya kalırlar. Sonuç olarak kalkınmayı ortaya çıkaracak yol işgücünün iş becerileri ile belirlenmektedir.

Türkiye ekonomisi için, nüfus fazlalığı, özellikle genç nüfusun fazlalığı sanayi planlarından, eğitim politikalarına birçok alanda rekabet avantajı olarak belirtilmektedir.

Eğitim Reformunun Türkiye Seyri

Uluslararası sermaye hareketi ekseninde uluslararası ve/veya ulusötesi kuruluşlar ulusal politika yapımında etkin özneler olarak görülmektedir. Eğitim sektörü artan bir şekilde bu ilginin odağında yer almaktadır. Dünya Bankası (DB) da kuruluşundan itibaren eğitim alanıyla ilgilenmektedir. Yıllar içerisinde Dünya Bankası’nın eğitim ile ilgili politikalarında da değişiklikler olmuştur. Robertson et al. (2007: 132) bu politikaları üç dönemle tanımlarlar. Devlet eliyle kitlesel eğitimin temel eğitim gündemini oluşturduğu 1945-1979 yılları ulusal kalkınma dönemidir. Bu dönemde UNESCO temel eğitime ağırlık verirken DB teknik ve mesleki eğitime ağırlık verir. Washington Uzlaşısı çerçevesinde örgütlenen neoliberal politikaların ilk döneminde, 1980’ler ve 1990’ların ilk yarısında temel eğitimde verimlilik analizi gündeme gelir. Bu dönemde yüksek öğrenim eğitim ajandasının altlarında yer alırken; mesleki ve teknik eğitime de destekler azalır. 1990’ların ortasından 2005’e kadar Birleşmiş Milletlerin Milenyum Kalkınma Hedeflerinden (Millenium Developmental Goal – MDG) Evrensel Temel Eğitim (Universal Primary Education – UPE) hedefi geçerli politika hedefidir. Bununla birlikte, ortaöğretim, mesleki eğitim (VET), yaygın eğitim ve yükseköğrenim

bütünsel bir sorun olarak ele alınmaktadır. Daha fazla uluslararasılaşma ve standartlaşma hedeflenirken, bunun yüksek vasıf ve bilgi ekonomisi hedefiyle yapılması talep edilir (A.e.). Eğitim reformu ekonomide duyulan vasıflı işgücü arz talep durumunu dengeleyebilecek bir araç olarak görülmektedir. Vasıflı işgücü arz-talep durumu mesleki ve teknik eğitim ile olan doğrudan etkileşiminin yanı sıra genel eğitim durumundan da etkilenmektedir. OECD ve DB gibi kuruluşların ve ulusal eğitim politikalarının genel eğitime dair duyarlılıkları bu etkileşimi gözetmektedir. 1986 yılında *3308 Sayılı Çıvraklık ve Mesleki Eğitim Kanunu* çıkarılır. Bu kanun işgücü eğitimi yönetiminde ileri bir adım olarak görülebilir.

Türkiye'nin neoliberalleşme seyriyle eş zamanlı giden eğitim reformu sürecinin en birinci argümanı eğitim ile istihdam arasındaki ilişkinin kuvvetlendirilmesi olagelmıştır. Genel bir talep olmanın yanısıra bu argüman doğrudan mesleki eğitim politikalarını adres göstermektedir. Eğitim reformunun bir diğer boyutu özelleştirme pratikleridir. Eğitimde neoliberalleşmenin en belirgin göstergeler biri de özel okul mefhumudur. Daha geniş planda eğitim alanında sermaye etkinliğinin artmasıdır. Sermayenin doğrudan ve dolaylı olmak üzere eğitim alanında iki şekilde faaliyet gösterdiğini belirtmiştik. Türkiye neoliberalleşmesinin bu ilk evresinde eğitim sermaye açısından öncelikle bir yatırım alanı olarak görülür. Ercan'a göre (1998:112) sermayenin eğitime olan ilgisi 1980'ler sonrası açığa çıkan aşırı sermaye birikiminin sonucu olarak sermaye olanaklarını değerlendirecek bir yol olarak ortaya çıkar. Birikimin sonuçları bununla sınırlı kalmaz. Para, üretken ve ticari sermaye üzerinde uluslararasılaşmanın özgün etkisiyle belirli bir egemenlik kuran genel olarak sermaye, içinde bulunduğu toplumsallığı dönüştürmede de iddia sahibi bir aktör olacaktır (Ercan, 1998: 165). İzleyen süreçte, bu iddia eğitimin üretim alanındaki işlevine müdahale anlamına gelecektir. Başka bir ifadeyle, yerel sermaye eğitimi toplumsal formasyonun çekirdek gücü olan işgücünü şekillendirmenin bir aracı olarak keşfetmektedir. Bir kez daha altını çizmek gerekirse bu Türkiye sermayesinin eğitim hizmetini üretecek ve pazarlayacak seviyeye gelmesinin bir sonucudur. Yerel sermaye geldiği aşamada uluslararası rekabete sistemine daha donanımlı girmek istemekte ve bunun da nitelikli insan gücü, çağın gerektirdiği bilgi ve becerilere sahip insan gücü ile olacağının farkına varmaktadır (A.e.:166).

Bu eğilimin en güçlü temsilcisi TÜSİAD söz konusu ilgiyi kurum raporlarında sıklıkla dile getirir. Aşağıdaki alıntı bu ilgi ve müdahale arzusunun tipik bir ifadesidir:

“Türkiye ekonomisinin potansiyel büyümesini 1 puan kadar yukarıya çıkarabilecek başka bir faktör de eğitimidir. Çalışmalarımızın açıkça gösterdiği üzere, eğitim alanında doğru ve zamanlı adımlar bütün yapısal reformların etkinliğini artıracacağı gibi, eğitimin kapsamından niteliğine, eğitimcinin eğitiminden müfredata kadar ele aldığımız kapsamıyla eğitim, önümüzdeki yılda da temel çalışma alanlarımızdan biri olmaya devam edecektir” (TÜSİAD, 2013:7).

MÜSİAD sınıf arkadaşlarını genel çıkarlar bakımından yalnız bırakmadığı gibi uzun süredir inşa edilen eğitim reform söylemine yerinde ve zamanında eklemeler ve katkısını sunar. MÜSİAD’ın 2012 tarihli ekonomi raporunda Türkiye’nin bir orta gelir tuzağıyla karşı karşıya olduğu ve bunu aşmak üzere küresel rekabet gücünün artırılması gerektiğine ve bu gerekliliğe cevap verecek politikanın da eğitim politikası olduğuna dikkat çekilir. Eğitim reformu söylemi bu raporda da beklendiği üzere işgücüne katılım oranının artırılması, işgücü piyasalarının esnekleştirilmesi ve işgücü verimliliğinin artırılması uğraklarından geçerek vücut bulur (MÜSİAD, 2012:23).

Küreselleşme Çağının Yetkinlikleri

Küreselleşme çağının nitelik gereksiniminin temel belirleyeni yeni teknolojiler ve işin organizasyonundaki gelişmelerdir. Avrupa Toplulukları Komisyonu (European Commission – EC) (2008)⁴ bu etkileşim ile ilgili tespitlerde bulunurken; teknoloji ile olan etkileşimin yaratacağı kutuplaşmaya dikkat çekmektedir. Buna göre, yeni teknolojik gelişmeler bilişsel ve iletişimsel görevler gibi yüksek nitelik gerektiren rutin olmayan işleri ikame edemediği gibi bakım veya kamyon sürücülüğü gibi özellikle hizmet sektöründe yoğunlaşan düşük nitelikli işleri ikame edememektedir (A.e.:8). Ancak otomasyon ve bilgisayarlı otomasyon orta düzey nitelik gerektiren rutin görevler ve tekrarlı işlerin yerine geçebilir veya dışarıdan temin edilebilir (A.e.). Bu da mesleklerin nitelik spektrumunun uçlarında yığılmasına yol açmaktadır. İşgücü piyasasındaki bu kutuplaşma ücretlerde de kutuplaşmaya neden olmaktadır. İş piyasasının bir ucundaki az sayıdaki yüksek nitelikli çalışanlar yüksek ücretler alırken; diğer uçtaki az vasıflı veya vasıfsızlar artan düzeyde güvencesizleşmekte ve yoksullaşmaktadır. İş organizasyonunun gereksinimlerinden başlayan bu teknik seçim hiyerarşik toplumsal düzeni yeniden üretmektedir.

İşgücünün bu iş organizasyonu ve işbölümüne uygun tasniflenmesi eğitim yoluyla olduğu ölçüde, eğitim reformları tek tek ülkeler için de AB ve OECD gibi bölgesel kuruluşlar için de birincil gündem olmayı sürdürmektedir. 21. Yüzyıl Becerileri’ni kazandırmak bu gündemin başlıklarından biridir. İşgücüne dahil

olacak tüm bireylerin eğitimden geçirilerek dijital yönelimli bu becerilere haiz olacağı bir tablo ütopyik görünmektedir; dolayısıyla beceriler vurgusu esas itibariyle işgücü piyasasının düzenlenmesindeki temel bir parametreye tekbül etmektedir. Beceri formasyonu işgücü piyasasının yeniden yapılandırılmasının aracı olurken, uluslararası ölçekte de teknoloji, sanayi ve beceri temelli bir segmentasyonu işaret etmektedir. Bir yandan da 21. Yüzyıl Becerileri, bu çağın eğitim felsefesini açığa vurmaktadır. Finegold ve Notabartolo (2010:6) uluslararası ve ulusal beceri değerlendirmelerine bakarak, eleştirel düşünme, iletişim, işbirliği, esneklik ve uyum yeteneği olmak üzere beş temel beceriden söz ederler. Karşılaştırmalı ülke literatürü incelemelerine dayanarak bu beş temel becerinin dahil olduğu bir kategorizasyon yaparlar (2010:7):

Tablo: 21. Yüzyıl Yetkinlikleri

Analitik Beceriler	Kişilerarası Beceriler	Uygulama Yeteneği	Bilgi İşleme	Değişim Kapasitesi
Eleştirel Düşünme	İletişim	İnisiyatif ve Kendi kendini yönetme	Enformasyon Okuryazarlığı	Yaratıcılık/ İnovasyon
Problem Çözme	İşbirliği	Üretkenlik	Medya Okuryazarlığı	Uyarlanabilir Öğrenme/ Öğrenmeyi Öğrenme
Karar Alma	Liderlik ve Sorumluluk		Dijital Yurttaşlık	Esneklik
Araştırma ve Sorgulama			Bilgi ve İletişim Teknolojileri Uygulama	

Beceriler sepeti bize sadece eğitim felsefesini değil, işyerinin gereksindiği özellikleri ve çalışma yaşamının yaslandığı iş etiğini göstermektedir. Milli Eğitim Bakanlığı'nın (2012:53) 21. Yüzyıl Becerileri'ne dair yaptığı vurgu bu organik ilişkiyi daha açık ifade eder:

“21. yüzyıl becerileri farklı kaynaklarda farklı şekillerde tanımlanmıştır ancak genel olarak bireylerde sahip olmaları beklenen beceriler rekabet

şartlarına hızlı uyum gösteren, takım ile çalışabilen, problem çözme yeteneğine sahip, bilgi okuryazarı, inisiyatif alan, iki yönlü iletişim kurabilen, müşteri (kullanıcı) odaklı, sürekli öğrenen ve gelişen, mesleği ile ilgili konularda genel bilgi ve beceriye sahip, mesleğinde en az bir konuda uzman ve disiplinli olmaları şeklinde tanımlanmaktadır” (MEB, 2012:53).

Eğitim reformu söylemi yukarıda ifade edilen yeni değerler etrafında, uluslararası neoliberal eğitim felsefesiyle uyumlu bir şekilde oluşturulmaktadır. Bir yandan da verili sosyo-ekonomik koşullar ve uluslararası eşitsiz yapılanma etkisi altında mesleki eğitim politikalarına bir işlev biçilmektedir.

Türkiye’de Mesleki ve Teknik Eğitim: Olanaklar ve Sınırlılıklar

21. yüzyıl becerileri müfredatın küresel ölçekteki karşılığıdır. Ancak bu beceri ve yetkinlikler çerçevesi tam da bu küresel kapitalist sistemin kendisinden kaynaklı farklı eğitim politikalarına tekabül edebilir. Nitelikli işgücü ileri kapitalist ülkelerde ar-ge ve yaratım süreçlerinde ihtiyaç duyulan yaratıcı ve yenilikçi beyin gücü olarak işgücünü anlatırken; Türkiye gibi geç sanayileşmiş ülkelerde nitelikli ara elemana karşılık gelmektedir. Türkiye’de mesleki eğitim politikası söyleminin merkezindeki nitelik vurgusunun anlamı budur. Yaygın, kitle eğitimi olarak meslek okulları politikası izlenmeli, diğer taraftan yine küresel ajandayla uyumlu olarak yaratıcı, yenilikçi beyinler araştırma-geliştirme çalışmalarının yürütüldüğü yüksek öğrenime yönlendirilmelidirler. Bu iki politika, insan kaynağını etkin kullanma siyaseti potasında neoliberal eğitim felsefesinin vücut bulmasıdır. Bu felsefeyi yapılandıran temel unsur ise basitçe küresel rekabete uyum söylemidir.

Rekabet gücü söylemi ekonomik kalkınma stratejilerinin ve ekonomi politikalarının belirleyicisidir. Bir ürünün uluslararası piyasadaki dolaşımını fiyat ve kalite gibi değişkenler belirler. Bu değişkenlerin etkililiği ise emek-yoğun veya teknoloji yoğun olmak üzere üretim stratejileriyle belirlenmektedir. Gıda, tütün, tekstil, giyim ve mobilya gibi düşük teknoloji sanayi ürünleri Türkiye’nin ihracatın damgasını vuran ürünlerdir. Bu Türkiye’nin üretim rejiminin emek-yoğun üretim stratejisine dayandığını gösterirken; eğitime dair belgelerdeki genç nüfus vurgusunun anlamını açığa çıkarmaktadır. Bu üretim stratejisinin sürdürülebildiği sorunu ise sermayenin gündemini zorlamaktadır.

Saygılı (2003:50) ihracata dönüklük açısından Türkiye’nin OECD ülkeleri ortalamasının altında kaldığını belirtir ve üretimin teknolojik yapısı itibariyle de OECD eğilimini yakalayamadığını belirtir. Küçükkiremitçi (2006)’ye ait

başka bir çalışma bu durumun devam ettiğini ortaya koymaktadır. Çalışma, Türk sanayi sektörünün “tekstil, giyim eşyası ve deri işlemede kullanılan makineler, diğer genel amaçlı makineler, radyo ve televizyon vericileri ile telefon telgraf teçhizatı, tıbbi ve cerrahi teçhizat vb.” gibi orta ve ileri teknoloji gerektiren sektörlerde rekabet gücüne sahip olmadığına” dikkat çeker (2006:23). Bu tablo işgücünün vasıflandırılması düşük teknoloji kapanın aşılması gerektiğini işaret eder. Düşük teknoloji kapanı bir yandan da niteliksiz işgücü kapanı olarak yaşanmaktadır. Türkiye sanayide kapasite sorunu olduğu kadar bunu çözmeye araçlarından biri olarak nitelikli işgücü sorunu da yaşamaktadır. Tam da bu noktada genç nüfus ve onun eğitilmesi devreye girer. Ancak, genç nüfusun vasıflandırılması ve nitelikli işgücü haline getirilmesi konusundaki sınırlılıklar veya strateji eksikliği, Türkiye’deki mesleki eğitim politikalarına rengini veren bir özellik olduğu da görülmektedir.

Genç nüfusun yüksekliği ile tariflenen beşeri sermaye birikiminin ekonomik gelişmeye etkisi verimliliğin ve işgücünün kalitesinin artmasıyla mümkün olacaktır (Behar, 1998:20). Türkiye imalat sanayinin teknolojik yapısı ve kapasitesi, mesleki ve teknik eğitim alanında strateji eksikliği ya da yetersizliğinin yapısal temelidir. Eğitimde yeniden yapılandırmanın bu yapısal değişikliğe bir karşılık olmasının beklendiği görülmektedir.

Sınırlılıklardan Olanaklara:

Mesleki ve Teknik Eğitimin Hegemonik Potansiyeli

Özellikle 1980’ler sonrasında birikimiyle sermayenin eğitim alanına hem bir yatırım unsuru hem de bir işgücü yetiştirme unsuru olarak yaklaşma cesaretini bulduğunu gördük. Aynı zamanda, yeniden yapılandırma çerçevesinde devletin bu noktada cesaretlendirici bir rol üstlendiği izlenebiliyor. Mesleki eğitim politikalarının hegemonik potansiyelinden konuşmak, neoliberal yapılanma ve kurumsallıkta kat edilen yollardan sonra mümkün olmaktadır. Mesleki eğitimin yeniden düzenlenmesi gerektiğine dair vurgu üretim rejiminde değişikliğe gitme talebiyle iç içe geçer.

2000’li yıllara gelindiğinde bu kazanımların sınırlılıkları açığa çıkarken, neoliberal hegemonyanın tesisinde de yeni bir safhaya geçilmiş olur. 2001 krizi sonrasında yeni bir birikim stratejisi gerekliliği konuya başlar. 2000’lerle birlikte geç kapitalistleşmenin yol açtığı sınırlılıklar emek üretkenliğinin yükselmesi, finansal yapıların oluşturulması ve küresel sermaye ile bağın güçlenmesi ile telafi edilmektedir (Yaman-Öztürk ve Ercan, 2009:65). Kriz sonucu üretken yatırımların hız kazanması gerçekliği ile birlikte üretimde daha verimli ve etkin bir seviye geçmenin koşulları oluşmuş görünüyor (A.e.).

Üretim stratejisi bağlamında, mesleki ve teknik eğitim politikası alanında kurumsal ve yasal düzenlemelere gidilmesi beklenecektir. AKP döneminin eğitim politikasının en önemli unsurunun mesleki eğitim olması bu geçişten ileri gelir. Türkiye sanayileşmesi ve kalkınması açısından mesleki ve teknik eğitimin eğitime kritik bir rol biçilmiş olur. Büyük ölçüde idare edilen ve idare edilebilir bir konu olarak ele alınagelen işgücünün vasıflandırılması sorunu meslek eğitim düzenlemeleri ile radikal bir müdahale planının parçası olarak tasavvur edilir.

Sıcak para akışının azalması, üretim stratejisinin sınırlarına dayanması veya kriz alametleri yeni bir kalkınma stratejisi talebinin oluşmasına yol verir. Mesleki ve teknik eğitim politikaları bu kalkınma stratejisinin bir bileşeni olarak ele alınmaktadır. Özellikle 2008 krizi sonrası nitelikli işgücü talebine vurgunun artması bu bağı açıklamaktadır. Sanayi Stratejisi Planları bu talebin ve niyetin apaçık ilan edildiği temel belgelerdir. *2011-2014 Sanayi Stratejisi Planı*'nda rekabet gücünün birtakım politika değişikliklerini zorunlu kıldığı ortaya konur. Bu uzun alıntı mesleki eğitim politikalarında dönüşüm söylemin dayandırabileceğimiz zeminin özeti niteliğindedir.

“Küresel rekabet gücünü arttırmanın önemi özellikle içinde bulunduğumuz dönemde daha da hissedilir olmuştur. ... Özellikle Çin ve Hindistan'ın küresel ekonomiye entegrasyonu ile birlikte, Türkiye'nin rekabet gücünü ucuz işgücüne dayandırması mümkün görünmemektedir. Türkiye'nin rekabet gücünün arttırılması için etkin işleyen bir piyasa mekanizmasının, elverişli bir yatırım ortamının ve kurumsal yapının tesis edilmesi gerekmektedir. Firmaların beceri düzeyi yüksek bir işgücü ile faaliyetlerini sürdürmeleri mümkün hale getirilmelidir. Tüm bunlara ilaveten, altyapı sektörlerinin nitelikli ve ucuz girdi sağlamalarını kolaylaştıracak düzenlemeler hayata geçirilmelidir. Söz konusu düzenlemelerin hayata geçirilmesinde izlenecek yol haritası Türkiye'nin sanayi stratejisi olacaktır” (2010:9).

Bu sanayi stratejisinin birincil unsurlarından biri okul-sanayi ilişkisi ve işbirliğinin kuvvetlendirilmesi ve yaygınlaştırılmasıdır. Okul- sanayi işbirliğinin mesleki ve teknik öğrenim bağlamında örgütlenmesine dair en tipik örnek Organize Sanayi Bölgeleri'nde meslek okullarının açılmasıdır. 2000 yılında 4562 Sayılı Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu⁵ yürürlüğe girmiştir. Güncel veriler itibariyle bugün toplam 284 Organize Sanayi Bölgesi bulunmaktadır.⁶ T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ve MEB işbirliğinde “*Organize Sanayi Bölgelerinde Mesleki ve Teknik Eğitimin Güçlendirilmesi*” Protokolü 2012 tarihinde imzalanır. Takiben “*2012-2013*

Eğitim ve Öğretim Yılında Organize Sanayi Bölgelerindeki Özel Mesleki ve Teknik Eğitim Okullarında Öğrenim Gören Öğrencilere Destek Verilmesine İlişkin Tebliğ” ile özel sektöre vaat edilen teşvikler (kısmen) hayata geçirilir ve branşlara göre öğrenci başına destekler verilir.⁷

Okul-sanayi veya okul –işletme işbirliğinin geliştirilmesi hedefi eğitim alanındaki hemen tüm faaliyetlerin ana yönelimidir. Bu hedef aynı zamandan neoliberal yönetim modeli ile uyum içerisindedir. Mesleki eğitim alanındaki merkezi adımların atılması yine bu modelle uyum içerisinde devam eder. Örneğin 2012’de bir Mesleki ve Teknik Eğitim Çalıştayı düzenlenir ve *İstihdam ve Mesleki Eğitim İlişkisinin Güçlendirilmesi Eylem Planı (İMEİGEP)* hazırlanır. Bu plana göre mesleki eğitimdeki devlet merkezci yaklaşımdan sivil toplumdaki paydaşların katılımının sağlandığı bir politika yapım anlayışına geçilmesi gerektiğine vurgu yapılır. Sözü edilen paydaşlar yerel sermaye aktörleriydi ve Çalıştay’da özel sektörün mesleki ve teknik eğitim alanında faaliyetlerinin arttırılması için düzenlemeler (Teşvikler, arsa tahsisi, vergi muafiyeti, kredi kolaylığı, bürokratik engellerin ortadan kaldırılması, sosyal güvenlik primlerine ait indirim/muafiyetler vb.) yapılacağı belirtilir. Koç Holding tarafından hayata geçirilen *Meslek Lisesi Memleket Meselesi (MLMM)*, özel sektör ortaklı projelerin ve okul-işletme yönetim modelinin öncüllerindendi. İşsizlik probleminde çözüm olmak ve nitelikli işgücü ihtiyacına karşılık gelmek üzere 2006 yılında MEB ile Koç Holding Mesleki Eğitimin Geliştirilmesi için İşbirliği Protokolünü imzalar. Proje taraflarının da belirttiği üzere bu protokol ile mesleki eğitim alanında devlet ve iş dünyası işbirliğinin tohumları atılmaktadır. Özel sektörün meslek okullarına yatırım yapması anlamında öncüdür. Daha önce belirtildiği gibi mesleki okullarını, çocuklarının eğitimine fazla para harcamadan onların meslek kazanacakları bir yol olarak gören işçi aileleri tercih etmektedir. Yoksul toplumsal kesimlere hitap eden bir alanda yatırım yapmak ise karlı olmadığı ölçüde özel sektörün kaçındığı bir durumdur. Bu yaklaşımın değiştirilmesi projenin hedeflerinden biri olarak sunulur. Eğitimin bir üretim girdisi olarak ele alınışının kurumsallaşmasının bir adımı olduğunu da söylenebilir proje için.

İzleyen süreçte, devlet öncülüğünde ve başta TÜSİAD olmak üzere Türkiye’deki farklı sermaye gruplarının istek ve teşvikiyle, yeniden bir sanayi üretimi temelinde uzun vadeli stratejik bir tercih olarak mesleki eğitim politikaları bir ulusal çıkar olarak memleket gündemine yerleşmiş olur.

Mesleki ve Teknik Eğitimde Güncel Durum

2012 yılında 6287 Sayılı Kanun ile İlköğretim ve Eğitim Kanunu, Milli Eğitim

Temel Kanunu ve ilgili mevzuatta yapılan değişikliklerle kamuoyunda 4+4+4 olarak bilinen 12 yıllık kesintili zorunlu eğitim modeline hayata geçirilir. Bu yeni modelin eleştirilerin temelinde modelin muhafazakârlaşma ile emek sömürsünü yaygınlaştırma-derinleştirme gibi sonuçlarının olacağı iddiaları yer alır. Hükümet cephesinden ise insan kaynağının en iyi şekilde kullanılmasına vesile olacak bir sistem olarak Türkiye'nin aradığı eğitim reformu girişimi olarak sunulmaktadır. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanı Fikri Işık (2014) eğitim sistemini sanayi ve teknoloji eksenine oturttuğu bakış açısıyla yeni eğitim sistemine desteğini şöyle açıklar:

“Yeraltı kaynaklarından daha çok önemli kaynağımız var; o da insan kaynağımız. Hele de bireysel yaratıcılıkta gerçekten iyi bir niteliği olan Türk insanının bu niteliği eğitim ile taçlandırması, kendisi ve ülkesi açısından da değer üreten hale gelmesi çok önemli. Türkiye’de yabancı yatırımcılara; ‘Neden Türkiye’desiniz’ diye sorulduğunda cevap nitelikli insan gücüdür. Bu insan gücünün niteliğinin en üst noktaya çıkarılması hepimizi ortak hedefidir. Bu noktada çok ciddi çalışmalar yapılıyor. Eğitim sistemimizde önemli gelişmeler sağlanıyor. Bir dönem meslek eğitiminde gerileme söz konusu oldu ama son yaptığımız 4+4+4 düzenlemesiyle meslek eğitiminin önündeki engeli de tamamen kaldırdık.”

MÜSİAD’ın eğitimin istihdamla olan ilişkisini güçlendirmesiyle taktir ettiği bu model, Eğitim-Sen tarafından çocuk işçiliğinin artmasına neden olmakla eleştirilir. Bu yeni modele dair tartışmalar devam ederken; yıllar içerisinde sosyo-ekonomik koşulların yarattığı zemin üzerinde, özellikle mesleki eğitim politikaları alanında güçlü bir mutabakat oluştuğunu izlemek mümkündür. İnsan sermayesi, küresel rekabet için gerekli işgücü kaynağının oluşturulması bu ulusal mutabakatın temel motivasyonudur. Akçay’ın (2014) benzetmesiyle eğitim kartı bu süreçte ulusal ve uluslararası ölçekte el arttıracak bir karttır ve “yeni bir kalkınmacı ittifakı”nın meşruluk zemini olduğu kadar kaynak ve dayanağı ve bir ölçüde de göstereni olarak yorumlanabilir.⁸

Sonuç

Bu çalışmada, eğitim ve işgücü piyasaları arasındaki ilişkinin güçlendirilmesi temelinde neoliberal eğitim felsefesinin ana hatları çizilmektedir. Okul-sanayi işbirliğinin bu anlamıyla bir model olmaktan öte, bu felsefede kurucu bir yaklaşım olduğu ortaya konurken; mesleki ve teknik eğitim politikalarına yönelik artan ilgi bu çerçevede temel bir bileşen olarak ele alınmaktadır. Türkiye’nin uluslararası ekonomik sisteme entegrasyon yolundaki çabaları ile

mesleki ve teknik eğitim politikalarına atfettiği önem arasındaki ilişki neoliberal hegemonya projesi kavramsallaştırmasına referansla ele alınmaktadır. Yeni bir sermaye birikim stratejisi arayışı içerisinde mesleki ve teknik eğitime biçilen rol onun neoliberal yeniden yapılandırma sürecindeki hacmi işaret etmekte ve bu bakımdan çalışma içerisinde mesleki eğitim politikalarının hegemonik potansiyeli sorgulanmaktadır. Mesleki eğitim politikalarının, uluslararası işbölümüne uygun olarak ve sermaye birikim ve donanım kapasitesi ölçüsünde tasarlanması; onu uluslararası neoliberal hegemonya projesi bünyesinde siyasal ve yönetsel bir etkinlik olarak görmemize olanak tanımaktadır.

1980'lerin sermaye birikimi ile Türkiye sermayesi eğitim alanında etkinlik gösterebilecek bir ekonomik güç kazanırken, ilerleyen yıllarda bu gücün toplumsal bir dönüştürücü güç olarak yaşanmaktadır. Bu birikim ve güçle eğitim önce bir yatırım alanı olarak işlevselleştirilirken; sonrasında sermayenin eğitime işgücünün eğitilmesi rolüyle dolaylı, fakat toplumsal sistemin yeniden üretimi bağlamında, daha uzun soluklu bir işlev yüklediği görülmektedir. 2001 krizi sonrası eğitim ile istihdam ilişkisi vurgusu ve insan sermayesi yaklaşımı eğitim politikalarına ve müfredata damgasını vurur. Emek yoğun rekabet stratejinin ekonomik büyüme ve sermaye birikimi sağlamaktan uzaklaşması, bir üretim stratejisi değişikliğini gerektirmektedir. Mesleki eğitim politikası reformları bu gerekliliğe bir yanıt olmak üzere, dahası yeni bir birikim stratejisinin kritik bir uğrağı olmak üzere tasarlanır.

Küresel rekabetçi sistem farklı politika alanlarını da kapitalist ilişkilerin içerisine dahil etmektedir; ki bugün eğitim ve öğretim politikası ekonomik politikanın bir fonksiyonu halini almıştır. Belirtildiği üzere bu üretim rejimi değişikliğinin doğurduğu bir ihtiyaçtır ve “devletler, yapabildikleri ölçüde, işgüçlerinin uluslararası sermaye için istenir ve erişilebilir hale getirmek amacıyla rekabet etmektedirler” (Ashton ve Green, 1996: 40). Bu rekabette, yüksek nitelikli işgücünün desteklenmesi olası bir stratejidir. Bu seçim sermaye birikim stratejisinde bir uzlaşma ile hegemonik bir mahiyet kazanır.

2007-2008 krizinin ertesinde, nitelikli işgücü söyleminin yapısal bir reformun parçası olarak kurgulandığı ve mesleki ve teknik eğitim politikalarının stratejik önemde devlet politikaları olarak formüle edildiği ortaya konmaktadır. Böylelikle, mesleki eğitim politikaları bir ulusal çıkar olarak sunulur. Mesleki ve teknik eğitim politikası başlığı altında ele alınan işgücünün vasıflandırılması dair düzenleyici pratikler, ekonominin önünü açması için mutabık olunan bir ekonomik kalkınmacı ittifakın başat gündemi olmaktadır. Bunun üzerine, sanayi ve teknoloji politikaları etrafında, yeni bir ekonomik

kalkınma hamlesine karşılık gelmesi beklendiği ölçüde mesleki ve teknik eğitim politikalarının farklı sermaye kesimlerini birleştiren ulusal bir proje olma potansiyeli kazandığı söylenebilir. Bir hegemonya projesinin başarılı olması ideolojik işlev ile sermaye birikim işlevi arasındaki çelişkiyi dengede tutabilmesi ve açığı daraltabilmesinden geçmektedir. Neoliberal hegemonya projesinin eğitim uğrağında yaşanan budur. Mutlak ekonomi mantığının doğallaştırıldığı kapalı devre sistem bu çelişkiyi şimdilik aza indirdiği ölçüde varlığını sürdürmektedir.

DİPNOTLAR

- 1 Kültürel yeniden üretimci modelin en temel ilham ve referans kaynağı Bourdieu ve Passeron'un "*Reproduction in Education, Society and Culture*" (*Yeniden Üretim*) adlı çalışmalarıdır. Kültürel yeniden üretimci model baskın ideoloji ve kültürün verili hiyerarşik toplumun eğitim yoluyla nasıl muhafaza edildiğine ve yeniden üretildiğine odaklanır. Bourdieu ve Passeron (1990) bu çalışmalarında, işçi sınıfı çocuklarının okuldan dışlanma süreçlerini anlamaya çalışırlar ve eğitim sisteminin temelde bir seçme, eleme ve seçme görünümü altında bir eleme işlevi yerine getirdiğine dikkat çekerler. Farklı toplumsal sınıfların eğitimin farklı form ve aşamalarında eşitsiz temsili sınıfsal menşeden kaynaklı avantaj ve dezavantajları keskinleştirerek yeniden üretmektedir (A.e.:155). Böylelikle eğitim halihazırda eşitsiz olan toplumsal yapının doğallaştırılması işlevini yerine getirmektedir. Müfredat, belirli bir tarihselliği olan üretim ilişkilerinin öncesiz ve sonrasız algılanmasına aracılık eder.
- 2 Ekonomik yeniden üretimci yaklaşımın öncülüğünü Bowles ve Gintis'in yaptığı söylenebilir. Amerika'daki okul sistemini inceledikleri 1976 tarihli *Schooling in Capitalist America: Educational Reform and the Contradictions of Economic Life* adlı çalışmada eğitim sistemi ile işyeri sistemi ve iş ilişkileri örgütlenmesi arasındaki benzerliğe, örtüşmeye dikkat çekerler. Zaman içerisinde, işyerinin ihtiyaçları değişikçe müfredatın değiştiğini izlerler. Kapitalist toplumdaki sınıf etkileşimleri ve bunun üzerinden arzu edilen işgücünü tarifleyen nitelik, beceri ve ahlaki normlar sınıf yani derslik içerisindeki sosyallik ve müfredat ile oluşturulmaktadır (Aronowitz ve Giroux, 1986:74). Okul ile işyeri/fabrika düzeni arasında benzerlik kurulmaktadır ve bu benzerlik ideolojik olmaktan öte doğrudan pratiklerle ilgili bir benzerliktir.
- 3 Castells üç ciltlik *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür* derlemesinde, küreselleşme ve enformasyonun organik ilişkisi üzerine inşa

ettiği teorik çerçeve ile toplumsal yapının değişimini analiz etmektedir. Daha fazlası için Bkz. Castells, M. (2005). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür-Ağ Toplumunun Yükselişi, 1. Cilt, Çev. E. Kılıç. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yay. , ve Castells, M. (2007). Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür, 3. cilt: Binyılın Sonu., Çev. E. Kılıç. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yay.*

- 4 Çevrimiçi <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52008SC3058&from=en>
- 5 “Organize Sanayi Bölgeleri (OSB): Sanayinin uygun görülen alanlarda yapılanmasını sağlamak, çarpık sanayileşme ve çevre sorunlarını önlemek, kentleşmeyi yönlendirmek, kaynakları rasyonel kullanmak, bilgi ve bilişim teknolojilerinden yararlanmak, sanayi türlerinin belirli bir plan dahilinde yerleştirilmesi ve geliştirilmesi amacıyla; sınırları tasdik edilmiş arazi parçalarının imar planlarındaki oranlar dahilinde gerekli idari, sosyal ve teknik altyapı alanları ile küçük imalat ve tamirat, ticaret, eğitim ve sağlık alanları, teknoloji geliştirme bölgeleri ile donatılıp planlı bir şekilde ve belirli sistemler dahilinde sanayi için tahsis edilmesiyle oluşturulan ve bu Kanun hükümlerine göre işletilen mal ve hizmet üretim bölgelerini,... ifade eder.” (2000)

6 <https://osbbs.sanayi.gov.tr/default.aspx>

7 **Tablo: Eğitim ve Öğretim Desteği Verilen Alanlar ve Tutarları**

Sıra No	Alan Adı	Destek Tutarı (TL)
1	Makine Teknolojisi	5.000
2	Metal Teknolojisi	4.500
3	Elektrik Elektronik Teknolojisi	5.000
4	Tekstil Teknolojisi	4.000
5	Mobilya ve İç Mekân Tasarımı	4.000
6	Plastik Teknolojisi	4.500
7	Motorlu Araçlar Teknolojisi	5.000
8	Gıda Teknolojisi	4.500
9	Kimya Teknolojisi	4.500
10	Endüstriyel Otomasyon Teknolojileri	4.500
11	9. Sınıf	3.500

Kaynak: 13 Şubat 2013 Tarihli 28558 Sayılı Resmi Gazete.

8 <http://baslangicdergi.org/akp-tusiad-ve-kuresel-kriz-yeni-bir-kalkinmaci-ittifaka-dogru-mu/>

KAYNAKÇA

Akçay, Ü. (2014). “AKP, TÜSİAD ve Küresel Kriz: Yeni Bir Kalkınmacı İttifaka Doğru (mu?)” (Çevrimiçi) <http://baslangicdergi.org/akp-tusiad-ve-kuresel-kriz-yeni-bir-kalkinmaci-ittifaka-dogru-mu/>

Aronowitz, S./ Henry, A. Giroux (1986). Education Under Siege: The Conservative, Liberal and Radical Debate over Schooling (London:Routledge)

Ashton, D./Green, F. (1996). Education, Training and The Global Economy (Cheltenham: Edward Elgar)

Bebar, C. (1998). Türkiye'nin Fırsat Penceresi: Demografik Dönüşüm ve İzdüşümleri (İstanbul, TÜSİAD)

Bowles, S./Gintis, H. (2011). Schooling in Capitalist America: Educational Reform and the Contradictions of Economic Life (Haymarket Books)

Brown, P. (2001). “Skill Formation in the Twenty-First Century” Brown, Philip /Green, Andrew/ Lauder (Der.), High Skills: Globalization, Competitiveness, and Skill Formation (Oxford: OUP): 1-55.

Bulut, E. (2010). “Türkiye’de Mesleki Eğitimin Dönüşümü: Çocukların Fiyatlandırılması, Modülerleştirilmesi ve Yaşamboyu Öğrenme” İnal, Kemal (Der.), Türkiye’de Çocuk Emeği, (Ankara:Ütopya): 245-290.

Commission of the European Communities (2008). New Skills For New Jobs Anticipating and Matching Labour Market and Skills Needs (Brussels): SEC(2008) 3058. (Çevrimiçi) <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52008SC3058&from=en>

Ercan, F. (1998). Eğitim ve Kapitalizm (İstanbul: Ceylan)

Ercan, F. (1999). “1980’lerde Eğitim Sisteminin Yeniden Yapılanması: Küreselleşme ve Neoliberal Eğitim Politikaları”, 75 Yılda Eğitim, İstanbul, Türkiye Ekonomik Ve Toplumsal Tarih Vakfı, 23-38

- Finegold, D./Notarbartollo, Alexis S. (2010). 21st-Century Competencies and Their Impact: An Interdisciplinary Literature Review (Çevrimiçi), http://www.hewlett.org/uploads/21st_Century_Competencies_Impact.pdf
- Harvey, D. (2005). *A Brief History of Neoliberalism* (Oxford University Press)
- Hill, D. (2004). “Books, Banks and Bullets: Controlling Our Minds—the Global Project of Imperialistic and Militaristic Neo-liberalism and Its Effect on Education Policy”. *Policy Futures in Education*, 2(3-4): 504-522.
- Işık, F. (2014). “Erasmus, iş dünyası ile eğitim sektörünün işbirliğini artıracak” 12.02.2014 (Çevrimiçi) <http://tobb.org.tr/Sayfalar/Detay.php?rid=19265&lst=MansetListesi>
- Jessop, B. (1983). “Accumulation Strategies, State Forms, and Hegemonic Projects” *Kapitalistate*, 10(11):89-111.
- Jessop, B. (1992). “Fordism and Post-Fordism: a Critical Reformulation” Scott, Allen J. / Storper, Michael (Der.), *Pathways to Regionalism and Industrial Development* (London:Routledge): 43-65.
- Küçükkiremitçi, O. (2006). “Dış Ticaretteki Rekabet Gücüne Göre Sanayi Sektörünün Değerlendirilmesi” (Türkiye Kalkınma Bankası Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü) (Çevrimiçi) http://www.kalkinma.com.tr/data/file/raporlar/ESA/ga/2007-GA/GA-06-04-04_Dis_Ticaretteki_Rekabet_Gucune_Gore_Sanayi_Sektorunun_Degerlendirilmesi_1995_2005.pdf
- MEB (2012). *Mesleki ve Teknik Eğitim Çalıştayı* (Ankara)
- Moore, P. (2007). *Globalisation and Labour Struggle in Asia, A Neo-Gramscian Critique of South Korea’s Political Economy* (London, Tauris Academic Studies)
- MÜSİAD (2012). *The New Treshold In The Way Of Development: Middle Income Trap Turkish Economy Report* (İstanbul: MÜSİAD)
- Robertson, S./ Novelli, M./ Dale, R./ Tikly, L./Dachi, H./Alphonse, N. (2007). *Globalisation, Education and Development: Ideas, Actors and Dynamics*, (London:DfID)

Saygılı, Ş. (2003). “Bilgi Ekonomisine Geçiş Sürecinde Türkiye Ekonomisinin Dünyadaki Konumu” Devlet Planlama Teşkilatı Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü Stratejik Araştırmalar Dairesi Başkanlığı Yayın No.2675. (Çevrimiçi) http://www.bilgitoplumu.gov.tr/wp-content/uploads/2014/04/Dr.Seref_Saygili_Bilgi_Ekonomisine_Gecis.pdf

Standing, G. (2011). The Precariat: The Dangerous New Class (London:Bloomsbury Academic)

T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı (2010). Türkiye Sanayi Stratejisi Belgesi 2011-2014 (AB Üyeliğine Doğru) (Ankara) (Çevrimiçi) http://www.sanayi.gov.tr/Files/Documents/sanayi_stratejisi_belgesi_2011_2014.pdf

TÜSİAD (2013). TÜSİAD 2013 Yılı Çalışmaları (İstanbul) (Çevrimiçi) <http://tusiad.org/tr/faaliyet-raporlari/item/7330-tusiad-faaliyet-raporu-2013>.

Vehbi Koç Vakfı (t.y.) MLMM'den Esinlenerek Hazırlanan Meslek Eğitiminde Okul-İşletme İşbirliği Rehberi (İstanbul) (Çevrimiçi) <http://www.mesleklisesimemleketmeselesi.com/tr-TR/?LANGUAGE=tr-TR>

Yaman-Öztürk, M./Ercan, F. (2009). “1979 Krizinden 2001 Krizine Türkiye’de Sermaye Birikim Süreci ve Yaşanan Dönüşümler” *Praksis* 19:55-93.

METALAŞMA: META BİÇİMİNİN GELİŞİMİ

COMMODIFICATION: The Development of Commodity Form

Özcan Evrensel*

Öz

Genelleşmiş meta üretimi olan kapitalist üretim tarzının artık değer itkisi ile tüm emek süreçlerini meta üretimine dönüştürdüğü günümüzde olup biteni anlamaya çalışan çalışmaların analizlerini ekseriyetle metalaşma kavramı üzerinden yaptığı gözlenmektedir. Ancak temelinde üretim süreci ile dolaşım sürecinin birliği olan meta üretiminin olduğu metalaşma süreçlerini analiz etme biçiminin daha çok dolaşım süreci üzerinden şekillendiği sezilmektedir. Bu çalışma tam da bu nedenle metalaşma süreçlerine yani meta biçiminin gelişimine üretim sürecini merkeze alan bir yaklaşım ile eğilmeye çalışmaktadır. Böylece metalaşma biçimlerini veya süreçlerini, bugünden hareketle düne giderek geleceğe uzanma biçiminde, kavramak mümkün olacaktır.

Anahtar Sözcükler: Meta Biçimi, Metalaşma, Meta, Basit Meta Üretimi, Genelleşmiş Meta Üretimi, Artık Değer, İlk Birikim

Abstract

The impulse to increase surplus value of generalized of commodity production which is the capitalist mode of production, transforms all labor processes into commodity production at the present time. Analyzes of studies are made in an effort to understand the happenings and it is observed that they go through the concept of commodification. However, the analyzes are done in unidirectional manner. The reason is that all processes of commodification, which is the union of the production process and the process of circulation as a basis of the commodity production, are examined based on only the process of circulation. That is why this work tries to lean towards the commodification processes, namely, the development of the commodity form,

* Yüksek Lisans Öğrencisi Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Bölümü, İstanbul, Türkiye / ozcanevrensel@gmail.com
Student, Mimar Sinan University, Social Sciences Institute, Philosophy Department, İstanbul, Turkey
Geliş Tarihi / Received: 24 .01. 2017 - Kabul Tarihi / Accepted: 04.02.2017

with an approach centering on the production process. Thus, it will be possible to comprehend the forms or processes of commodification by starting from today, going to past and reaching out to future.

Keywords: Commodity Form, Commodification, Commodity, Simple Commodity Production, Generalized Commodity Production, Surplus Value, Primitive Accumulation

Giriş

İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından anlatılagelen hikâyenin süslü başlığı olan “kapitalizmin altın çağı”, kendisine içkin olan krizlerin baş göstermesiyle birlikte eski cazibesini yitirmeye başlamıştır. Aklın iyimserliğinin yerini yasaların kötümserliğine terk etmesi uzun sürmemiş; altmışlı yıllardan itibaren, sermayenin organik bileşiminin bozulmasıyla birlikte kâr oranlarındaki azalma eğiliminin sonuçları görünür olmuştur. Krizlerin oluşturduğu basınç ile hareket eden sermaye, kendisini yeniden üretmek ve kendisi için bir çıkış yolu bulabilmek adına, organik bileşimi düşük ve emek gücü kullanımının yoğun olduğu alanlara yönelmiştir. Bu andan itibaren söz konusu harekete ivme kazandıran itkinin kaynağı ise, o güne kadar sermayenin boyunduruk altına alamadığı hangi alan ve ne varsa, hepsini, hızla kapitalist üretim tarzının her şeyi metalaştıran döngüsüne tabi kılmayı gerekli ve zorunlu kılan *artık değer* dürtüsü olmuştur.

Bu itkinin yön verdiği hareket ise temelde iki şekilde görünür olmaktadır. Birincisi, bu üretim tarzının kendi üretim sürecinin ürünü olan her şeyi, her seferinde, adeta bir yasa¹ düzeyinde işleyen, artık değer içeren birer meta olarak üretme çabasıdır. İkincisi ise bir biçimde sermayenin değerlendirme sürecinin dışında kalarak ona direnebilen ya da artık değer üretimi için kurulan ilişkilere tabi kılınmayan ne varsa, bir yolunun bulunup, tüm bunların *genelleşmiş meta üretimi* sürecine çekilmesi eğilimidir. Dolayısıyla sermayenin yeniden üretimi için adeta “yeni metalar” üretmek zorunda olan kapitalist üretim tarzı, eğitim, sağlık, ilaç, temiz hava, su, orman, toprak, tohum gibi üretim alanlarının ürünlerini meta biçimine dönüştürmekten geri durmamıştır. Yetmemiş, bu tarz somut elle tutulabilir metalar dışında kalan ve sadece değişen koşullara bağlı olarak gelişen ihtiyaçları gidermeye yarayan, “yararlı etki”ye sahip “yararlı şey”leri de metalaştırmaya başlamıştır. Böylece iletişim, kültür ürünleri, enformasyon, kimlik, kent, boş zaman gibi sembolik alanlar da meta üretim süreçlerine çekilmek suretiyle krizlere çözüm bulunmaya çalışılmıştır.

Sermaye açısından bakıldığında tam da böyle olması gereken süreç hem insan hem de insanın kendisine mal ederek kendisini var etmeye çalıştığı doğa açısından bakıldığında ise olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Dolayısıyla

olumsuz sonuçlar üreten sermayenin bu hareketine müdahale etmek gerekmektedir. Müdahale edebilmenin koşulu ise önce olup biteni anlamak ve kavramaktır. Haliyle dünyanın bu pürmelal halini kendisine dert edinen herkes olup biteni anlama çabası içerisine girmiş² ve ulaştığı sonuçlar bakımından müdahale etmeye koyulmuştur.

İşte bu çalışma da böylesi bir anlama ve müdahale etme çabasına katkı sunmaya çalışacaktır. Ancak bu yapılırken takınılacak tutum, metalaşma süreçlerini kapitalist üretim tarzının her şeyi “para ile satma” ya da her şeyi “satılık hale getirme” çabası üzerinden okuma kolaycılığına kaçmamak olmalıdır. Zira böylesi bir görme biçimi, kapitalist üretim sürecinin sadece bir boyutundan yani dolaşım alanından bakılınca var olan bir yaklaşımdır. Ve ne yazık ki böylesi bir algılama tam da bu üretim tarzının yaratmış olduğu gizemleştirmenin ürünü olarak bir kesinlik ve kararlılık kazanmış bulunmaktadır. Dolayısıyla dikkatli olunmadığında yapılan analizlerde sadece görünen hareket edilmesi ve kapitalist üretim tarzının ezeli ve ebedi bir biçim olarak düşünülmesi kaçınılmaz hale gelecektir. Bunun, neden böyle olduğunu, Marx kendi araştırma yöntemini sunarken şöyle ifade etmektedir.

“İnsan yaşamının biçimleri hakkındaki düşünceler ve dolayısıyla bunların bilimsel analizi, genel olarak, gerçek gelişmenin tersi bir yol izler. Analize, post festum (iş olup bittikten sonra) ve dolayısıyla gelişim sürecinin tamamlanmış sonuçlarıyla başlanır. Emek ürünlerine meta damgasını vuran ve dolayısıyla meta dolaşımı için gerekli olan biçimler, insanların, bu biçimlerin, onların gözünde zaten değişmezlik kazanmış olan tarihsel karakterleri hakkında değilse de içerikleri hakkında bir açıklığa kavuşmaya kalkışmasından önce, toplumsal yaşamın fiziksel biçimlerinin kararlılığını kazanmış bulunur” (Marx, 2011a: 85, italikler Marx’a aittir).

Bu durumda söz konusu olacak her analiz, her ne kadar metalaşmanın bugün söz konusu olan biçimi üzerinden hareket etse de, bütünlüklü bir biçimde sürdürülmek ve bir bütün olarak metalaşma sürecinin iç bağlantılarının açığa çıkarılacağı bir diyalektik ilişki çerçevesinde tamamlanmak durumundadır. Zira bu yolla meta biçiminin gelişimi söz konusu olduğunda; süreç içerisinde maruz kalınan değişiklikler ve kazanılan yeni biçimleri nüanslı bir biçimde kavramak mümkün hale gelecektir. Aksi durumda meta üretimi ya da metalaşma süreçleri incelenirken analiz düzeyi yalnızca kapitalist üretim tarzındaki dolaşım alanı olarak kalma tehlikesi taşıyacaktır. Ki bu da meta³ biçiminin her tarihsel dönemeçte üretim süreci temelinde kazandığı özgünlüklerin ya da belirlenimlerin iskanması sonucunu doğuracaktır. Nitekim sadece dolaşım

sürecinden bakıldığında kullanım değeri ile değer (mübadele değerinin) birliği olarak algılanan meta; üretim sürecinden bakıldığında, emek süreci ile değer yaratma sürecinin birliği ve daha üst aşamada emek süreci ile değerlendirme sürecinin birliği olarak görünmektedir.

Öyleyse bu çalışmada, ilk hareket noktası genel olarak üretim ya da evrensel ve zorunlu olan emek süreci olmak koşuluyla, emek sürecinin yeni belirlenimler kazanmasıyla adım adım metalaşmanın hangi biçimlerde ve nasıl gerçekleştiği izlenmeye çalışılacaktır. Böylece metalaşmanın temel eğilimlerini anlamak mümkün olduğu kadar meta biçiminin hangi koşullarda ve hangi olanaklar üzerinden söz konusu olamayacağını tartışmaya açmak ve bunun için yapılabilecek müdahalelerin hangi temelden hareketle söz konusu olabileceğini sezme mümkün olabilecektir.

METALAŞMA SÜREÇLERİNE ALTERNATİF BİR YAKLAŞIM

Yukarıda ısrarla altı çizilmeye çalışıldığı üzere metalaşma süreçleri analiz edilirken üretim süreci ve bu sürecin hareketine bağlı olarak şekillenen meta biçiminin özgünlükleri dikkate alınmadığında temelde iki hatalı tutum gelişecektir. Bunlardan birincisinin, kapitalist üretim tarzı düzeyinde gerçekleşen metalaşmanın genel olarak basit meta üretimi ve dolaşımı üzerinden analiz edilmesi olacaktır. Böyle olduğunda ise kapitalist üretim tarzına özgü kategoriler, kavramlar ve mekanizmalar inceleme sırasında işe koşulamayacaktır. Zira kapitalist üretim tarzını kendisine özgü kılan, emek gücü ile sermaye ilişkisi yani emek gücünün emeğinin nesnel koşullarından kopartılarak emek piyasasına fırlatılması ve bunların sonucunda ortaya çıkan artık değer üretimidir. Dolayısıyla bunun gerçekleştiği değerlendirme süreci ile ilgili kategoriler ve süreçler olmadan yapılan analiz; metalaşmayı kaçınılmaz bir biçimde pazarda “para ile satılan” ya da “satılık hale gelmiş” basit metaların dolaşımı ile sınırlayacaktır.

Metalaşmayı kapitalist üretim tarzının ürünü olan dolayısıyla artık değer içeren meta üzerinden analiz etmekle birlikte, meta üretimini yalnızca kapitalist üretim tarzına özgü bir süreç olarak değerlendirme hatasına düşülebilecek ikinci tutum ise meta üretimini kapitalist üretim ilişkileri üzerinden mutlaklaştıracak ve böylece meta biçiminin tarihsel gelişimini inceleme dışı bırakacaktır. Hatta bu hatalı bakış daha da abartılarak kapitalist üretim tarzı dışında meta üretiminin söz konusu olamayacağını ileri sürmenin kapısı aralanabilecektir. Bu da kapitalist üretimin tarzının tarihsel olarak insanlığın kurmuş olduğu üretim ilişkilerinin yeni bir uğrağı ya da biçimi olduğunun gözden kaçması anlamına gelecektir. Üstelik kapitalist üretim tarzının bileşik

ve eşitsiz gelişim dinamikleri ile işlediği düşünüldüğünde kapitalist üretim tarzının kendisinden önceki üretim tarzları ile eklemlendiği ve onlarla temas halinde olduğu görülmektedir.

Dolayısıyla bunu unutan bir analiz kaçınılmaz bir biçimde, daha önceki üretim ilişkilerinin ürünü olan kullanım değerlerinin, kullanım değeri ile değer birliği olarak üretilmiş olan basit metalarda söz konusu olduğu gibi, artık değer içermeksizin de metalaşacağı gerçekliğini gizemleştirmiş olacaktır. Ki böylesi savruluş, kapitalist üretim tarzının mümkün dünyaların en iyisi olduğu üzerinden bu üretim biçimini ezeli ve ebedi olarak gören bayağı iktisatçıların bulunduğu noktaya sürüklenmeyi koşullayacaktır.⁴ En tehlikeli boyutu ise, böylesi bir durum, kapitalist üretim tarzının zorunlu, mutlak ve değişmeyecek bir biçim olduğu şeklindeki bir kabule yol açabilme tehlikesi içermektedir. O halde temel hareket biçimi sadece bugün görünür olanla yetinmemek ve geçmişe giderek farklı üretim tarzlarının ya da meta üretme biçimlerinin olabileceğini deşifre etmektir. Hatta bu geçmişe gidiş aynı zamanda geleceğe uzanmak bakımından yeni olanaklar yaratacaktır. Böylece gelecekte farklı üretim biçimlerinin mümkün olabileceğini ve hatta metalaşmanın hiçbir biçimde söz konusu olamayacağını sezdirmenin zemini yaratılacaktır.

Söz konusu edilen gerekçelerden hareket edildiğinde ise önerilecek bilimsel tutum, Marx'ın *Kapital*'de meta fetişizmi bölümünde takındığı tavır olacaktır. Orada Marx, var olan fetişistik durumların veya algıların, tarihsel olarak belirlendiğini ve bunların meta üretimi için toplumsal olarak kabul görmüş nesnel (yani insan iradesinden ve düşüncesinden bağımsız) biçimler olarak birer kesinlik ve kararlılık kazandıklarını söylemektedir. Bu fetişizmle malul durumu bertaraf etmek içinse mantıksal bir analizden ziyade tarihsel bir inceleme yapmaktadır. “Metalar dünyasının bütün mistisizmi”nin yarattığı “sis tabakası” ile malul büyü ve esrar ortamını dağıtmak için bugünden geçmişe doğru tarihsel bir yolculuk yaparak, daha eski üretim biçimlerine bakmaktadır. Daha sonra bunu daha da ilerleterek değer biçimi bölümünde tüm üretim tarzlarında evrensel olan emek ürünü kullanım nesnelere, “belirli bir gelişim çağı” temelinde metaya dönüştüklerini (Marx, 2011a: 73) ifade etmektedir. Bu da değer biçiminin gelişimi üzerinden meta biçiminin uğradığı gelişmeyi aktarmak açısından önemli bir zemin sunmaktadır.⁵

O zaman burada da böylesi bir yol izlenmek ve kapitalist üretim tarzı içerisinde herkesin gözünde bir kesinlik, kararlılık ve değişmezlik kazanmış olan meta biçiminin ya da metalaşma sürecinin aslında bir tarihsel gelişimi olduğu vurgulanmak durumundadır. Dolayısıyla, dolaysız emek sürecinden

yani sadece insanların kendi ihtiyaçları için üretim yaptıkları tarihsel andan başlayarak, aşama aşama – üretici güçlerin gelişimine bağlı olarak kurulan farklı üretim ilişkilerinin belirlediği üretim tarzları üzerinden⁶– kapitalist üretim tarzının ürünü olan metaya kadar, bir bütün olarak, metalaşma sürecini incelemeye koyulmak kendisini bir zorunluluk olarak hissettirmektedir.

Bunun için kalkış noktası ise Marx'ın *Felsefenin Sefaleti*'nde Proudhon ile tartışırken, Proudhon'un “Kullanım değeri nasıl oluyor da değişim değeri haline geliyor?” sorusuna verdiği cevaba itirazı olacaktır. Çünkü bu itirazda Marx, cevapların “soy kütüğüne” kadar yapılan bir inceleme ile verilmediğini eleştirmekte ve bunun üzerine “değişimin kendi tarihi vardır” ve “o, değişik evrelerden geçmiştir” diyerek kullanım değerlerinin nasıl mübadele değerlerine dönüştüğünü evreler biçiminde şöyle aktarmıştır⁷ (Marx, 1966: 33-34-35; *italikler sonradan*):

“Bir zaman olmuştur ki, ortaçağda olduğu gibi, sadece, **üretimin tüketimi aşan fazlalığı** değişilmiştir. Gene bir zaman olmuştur ki, **sadece fazlalık değil, bütün ürünler**, bütün sanayi hayatı ticarete geçmiş veya bütün üretim, değişime bağlanmıştır. (...) Nihayet öyle bir zaman gelmiştir ki **insanların başka bir şeye çevrilemez gözüyle baktıkları her şey** değişime, alışverişe konu olmuş ve başka bir şeye çevrilebilir hali gelmiştir. Bu, o zamana kadar iletilip aktarılan ama asla değişilmeyen; verilen ama asla satılmayan; edinilen ama asla satın alınmayan **erdem, aşk, görüş, bilim, vicdan** vs. gibi şeylerin nihayet hep birden, ticaret alanına geçtiği zamandır.⁸ Bu, genel kokuşma zamanıdır, her şeyin alınıp satıldığı zamandır veya ekonomi politığın terimleriyle söylersek her şeyin, maddi ve manevi her şeyin satılık değer olarak, hak ettiği en yüksek pahayı bulmak için pazara taşındığı zamandır.”⁹

Bu alıntıdaki¹⁰ tasniften hareket edildiğinde ise meta biçiminin gelişiminde (bir kullanım değerinin yaratıldığı yani hiçbir biçimde meta üretiminin ya da metalaşmanın söz konusu olmadığı emek süreçleri dışarıda bırakıldığında) şöylesi bir seyrin söz konusu olduğunu iddia etmek mümkün görünmektedir.

1. Basit meta üretimi olarak bilinen bu biçim de ilk önce, Marx'ında ortaya koyduğu gibi, sadece üretim fazlasının mübadeleye konu edildiği bir an gelmekte ve bu sayede bu şey meta haline dönüşmekte ya da metalaşmaktadır. Bu süreçte kullanım değeri mübadele değerine egemendir ve kullanım değeri kendisinden ayrı bir mübadele değerinin taşıyıcısı olmadan doğrudan metalaşmaktadır.

Daha sonra ise “sadece fazlalık değil, bütün ürünler, bütün sanayi hayatı ticarete geçmiş veya bütün üretim, değişime bağlanmıştır” denilen süreç hayat bulmaktadır. Dolaşım düzeyinden bakıldığında bundan böyle meta kullanım değerinden ayrı olarak bir mübadele değeri kazanmış ve kullanım değeri ile mübadele değerinin (değerin) dolaysız birliği haline gelmiştir. Üretim düzeyinden bakıldığında ise *emek süreci ile değer yaratma sürecinin birliği* olarak metalaşmadan bahsetmek mümkün hale gelmiş durumdadır. Meta bu aşamada zorunlu olarak paraya dönüşerek (yani değer yaratma sürecinin aracı haline gelmiş olan emek sürecinde yaratılan değer bağimsız haline gelerek) mübadele alanını genişletmekte ve adeta bir “dolaş beygiri” gibi tüm metaları dolaştırmaktadır.

2. Bir biçimde kapitalist üretim tarzının egemenliğini tesis ettiği bu genelleşmiş metalaşma aşamasında¹¹ üretim süreci *emek süreci ile değerlenme sürecinin birliği* haline dönüşmektedir. Bu andan itibaren meta, kapitalist üretim sürecinin yani emek süreci ile değerlenme sürecinin birliğinin ürünü olarak kapitalist üretim sürecinin dolaysız ürünüdür yani *sermayenin ürünü olarak metadır*. Meta sadece kullanım değeri ile değer birliği değil, kullanım değeri ile değer birliği olmakla birlikte bir de artık değer içermekte yani metanın bir kısmı karşılığı ödenen emek içerirken diğer bir kısmı karşılığı ödenmeyen emek içermektedir.
3. Üçüncü metalaşma biçimi ise tam olarak Marx’ın tarif ettiği gibi, insanların başka bir şeyle mübadele edebileceğine ihtimal vermedikleri her şey mübadeleye konu olmakta ve her şey para ile değiştirilebilir hale gelmektedir. “İletilip aktarılan ama asla değişilemeyen; verilen ama asla satılmayan; edinilen ama asla satın alınmayan” erdem, aşk, bilim, vicdan, kültür, argo, kimlik, gelenek, gen, cinsellik, imge, boş zaman ve hatta metalaşmasına ihtimal verilmeyen ne varsa eş değer olan paranın karşısına çıkartılarak alınma bir etiket vurulmak suretiyle metalaştırılmaktadır. Bu biçim böylece tam da her şeyin metalaştığı sürece işaret etmektedir.

Bu son biçimde, Foley’e (2002: 431-432) göre, meta kavramı, “gelişmiş bir meta üretimi temelinde ortaya çıkan, fakat kendileri basit anlamda metalar, yani bir değişim sistemi için üretilmiş ürünler olmayan biçimleri çözümlmek için kullanılmayı” ifade etmektedir.¹² Yani söz konusu olan adeta meta kavramının, “basit anlamıyla değil de, benzetme ve konuyu genişletme yoluyla kullanılmasıdır” (Foley, 2002: 432). Ve bu biçim her ne kadar benzetme ve genişletme üzerinden bazı sınırlılıklar içeriyorsa da,¹³ her şey

ancak bu biçimde ve bu aşamadan itibaren metalaşabilecek ve ancak bu andan itibaren kapitalist üretim tarzı, tam anlamıyla genelleşmiş meta üretimi olarak kendisini ortaya koyabilecektir.

O halde artık, apriori olarak görünen ve mantıksal bir biçimde sunulan bu sonuçları tarihsel bir seyir içerisinde ve tarihsel gelişmesine uygun bir biçimde serimleyerek ilerlemek daha yararlı olacaktır.¹⁴ Ancak her şeyden önce kalkış noktası insanlığın temel üretim faaliyetleri olmak zorundadır (Savran, 2012: 96). O halde başlangıç noktası ya da ilk öncül “genel olarak üretim” olmalıdır. Akabinde, *genel olarak üretim* ile başlayan sürecin; basit meta üretimi ve sermayenin ürünü olan meta üretimi biçiminde dönüşerek; ne şekilde her şeyin meta haline geldiği noktaya¹⁵ ulaştığına bakılmalıdır.

1. Dolaysız Emek Süreci veya Evrensel Kullanım Değeri Üretimi

Tarihi maddeci yöntem her şeyden önce *üretici güçlerin* gelişmişlik düzeyine bağlı olarak *üretim ilişkilerini*, aynı zamanda dolaşım ilişkilerini ve bunların bileşimi olan *üretim biçimlerini* inceleyerek ilerlemektedir. Dolayısıyla hareket noktası, “keyfi öncüller veya dogmalar değil”, gerçek öncüllerdir. Bu öncüller de, gerçek insanlar, bu insanların etkinlikleri ve hem hazır halde buldukları (su, hava, toprak) hem de kendi üretici etkinlikleri sonucu yarattıkları maddi yaşam koşullarıdır. Ve bunları “ampirik yolla saptamak” her koşulda mümkün olmaktadır (Marx ve Engels, 2013: 30).

Marx ve Engels tarihi maddeciliği ilk kez berrak biçimde ortaya koydukları *Alman İdeolojisi*'nde (2013: 30) ilk öncülü “canlı insan bireylerin varlığı” olarak belirlemektedirler. Dolayısıyla ilk incelenmesi gereken; bu insanların zorunlu fiziksel yapıları ve bu fiziksel yapıyı yeniden üretebilmek için gerekli/zorunlu olan ihtiyaçlarını edinmek için doğa ile kurdukları ilişkiler olmalıdır. Çünkü bu ilişkiler insanların ihtiyaçlarını gidermeye yarayan geçim araçlarını üretme tarzını belirlemektedir. Ki bu tarz her şeyden önce hazır buldukları ya da yeniden üretmeleri gereken kullanım değerlerinin niteliğine bağlı olarak gelişmektedir.

Böylece insanlar, her ne kadar başlarda böyle davranmak zorunda kalmış olsalar da, “doğal çevreye uyum” sağlamakla yetinmeyecek, bu çevreyi kendi ihtiyaçlarına cevap olacak şekilde dönüştürmeye ve bu çevreye müdahale etmeye başlayacaklardır (Mandel, 2008: 23). Bu da temelde insanların üretmesi ya da çalışması anlamına gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında “çalışma, her şeyden önce, insanla doğa arasındaki bir süreçtir”; bu süreçte, insan doğa ile kendisi arasındaki madde alışverişini kendi çabasıyla

yürütmekte, düzenlemekte ve denetlemektedir. Böylece hem kendisini hem de “doğada uyku halinde olan güçleri” geliştirmekte ve tüm doğanın hareketini kendi kontrolüne almaya başlamaktadır. Özcesi, “doğanın sağladığı maddeyi kendi yaşamında kullanılabilecek bir biçimiyle mülk edinmek üzere” (Marx, 2011a: 181-182) etkinlikte bulunmaktadır.

Böylesi bir müdahaleyi gerçekleştirdiği emek sürecinin basit unsurları ise, belli bir amaca yönelmiş faaliyet ya da emeğin kendisi başta olmak üzere emeğin nesnesi ve onun araçlarıdır. Her ne kadar toprak ya da sudan çıkarılan balık, ormandaki ağaç, topraktaki maden cevheri gibi hazır emek nesnelere ve bunların sunduğu geçim araçları olsa da sıklıkla insanların doğada bulduklarını amaçlarına uygun hale getirmesi söz konusu olmaktadır. Bu da doğanın kendilerine sunduklarını bu biçimden başka bir biçime sokmalarını gerektirmektedir. Bu biçim değişiminde üretici birey, emek aracını, adeta emek nesnesi ile kendi arasına sokmakta ve kendi amacına uygun etkiler yaratmak için yararlanmaktadır.¹⁶ Bu araçlar başlarda daha basit amaçlara hizmet eden araçlar olsa da emek gücünün gelişme düzeyine bağlı olarak gelişme göstermektedir. Bu da emek araçlarını daha sofistike yani işlenmiş emek araçları haline getirmekte ve Franklin’in tabiriyle insan adeta “a toolmaking animal”, alet yapan bir hayvana dönüşmektedir.¹⁷

Sonuç olarak, emek sürecinde, insan etkinliği, emek araçları yardımıyla, emek nesnesi üzerinde en başından beri tasarlanmış, amaçlanmış bir değişiklik gerçekleştirmekte ve süreç amaca uygun bir ürünle yani ihtiyaçların giderilmesine hizmet edecek bir geçim aracı ya da üretim aracı ile sonlanmaktadır. Sürecin ürünü bu anlamıyla bir kullanım değeri, yani biçim değişikliği ile insan ihtiyaçlarını gidermeye uygun hale getirilmiş doğal bir maddedir.¹⁸

Öyleyse şimdi artık biraz da bu sürecin canlı tanıklığına başvurmak yararlı olacaktır. Öncelikle kullanım değerleri üretimi sürecinde doğa ile kurulan ilişkinin ilkel düzeyde kalması sonucu besin maddeleri yeterli bir miktarda sağlanmadığında yiyecek maddelerinin üretimi insanların tüm üretici faaliyetlerini tek başına işgal etmekte ve tüm faaliyetleri kendine hapsetmektedir. Bütün toplum yiyecek maddeleri üretimi ile uğraştığı için, toplumsal bir iş bölümünün gelişmesi mümkün olamamakta dolayısıyla toplumun başka işlevleri yerine getirmesi için gerekli bir yiyecek maddesi rezervi oluşamamaktadır (Mandel, 2008: 25). Ancak emek süreci insanın doğaya müdahalesi demek olduğundan zamanla insan doğayı ve kendisini anlamaya başlamış, buna bağlı olarak da hem doğayı hem de kendisini değiştirmiş, dolayısıyla üretici güçlerini geliştirmiştir. Böylece buluşların,

keşiflerin ve bilginin yavaş yavaş birikmesi ve bunların üretim sürecine uygulanması verimlilik artışına neden olmuştur. Hal böyle olunca da, topluluğun yaşaması için gerekli olan ürünün yanı sıra, yavaş yavaş bir toplumsal *artık ürün* de elde etmenin maddi koşulları oluşmuştur.

Bu maddi koşullar sayesinde bundan böyle, daha önce yeterli geçim araçlarının olmaması nedeniyle söz konusu olabilen, kıtlık sorunu aşılma ile kalınmamış, bu aşmanın kendisi, bu andan itibaren iş bölümünün gelişmesini de sağlamıştır. Böylece ürünlerin çeşitlenmesi artmış, toplum daha iyi koşullarda yaşamaya başlamış ve sonuç olarak da nüfus hızlı bir biçimde artmıştır. Her şeyden önemlisi yiyecek maddelerinde bir artık ürünün garanti altına alınmış olması, önemli bir devrime yol açmış ve tarımın, evcilleştirmenin ve hayvancılığın başlangıcı için maddi temeller oluşturulmuştur (Mandel, 2008: 26-27). Tam da bu noktadan itibaren, bu ana kadar yetkin bir biçimde yapılamayan tarım, sulamanın keşfi ve toprağı dinlendirmenin etkileri ile tekniğin değişmesi sonucu önemli sonuçlar vermeye başlamış ve “evcil hayvanların yetiştirilmesi ve ilk tarımsal uygulamalar insanın kendi geçim araçlarını denetim altına almasını sağlamıştır” (Mandel, 2008: 34). Sürecin ürünü bundan böyle sürekli bir artık ürün¹⁹ üretimidir.

Dolayısıyla, emek üretkenliği gelişmez ve bir insan ya da insan topluluğu sadece kendi geçim araçları olabilecek kullanım değerlerini üretebildiği düşük bir üretici güçler düzeyinde kalırsa, ne toplumsal iş bölümü gelişecek ne de toplum zenginleşebilecektir.²⁰ Bu topluluklarda kullanım değerleri henüz mübadeleyi gerektirmeyen yardımlaşma ve işbirliği temelinde üretilmekte ve paylaşılmaktadır. Herkesin yapacağı katkı görenek ya da dinsel kurallara göre saptanmakta ya da yaşa, cinsiyete göre değişmektedir.

Ancak, zamanla rastgele ve arızî bir mübadele²¹, ilkel hayatın normal akışına aykırı bir biçimde, birdenbire patlak vermeye başlamakta²² ve böylece sadece kullanım değeri fazlasının mübadele edildiği ilkel bir mübadele görülmektedir. Mübadelenin böylesi bir darlık ile malul olduğu tablo ise şöyle betimlenebilir gibi görünmektedir.

“Bir şey, değer olmadan da kullanım değeri olabil[mektedir]. Şeyin insana sağladığı yarar, emek harcamasını gerektirmiyorsa böyle bir durum söz konusudur. Hava, el sürülmemiş topraklar, doğal çayırar, kendi kendine yetişen ağaçlar vb. için durum budur. Bir şey, meta olmadan da yararlı ve insan emeğinin ürünü olabil[mektedir]. Ürünüyle kendi ihtiyacını karşılayan bir kimse, kullanım değeri yaratmış, ama meta yaratmamış ol[maktadır]”²³ (Marx, 2011a: 54).

2. Basit Meta Üretimi

Rosdolski'nin (2012: 131) aktardığına göre, Marx, “tekil meta üreticilerinin” çok uzun bir tarihsel gelişim süreci ile birlikte ortaya çıktıklarını iddia etmektedir. Her ne kadar mübadele bu tarihsel gelişmeyi hazırlayan önemli bir hareket ise de, yine de, her şeyden önce üretici güçlerin belirli bir gelişmiş düzeyine tekabül eden, belirli bir “emek verimliliği düzeyinin” var olması gerekmektedir. Bu nedenle yukarıda da ifade edildiği gibi, insan başlangıçta zorunlu ihtiyaçlarından fazlasını üretememekte ve haliyle de ihtiyaçlarının sınırını üretimin sınırı belirlemektedir. Bu sınır orta yerde duruyorken de *dolayimli bir mübadelenin* söz konusu olması mümkün görünmemektedir.

Bu süreç en basit haliyle Marx'ın *Kapital*'de bütün değer biçiminin sırrının gizli olduğu “basit, tek başına veya rastlantısal değer biçimi” olduğunu iddia ettiği biçimde gerçekleşmektedir. Dolaysız ürün mübadelesi olarak ifade edilebilecek olan bu süreç, özünde, “x kadar A kullanım nesnesi = y kadar B kullanım nesnesi” biçiminde formüle edilmektedir. Burada mübadele nesnesi henüz kendi “kullanım değerinden ya da mübadeleye katılan kişilerin bireysel ihtiyaçlarından bağımsız değer biçimini almış değildir” (Marx, 2011a: 97).

70

Bu durumda, bu biçim ancak ve ancak, emek ürünlerinin rastlantısal olarak, seyrek bir biçimde gerçekleşen karşılaşmaları sonucu mübadele edilmeleriyle metalaştıkları, metalaşmanın neredeyse ilk olarak cereyan ettiği başlangıç aşamalarında ortaya çıkabilmektedir. Rastlantısal olmasının yanında önemli bir ilişkinin, değer ilişkisinin, kurulmasının denklemini ifade etmesi bakımından da bu haliyle bile önemli potansiyeller taşımaktadır. Çünkü mübadele değeri ya da değer ancak bir metanın başka bir metada “dile gelmesiyle”, adeta bir emek ürünüyle bir başka emek ürünü arasında kurulan ilişki sayesinde söz konusu olabilmektedir.²⁴

Bu emek ürünlerinin ilişkisine neden olan etken ise dolaysız üreticisi için “kullanım değeri bulunmayan bir şey”in yani sahibinin dolaysız ihtiyaçları açısından fazla olan bir kullanım değerleri miktarının söz konusu süreçte üretilebiliyor olmasıdır. Dolayısıyla olması gerektiğinden daha fazla elde bulunur hale gelen yararlı şeyler bu yolla elden çıkarılabilir hale gelmektedir. Birbirinden bağımsız kişiler ve şeylerin özel sahipleri olarak karşı karşıya gelen bu insanlar kendiliğinden bir anlaşma ile kullanım değerlerini mübadeleye konu etmektedir. Ve bu ilişki ilk kez ve ancak “toplulukların sona erdiği, bunların yabancı topluluklarla ya da yabancı toplulukların üyeleriyle temas kurduğu noktalarda” (Marx, 2011a: 97) görülebilmektedir.

Böylece, ürettiği ürün yavaş yavaş üreticiler için doğrudan kullanım değeri olmaktan çıkmaya başlamıştır. Ancak, kullanım değerleri özünde yararlı şeyler olduklarından birisi için yararlı olmamaları başkaları içinde yararlı olmayacakları anlamına gelmemektedir. Dolayısıyla, toplumsal bir kullanım değeri olma özelliği kazandıkları ölçüde başkalarının kullanım değerleri ile mübadele edilebilir hale gelmişlerdir. İşte bu an kullanım değerlerinin yavaş yavaş meta formuna girmeleri için yeterli koşulların olduğu andır. Yani bir emek ürünü başkasının gereksinimini gidermek üzere kendisini bir meta olarak mübadeleye sokmaktadır. Bu süreci formülleştirmek gerekirse bunu en iyi ifade edecek olan biçim, *Meta – Meta* ya da *M – M* olacaktır. Buradaki meta olma ölçütü, doğrudan üretici için bir kullanım değerinin olmaması ve başkası için bir kullanım değerinin olması ve kendisi için kullanım değeri olduğu kişiye mübadele dolayımıyla aktarılmış olmasıdır.²⁵ Bu noktadan itibaren her ne kadar metanın ilk nüveleri söz konusuymuş gibi görünse de üretici güçlerin gelişmişliğine bağlı olarak üreticilerin birbirleri ile kurdukları üretim ilişkilerinin darlığı bunun yaygınlaşması önünde henüz engeller barındırmaktadır.

Emeğin üretkenliği artıp komşu toplulukların birçoğunda sürekli bir artış ürünün üretimi garanti altına alındıkça, daha önce kendi içinde sınırlı bir iş bölümü ile belli bir özelleşme yaşayan topluluk, kullanım değerlerinin çeşidi ve miktarı arttıkça, düzenli bir mübadele ağı içerisinde, gerçek bir iş bölümü yaratmanın yollarını bulmaya başlamıştır. Mandel'in (2008: 52) verdiği bir örnekte, Neolitik devrimle beraber tarım gelişip ürün fazlaları güvence altına alınınca, henüz bu artığı üretemeyen topluluklar ile mübadele imkânı doğmuş ve mübadeleler belirli bölgenin dışına çıkarak bölgesel pazarlarda gerçekleşir olmuştur. Her topluluk kendileri için gerekli kullanım değerlerini yine kendileri karşılamaya devam etmiş ancak yabancı ürünlerden de bağımsız kalamamıştır.

Böylece yabancı kullanım değerlerine ihtiyaç yavaş yavaş yerleşiklik kazanmaya başlamıştır. Sürekli tekrar edilen mübadele sonucunda oluşan alışkanlıkla mübadeleye konu edilen kullanım değerleri çeşitlenmiş ve miktarca artmıştır. Bu da böylesi bir üretimi düzenli bir toplumsal faaliyete dönüştürmüştür. Bu andan itibaren, en azından emek ürünlerinin bir kısmı, bilinçli olarak mübadele amacıyla üretilmeye başlanacaktır (Marx, 2011a: 197). Tek amaç, böylece sadece pazar için üretim yapmak ve mübadele değeri yani meta üretmektir. Meta üreticisi kendi emeğinin ürünleriyle yaşamaktan çok, bu ürünleri sattığı takdirde yaşamını yeniden üretebilir hale gelmektedir. Bu biçimde üretilen bir meta, zaman içerisinde metalar dünyasının sayısız

diğer unsurlarıyla ifade edilebilecek imkânlarla kavuşmuştur. Marx'ın toplam ve genişlemiş değer biçimi olarak tariflediği bu yeni biçimde, bir meta artık tek bir başka meta türüyle değil, metalar dünyasıyla toplumsal ilişki içindedir. “Meta olarak bu dünyanın yurttaşdır” (Marx, 2011a: 74).

Daha önce maddi koşulların elverişsizliği yüzünden mübadele sürecinde bir eş değerlik ilişkisinin kurulamamış olmasının aksine, kullanım değerleri üretiminin bir derinlik ve genişlik kazanmasına bağlı olarak bu aşamadan itibaren emek ürünleri arasında kesin bir eş değerlik ilişkisinin kurulması kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu aşama bundan böyle “genel değer biçimi”dir (Marx, 2011a: 76). Bu biçim sayesinde, metalar dünyasının değerleri, artık onlardan ayrılmış bir metayla ifade edilmeye başlanmış ve bundan ötürü tüm metaların değerleri bu eş değere eşitlikleri aracılığıyla söz konusu olabilmektedir. Dolayısıyla, ilk olarak bu biçim, “metaları gerçekten değerler olarak” ilişkiye sokmuş ya da birbirlerinin karşısında mübadele değerleri olarak” görünmelerini mümkün kılmıştır. Böylece değer toplumsal olarak geçerli bir biçime kavuşmuştur. Süreç içinde, her bir kişisel emek, genel toplumsal bir biçim kazanmış ve Marx'ın deyişiyle, “genel toplumsal krizalit hali”ne gelmiştir (2011a: 77).

Bundan böyle, üretim araçları üzerindeki özel mülkiyete bağlı olarak, toplumsal yaşamın, ancak birbirinden bağımsız ve parçalanmış, aktörleri olarak bireylerin emekleri ancak mübadele aracılığıyla toplumsallaşmak durumundadır. Yani, her özgül emek zorunlu olarak genel bir toplumsal biçim ve diğer tüm emeklerle eşit olma özelliği kazanmak zorundadır. Bu da, somut yararlı emeklerden soyutlanan her özgül emek ürününün tek bir özelliğe indirgenmesini koştullamıştır. Bu koştullama çok önemlidir. Çünkü tüm özelliklerin tek bir özelliğe indirgenmesi bir ölçüt sağlamaktadır. Pek tabii ki, bu ölçüt ya da “çokluktaki birlik”, toplumsal olarak belirlenmiş gerekli ortalama emek zamandanbaşka bir şey olmayacaktır. Emekler nitel bakımdan ya da somut emek olarak birbirinden farklı olsa da nitel olanların nicelleştirilmesi ile her türlü emek, insan beyninin, kaslarının, sinirlerinin veya enerjisinin üretici şekilde harcanması şeklinde genelleştirilerek, soyut emek soyutlamasının koştulları olgunlaştırılmıştır. Sonuçta ise, mübadele edilmek üzere değer biçimde ya da değer ilişkisinde karşı karşıya gelen iki meta için ortak bir ölçüt ya da “üçüncü bir şey”, “üçüncü terim” ya da “orta terim” bulunmuş ve metaların değerleri bu ölçüte göre oranlanabilir hale gelebilmiştir.

Böylece metayı ele almak için gereken tüm koştullar oluşmuş bulunmaktadır;

sıra Marx'ın *Kapital*'e başlarken, daha ilk paragrafta, daha önce Adam Smith'in (2006) yaptığından biraz farklı olarak, "kapitalist ulusların zenginliği"nin kaynağını nasıl soruşturduğuna ve buna verdiği cevaba gelmiştir. Cevap "muazzam bir meta yığı" olarak görünmekle birlikte bunu "tek bir meta"ya bakarak anlamak pekâlâ mümkün olabilmektedir.

2.1. Meta

Marx, *Kapital*'in ilk cildinin ilk paragrafında sorunsallaştırdığı şeyi ikinci paragraftan itibaren açıklamaya başlamaktadır. Ve şöyle demektedir: "Meta, her şeyden önce, taşıdığı özelliklerle şu ya da bu türden insan ihtiyaçlarını gideren dışsal bir nesne, bir şeydir" (Marx, 2011a: 49). Bu şey kullanım değeri ile değer birliği olmakla birlikte her şeyden önce söz konusu olan, bu şeyin yararlılığı yani kullanım değeridir. Ayrıca, kullanım değerleri genel evrensel planda zenginliğin maddi içeriğini oluştursa da aynı zamanda bu evrensel olanın belirli tarihsel anlarında mübadele değerinin maddi taşıyıcılarını oluştururlar. Kullanım değeri maddi elle tutulur bir yararlı şey iken mübadele değeri bir nicel ilişki, bir türdeki kullanım değerlerinin bir başka türdeki kullanım değerleriyle mübadele oranı, zaman ve yere göre sürekli değişen bir ilişkinin ürünü olarak var olabilmektedir. Yani nitel olanın nicel olana evrilmesiyle birlikte kullanım değeri mübadele değerinin bir aracına dönüşmektedir.

Böylece meta için "ayrılma çağı" başlamış olur. Meta, hem kullanım değeri hem de mübadele değeri olarak iki ayrı nitelik kazanır. Bu andan itibaren, bir yandan, nesnelere dolaysız ihtiyaç giderme yararlılıkları ile mübadele konusu olma yararlılıkları arasındaki ayrılma kuvvetlenir ve tarihsel kopuş gerçekleşir; kullanım değerleri mübadele değerlerinden ayrılır.²⁶ Açıkça görülebileceği üzere bu da sözcüğün gerçek anlamıyla, mübadele değerinin kullanım değeri üzerindeki egemenliğine işaret etmektedir. Yani, mübadele değeri ile kullanım değeri arasındaki ayrılık keskinleşmiş ve tüm özgünlükler ya da nitelikler buharlaşmıştır.²⁷

O halde artık meta olmak için, ürünün, doğrudan doğruya üreticinin kendisi için geçim aracı olarak üretilmemiş olması ve üretim süreci boyunca metada cisimleşen, maddeleşen insan emek gücünün taşıyıcısı olarak, değer yaratma sürecinin ürünü olması gerekir. Dolayısıyla kendisinde nesnelleşen emek zamanın kendisini gerçekleştirmesi, başka bir söyleyiş biçimiyle, toplumsal ortalama emek zamanın nesnelleşmiş biçimi olduğunu göstermesi gerekir. Çünkü amaç salt bir kullanım değeri ya da metanın yararlılığı değil, metanın içerdiği değerın realize edilerek yeni metaların mübadelesini sağlayacak değerın elde edilmesi ya da değerın para biçiminde biriktirilmesidir.

Daha da açmak gerekirse, emeğin özel içeriği yani somut emeğin nasıl bir kullanım değeri sağlayacağından çok, üretici, emek nesnesine, emek aracı kullanarak kendi emek gücünü hangi oranda katacağı ve bu değeri katarken toplumsal olarak gerekli emek zamanı hangi oranda nesnelleştireceğini düşünür ve bunu kendisine amaç edinir. Üretici, emek nesnesini işleyerek ona kendi canlı emeğinden belirli bir miktarda emek ekleme yoluyla yeni bir değer yaratır. Bu değer metanın mübadelesi ile serbest hale geleceğinden, üretici bu metayı mübadele alanına götürerek kendisinde kristalleşmiş değeri başka bir kullanım değeri ya da sadece mübadele değeri elde etmek üzere bir eş değer²⁸ ile değiştirmek durumundadır.

Zorunda kalınan bu durum ise metanın içerdiği değer para biçimine dönüşmesinden başka bir şey değildir. Metada cisimleşen değer adeta bir bedenden çıkarak ondan uzaklaşır ve başka bir bedene girmeye hazırlanır.

2.2. Para

İnsanın doğa ile kurduğu ilişkide yeni bir aşamaya denk düşen bu süreçte, zorunlu olarak birbirinden bağımsızlaşmış üreticilerin ürünleri (bunların içerdiği bireysel emekleri toplumsallaştırmak için) birbirinin karşısına mübadele değeri görüntüsüne bürünmüş değerler olarak çıkmaya başlar. Bu da bir genel eş değeri ya da genel mübadele edilebilirlik biçimini koşullandırır. Böylece, fiziksel biçimi, eş değer biçiminin toplumsallık kazanmasına aracılık eden özgül bir meta, diğer tüm metaların karşısına geçerek, dışarda kalır. Para-meta haline gelmiş olan bu meta, değer biçimi geliştikçe para işlevi görmeye başlamakta yani dışarı itilmiş olan meta para haline gelmektedir (Marx, 2011a: 80). Böylece, genel değer biçimi ya da genel eş değer para biçimine dönüşmektedir.²⁹ Başka bir biçimde söylemek gerekirse, değer meta biçimi, şimdi para biçimine dönüşmüştür. Böylece, para dolaşım aracı olarak, metaların içerdiği değer bağımsız bir biçim kazanmasının aracı haline gelir.

Ve bu bir dönüm noktasıdır. “Para neyin kendisine dönüştüğünü göstermediğinden, meta olsun olmasın her şey paraya” (Marx, 2011a: 135) dönüşmekte, dolayısıyla, hiçbir şey satılabilir ya da satın alınabilir olmaktan muaf kalamayacak bir hale bürünmektedir. Bu da tek tek mübadeleleri birleştirerek adeta bir iplik yumağı gibi her şeyi dolaşım alanına çekecek ve böylece her şeyi dolaşıma konu etmenin yolunu döşeyecektir³⁰. Dolaşıma konu olan her şey ise salt mübadele değeri, fiyat ya da bir miktar para olarak görünecektir. Çünkü yukarıda da görüldüğü üzere para biçimine dönüşen her şey, *ne olduğunu, hangi süreçlerin ürünü olduğunu, niteliklerini, özgülüklerini*

ve emek ürünü oluşlarını yitirmekte ve sadece değer bağımsız biçimi haline gelmektedir.

Marx, *Grundrisse*'de, iş bölümüne bağlı olarak mübadele gereksiniminin arttığını ve bu ölçüde de ürünün saf mübadele değerine dönüşmesinin üretimin yeni toplumsal karakteri olduğunu vurgulamaktadır. Sadece yararlılık temelinde üretimi koşullayan kullanım değerleri üretiminin, bundan böyle üreticisine yabancı bir süreç haline geldiğine işaret eden bu ifade, paranın gücünün artmış olduğunu da ifade etmektedir (Marx, 2013: 75). Böylece, “ürün olarak ürün ile mübadele değeri olarak ürün arasındaki uçurum” sürekli büyümektedir. Mübadele süreci birbiriyle çelişen ve birbirini dışlayan ilişkiler yumağı haline gelmektedir.

Ancak her şeye rağmen mübadele süreci, kullanım değeri ile değer birliği olarak metaların kullanım değeri olmadıkları ellerden kullanım değeri oldukları ellere aktardığı kadarıyla, “toplumun metabo-lizmasıdır”. Bu metabolizma esas olarak $M - P - M$ çevrimi şeklinde gerçekleşmektedir. Bu paranın dolayısıyla ya da aracılık etmesiyle iki metanın mübadele edilmesi sürecini ifade etmektedir. Sürecin amacı, kullanım değeri olmayan emek ürününün değerini para biçiminde bağımsızlaştırarak, ihtiyaç duyulan kullanım değerlerini, değerlerini ödeyerek edinmektir. Kısacası, kullanım değerlerinin dolaşımının sağlandığı, eksiksiz bir başkalaşım dizisidir³¹ (Marx, 2011b: 114).

Artık $M - P - M$ döngüsünde, dolaysız mübadelede olduğu gibi, özel bir kullanım değerinin değişimi, başka bir özel kullanım değerine doğrudan bağlı değildir. Değer ya da mübadele değeri yaratıcısı emeğin genel niteliği, alış ve satış eylemleriyle birbirinden ayrılmış ve birbirlerine kayıtsız hale getirilmiştir. Bu da gerçekleşme sorunu denilen, metaların kendilerinde nesnelleşen soyut emeğin ürünü olan değeri gerçekleştirememeleri sonucu değersizleşmeleri, yararsızlaşmaları ve boşa harcanmış emek sayılmaları sonucunu doğurmaktadır. Dolayısıyla kullanım değerinden soyutlanarak kurulan mübadele değeri egemenliğinden dolayı meta yalnızca mübadele değeri olarak üretilse de, metanın ölüm perendesi olan gerçekleştirememeye korkusu, zorunlu olarak, metayı kullanım değeri ile değer birliği olarak ele almayı gerekli kılmaktadır (Marx, 2011a: 113).

Dolaşım süreci açısından meta, kullanım değeri ile mübadele değerinin çelişkili birliği olsa da; üretim süreci açısından bakıldığında kullanım değeri somut emeğin harcandığı emek sürecinin ürünü, mübadele değeri ya da değer ise soyut emeğin nesnelleştiği değer yaratma sürecinin ürünü olmaktadır.

2.3. Emek Süreci ile Değer Yaratma Sürecinin Birliği Olarak Meta

Buradaki analiz üretim sürecini esas aldığı ve üretim süreci ile mübadele sürecinin birliği üzerinden ilerlediğinden, bu aşamada söz konusu olan değer nasıl eklendiğidir. Her emekçi kendisine özgü üretici çalışma tarzıyla emek nesnesine belirli bir değer katar. Özlü bir biçimde ifade etmek gerekirse süreç değer yaratma sürecidir.

Bu da ancak başka bir gerçeklik üzerinden mümkündür. Daha önce belirli bir amaca yönelik olarak kullanım değerleri üreten emek olarak somut emek, kullanım değerlerinin kendi maddesinden, niteliklerinden, görünür özelliklerinden soyutlanması ile soyut emeğe indirgenmektedir. Çeşitli kullanım değerleri mübadele alanında birbirleriyle mübadele edilmek üzere hazır buldukları andan itibaren bütün emek ürünleri, kendilerinde taşıdıkları değer ya da bunun zorunlu görünüm biçimi olan mübadele değeri vesilesiyle birbirinden ayırt edilemeyen eşit insan emek gücü harcanmasını temsil etmektedirler.³² Ki böylece her emek ürünü az ya da çok soyut emek nicelikleri olarak kendini sunmaya başlamaktadır. Ancak bu aşamada daha önce basit değer biçiminde (dolaysız mübadelede) söz konusu edilmeyen bir soru gündeme gelmektedir.

“Sorun şudur: bu nicelikler nasıl ölçülecektir? Sorun şöyle konabilir: değişim-değerleri olarak metaların büyüklükleri arasındaki fark, bu metalarda maddileşen emek büyüklüğündeki fark olduğuna göre, bu emeğin kendisinin nicel varlık tarzı nasıldır? Devinimin nicel varlık tarzı, zaman olduğu gibi, emeğin de nicel varlık tarzı, emek-zamanıdır. Emeğin niteliğinin belirli olduğu varsayılırsa, bir emek ötekenden ancak süresiyle ayırddilebilir. Emek-zamanın ölçüsü, saat, gün, hafta vb. gibi normal zaman ölçüleri olacaktır. [M]etaların kullanım-değerlerinde maddileşen emek-zamanı, onları, değişim-değerleri ve dolayısıyla meta yapan öz olduğu gibi, onların değerlerini tam olarak ölçmeye yarayan ölçüdür de. Değişim [mübadele] değerleri, olarak bütün metalar donmuş emek zamanının belirli ölçülerinden başka bir şey değildir” (Marx, 2011b: 46-47).

O halde ikinci soru değer nasıl yaratıldığı olmalıdır! Her şeyden önce emeğin özel içeriği, amacı ya da nitelikleri bir yana bırakılarak tamamen toplumsal olarak gerekli emek zamanının ifadesi olan soyut emek üzerinden hareket etmek gerekecektir. Bu temelden hareket eden üretken emekçi, emek nesnesine, amacına uygun şekilde kullanılan emek araçları aracılığıyla, belirli bir miktarda, insanın canlı varlığında var olan yaratıcı ateş akıtmak suretiyle, emek eklemekte ve böylece değer yaratmaktadır. Yani emek, emek

aracı dolayısıyla nesnesiyle buluşmakta ve onda nesnelleşmektedir. Daha da açmak gerekirse, amaca uygun olmayan bir kullanım değeri değişikliğe uğratarak başka bir amaca uygun kullanım değeri haline getirildiğinde, ona, yeni değer katmak mümkün olmaktadır.³³

Burada altı çizilmesi gereken husus değer katmanın emeğin özel biçimiyle değil³⁴ soyut, genel toplumsal emek olması sayesinde gerçekleşmesidir. Belirli büyüklükteki bir değer eklenmiş olmasının esas etkeni somut yararlı emek değil, bu emeğin belirli bir süre boyunca harcanmış olmasını ifade eden soyut emektir. Yani, emeğin kazanmış olduğu bu iki yönlü niteliğinden ötürü, her bir özgül somut emek aynı zamanda, insan emek gücünün harcanması biçimi-mindeki soyut genel emek olma özelliğiyle emek ürünlerine yeni değer katmaktadır. Daha biçimsel bir biçimde tarif etmek gerekirse; somut emek, emek sürecini temsil ederken, soyut emek değer yaratma sürecini ifade eder.

Artık anlaşılmiş olduğu üzere, metalar dünyası, gelişmiş bir iş bölümünün varlığında olasıdır. Somut emeklerin ürünleri olarak birbirleriyle karşılaşan ve eşit miktarda emek zaman içeren kullanım değerlerinin çeşitliliği olmaksızın meta biçiminin gelişmesi çok da mümkün değildir. Bu haliyle bakıldığında ise iş bölümü adeta toplumsal emeğin bütünü'nün bir görünüşünü ifade eder (Marx, 2011b: 72). İş bölümünün gelişmesiyle birlikte, toplumu oluşturan herkes başkalarının ürettiği ürünlere bağımlı hale gelmekte ve emekçilerin birbirine bağımlılıkları arttığı ölçüde de emek toplumsal bir karakter kazanmaya başlamaktadır.³⁵

Bu sayede kullanım değerleri evrenselleşme olanağı bularak, yani mübadele değerleri biçimine girerek, elden ele geçmeye, mübadele değeri oldukları ellerden kullanım değerleri oldukları ele akmaya başlarlar. Zira bir emek ürününün, kullanım değeri ve mübadele değerinin birliği olarak meta olabilmesi için, kullanım değeri olarak hizmet edeceği bir başkasına mübadele yoluyla aktarılması icap etmektedir.

İnsanlığın ulaşmış olduğu bu düzeyde, mübadele değeri ve bunun genel eş değer biçimi olan para aracılığıyla gerçekleşen mübadele, üreticileri çok yönlü olarak birbirine bağımlı kılmakta ve karşılıklı olarak birbirini bütünleyen bireyler haline getirmektedir. Bireyler yalnız toplum için ve toplum içinde üretmekte ve bu sayede kullanım değerlerinin bir genellik kazanması ile birlikte her birey önemli bir toplumsallaşma olanağı yakalamaktadır. Bireylerin toplumsallaşmalarının koşulu ise verili toplumsal gerekli emek zaman üzerinden üretimde bulunmalarıdır. O halde buradaki problem

toplumsal üretim alanında toplanan bu üreticilerin neden ürünlerini mübadele ettikleridir. Bunun cevabı ise üretici güçlerin gelişmişlik düzeyine bağlı olarak gelişmiş iş bölümünün hala sınırlılıklarla malul olması ve en önemlisi de üretim araçları üzerindeki özel mülkiyetin esas belirleyici olmasıdır.

2.4. Basit Metalaşma Süreci

Basit değer biçiminde olduğu gibi iki kullanım değerinin değer ilişkisi üzerinden karşı karşıya geldikleri andan itibaren, ilk olarak bir şeyin metalaşmasından bahsetmek mümkün olmaktadır. Bu metalaşma süreci, kullanım değerinin doğrudan, kendisinden ayrılmış bir mübadele değerine dönüşmeden, meta biçimine girmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Amaç, yalnızca kullanım değeri, yararlılık ve bu yararlılığın tüketilmesidir. Üretici güçlerinin gelişmesine bağlı olarak üreticilerin *artık* üretebilmeleri ve bunu başka kullanım değerleri için mübadele ilişkisine sokmaları üzerinden şekillenen zorunlu bir meta biçimine dönüşme uğrağıdır. Dolayısıyla, somut emeklerinin ürünü olan kullanım değerlerinin hem kullanım değeri hem de bu kullanım değerine yapışık olan mübadele değeri olarak, aynı durumdaki başka kullanım değerleri ile karşı karşıya gelmeleri sonucu girmiş oldukları ilişkinin ürünü olan bir metalaşma söz konusudur.

Ancak burada henüz bunları “üçüncü bir şey”e indirgemek yani değerleri üzerinden tanımlamak mümkün değildir. Olup biten, kullanım değerinin bağımsız bir mübadele değerine yani soyut emeğe indirgenmeye gereksinim duymadan doğrudan kendisi için kullanım değeri olduğu bir başka üretken tüketiciye ya da bireysel tüketiciye geçmesidir. Bu tür bir metalaşma, aynı zamanda kullanım değerinin ya da somut emeklerin sınırlı bir toplumsallaşmasına işaret etmesi bakımından her şeyin metalaşmasına olanak sağlayan bir düzlemden henüz çok uzaktadır. Yani, toplumsal iş bölümünün gelişmesi ve artık ürünün söz konusu olması her ne kadar mübadeleyi olanaklı kılmış olsa da bu aşamada hem üretim hem de dolaşım, amaç olarak, yalnızca kullanım değeri ya da ihtiyaç gidermeye dönüktür.

İlla ki mübadele değeri kazanmış bir meta söz konusu edilecekse, bu biçim ancak onun ilk “fenomenal biçimi”ni (Mohun, 2002) ifade edebilir. Çünkü henüz kesin olarak emek ürünleri mübadele değeri gömleğini giyebilmiş değildir. Ancak zamanla, iş bölümüne bağlı olarak, somut emeklerin ve bunların ürünü kullanım değerlerinin çeşitlenmesi ile birlikte her emekçinin işi tek yönlüleşmeye başlar. Daha düne kadar aynı meta üreticisinin kendi yaptığı işlerden biri olan herhangi bir iş, artık bu kimse tarafından yapılan diğer işlerden koparak, ayrı ve özel bir iş haline gelmektedir. Bunun sonucunda,

kendisi tarafından yapılan herhangi bir ürün kendi başına ayrı bir meta olarak piyasaya gelebilmektedir. Bunun sonucunda da ürün, adeta üreticisi için kullanım değerini yitirmiş³⁶ sadece mübadele değeri haline gelmiştir. Öyle ki, kullanım değeri ile değer arasındaki, basit değer biçiminin sadece başlatmış olduğu ayrılma, çoktan tamamlanmış bulunmaktadır.

Sonuç olarak, metalaşma, bu andan itibaren, basit meta biçimi üzerinden söz konusu olabilmektedir. Her ne kadar dolaşım açısından bakıldığında tüm metalar ya da metalaşma biçimi aynı gibi görünse de üretim sürecine yani metanın nasıl üretildiğine bakıldığında metadan anlaşılması gereken emek süreci ile değer yaratma sürecinin dolaysız birliğidir. Amaç böylelikle değer içeren kullanım değerleri üretmektir. Ancak bir yandan da kullanım değeri olduklarını sezdirmek durumundadırlar. Nitekim bir kullanım değeri başkaları için yararlı olmalı ki mübadele edilebilsin yani içerdiği değeri gerçekleştirilebilsin ya da benzer biçimde değer taşınmalı ki zenginlik yaratılabilsin. Diğer bir deyişle, dolaşım süreci üzerinden bakıldığında mübadele edilmek üzere üretilen kullanım değeri ya da meta, kullanım değeri ile değer birliği olarak görünüyor olmasına karşın üretim açısından bakıldığında tüm süreç emek süreci ile değer yaratma sürecinin dolaysız birliğidir.

Belirli üretici güçlerin ve bunların belirlediği üretim ilişkilerinin yansıması olan bu metalaşma biçimi elbette bu düzeyde kalmayacak ve üretici güçlerin gelişmişliğine koşut olarak değişecek olan üretim ilişkileri çerçevesinde yeniden ve başka türlü belirlenimler kazanmaya başlayacaktır. Dolayısıyla insanlığın tarihsel yürüyüşü devam etmekte ve meta biçimi yeni bir niteliğe bürünerek yolculuğuna devam edecektir. Bu yolculuk tarihin belirli bir anında adeta yasaklı meyveyi yiyerek cennetten dünyaya fırlatılan insan misali emek piyasasına fırlatılan ve özgün bir metanın sahibi olan insanlar ile buluştuğunda, yeni bir biçime kavuşacaktır.

3. Genelleşmiş Meta Üretimi

Basit metalaşmanın darlığına ve sınırlılığına denk düşen uzun bir tarihi süreçten sonra ürünlerin hemen hemen hepsinin hangi koşul altında meta biçimini aldıkları bulunmaya çalışılsa, bunun ancak, tümüyle özel bir üretim tarzı temelinde, kapitalist üretim tarzı temelinde gerçekleştiği görülecektir. Başka bir deyişle, kapitalist iş bölümü³⁷ temelindedir ki her türlü ürün, zorunlu olarak meta biçimini alır ve dolayısıyla bütün üreticiler, zorunlu olarak birer meta üreticisidir. Bu nedenle ilk kez kapitalist üretimin su yüzüne çıkışıyla ki tüm kullanım değerleri genel olarak mübadele değerince dolaylanabilmektedir. Eş deyişle, metalar birbirleriyle sadece ve sadece

değerler olarak ilişkiye geçmekte ve böylece birbirlerinin karşısında salt mübadele değeri olarak görünmektedirler.

O halde insanlar için yararlı olabilecek her şeyin yani bütün kullanım değerlerinin mübadele değerine dönüşerek metalaşmalarına denk düşen bu sürecin nasıl işlediğini adım adım izlemek kendisini bir zorunluluk olarak dayatmaktadır. Bunu yapabilmek için de bir miktar daha dolaşım alanından ilerlemek gerekecektir. Böylece, hem dolaşımdan doğan ama aynı zamanda dolaşımdan doğmayan yeni bir kategori üzerinden, süreci ele almak mümkün olacaktır.

3.1. Paranın Sermayeye Dönüşümü

Paranın sermayeye³⁸ dönüşebilmesi için verili olarak gelişmiş bir meta dolaşımının olması gerekmektedir. “Meta üretimi ve gelişmiş meta dolaşımı, yani ticaret, sermayenin içinde doğduğu tarihsel koşulları meydana getirir”³⁹ (Marx, 2011a: 151). Zira meta mübadelesinin koşulladığı yasalar olmaksızın ve dolaşım hareketi içerisinde gelişmiş olduğu şekliyle mübadele değeri ve paranın hareketinden yola çıkılmadan sermayenin hareketini anlamak imkânsızdır. Can alıcı soru: bu nasıl olacaktır? Basit dolaşım yani $M - P - M$ işleminde bir meta eninde sonunda başka bir meta ile mübadele edildiğinden ve bu da kullanım değerleri edinmek üzere mübadele değerlerinin yani onlarda cisimleşmiş eşit emek zamanların gerçekleşmesi olduğundan, bu döngünün “kendi değerini artıran değer ” olarak sermayeye dönüşmesi imkânsızdır. O halde meta mübadelesinin yasaları işliyorken, “kendi içinde kendini yenileyen” ya da “kendisini kendi kaynaklarıyla yeniden ateşleyen” bir meta ya da değer nasıl mümkün olacaktır? Marx bu soruyu şöyle formüleştirmektedir:

“Henüz tırtıl halindeki bir kapitalistten başka bir şey olmayan para sahibinin, metaları tam değerleri ile satın alması, tam değerleri ile satması, ama gene de sürecin sonunda, koyduğundan daha fazla değeri çekmesi gerekir. Tırtılımızın kelebeğe dönüşmesi, hem dolaşım alanında gerçekleşmeli hem de dolaşım alanında gerçekleşmemelidir. Problemin koşulları işte bunlardır. *Hic Rhodus hic salta!*” (Marx, 2011a: 169).

Dolayısıyla tüketilmek amacıyla metaların dolaştırıldığı $M - P - M$, yani ancak paranın “dolap beygiri” gibi dolaştırıldığı bu döngüdeki bireysel tüketimlerden ziyade, yeniden üretime ve yeni değerlerin üretimini amaçlayan üretken tüketimlerin söz konusu edileceği biçimler keşfedilmek durumundadır (Rosdolski, 2012: 206). Bu da $M - P - M$ döngüsünün, $P - M - P$ biçimine çevrilmesini gerektirir. Ki ancak bu hareketin ürünü olarak; “para, sermayeye

dönüşür, sermaye olur ve tanımı gereği bile sermayedir” (Marx, 2011a: 152). Böylece, sermaye doğası gereği artık değer doğuran değer biçiminde görünür olmaktadır.

“Bundan ötürü, bu sürecin tam biçimi P-M-P’ şeklindedir ve burada $P'=P + \Delta P$, yani işin sonunda elde edilen para miktarı, başlangıçta dolaşıma sokulan para miktarı ile bir fazlalığın toplamına eşittir. Bu fazlalığa, yani başlangıçtaki değeri aşan kısma artık değer (*surplus value*) adını veriyorum. Bundan dolayı, başlangıçta dolaşıma sokulan değer, dolaşımda sadece olduğu gibi kalmaz, değer büyüklüğünü değiştirir, kendine bir artık değer ekler veya kendini değer olarak büyütür. Ve bu hareket onu sermayeye dönüştürür” (Marx, 2011a: 155).

Bu andan itibaren, paranın sahibi, bu hareketi bilinçli ve amaçlı olarak gerçekleştiren bir kapitalist haline gelir. Amaç değerın kendisini büyütmesi yani artık bir değer elde etmektir. Bu öyle bir andır ki, bundan böyle, kesinlikle kullanım değeri amaçlı bir üretim kapitalist için söz konusu değildir. Amaç, “tek bir kez elde edilen kâr değil, yalnızca dur durak bilmeyen kâr sağlama hareketidir” (Marx, 2011a: 157).

Bu hareket her ne kadar her koşulda ilk olarak dolaşım alanında başlıyor olsa da dolaşım sürecinde tüm metalar kendi değerleri üzerinden eşit değerler olarak karşı karşıya geldiklerinden kendi değerlerini arttırmaları söz konusu değildir. Dolayısıyla bundan böyle farklı bir sürecin işlemesi gerekmektedir.

3.2. Emek Gücü Metası ve İlk Birikim

Marx, *Kapital*'de bir değerın kendi değerini arttırmasını mümkün kılan süreci sezdirilmeye çalışırken sorduğu sorulara cevap vermeden önce okuyucuyu bir hayli zorlamaktadır. Sanki ısrarla bunun dolaşımdan kaynaklanamayacağını vurgulamak istemektedir. Soruların sonunda ulaştığı noktada; değişikliğin metaların değerinden ya da mübadele değerinden değil ancak kullanım değerinden yani aynı zamanda yararlı olanın tüketimi demek olan üretimden doğabileceğini söylemektedir. O halde; üretim sürecinde tüketilen şey nedir?

“Bir metanın tüketiminden değer çıkarabilmek için, para sahibi dostumuzun, dolaşım alanında, yani piyasada, kullanım değeri değer kaynağı olma özel niteliğine sahip bulunan ve dolayısıyla tüketimi bizzat emeğin maddileşmesi ve bunun sonucu olarak da değer yaratması demek olan bir metayı keşfetme şansına sahip olması gerekirdi. Ve para sahibi böyle özel bir metayı piyasada gerçekten bulur: Bu meta, *emek kapasitesi* (*Arbeitsvermögen*) ya da *emek gücüdür*⁴⁰ (*Arbeitskraft*) (Marx, 2011a: 169-170, italikler Marx'a aittir).

Demek ki, sermaye sahibinin parasını “kendi değerini artıran değere” dönüştürebilmesi için emek gücünü bedeninde taşıyan “özgür işçiyi” emek piyasasında hazır bulması gerekmektedir. Bu öyle bir özgürlüktür ki, üreticilerin hem geçim araçlarını yeniden üretebilecek üretim araçlarından yoksun kalması bakımından ironik bir özgürleşmeyi hem de kendisinin en kıymetli hazinesi olan emek gücü metasını özgür iradesiyle satabilmesini temsil etmektedir.

Peki nasıl? Bu sorunun cevabı çok önemlidir, çünkü bu öyle bir tarihsel koşuldur ki, “toplumsal üretim sürecinin yeni bir çağını” başlatmaktadır. Bu çağ artık kapitalist üretim tarzının egemen olduğu çağdır. Ve bu çağ maalesef fethin, boyunduruk altına almanın, soygun için insan öldürmenin, kısacası zorun rol oynadığı ve dolaysız üreticinin “mülksüzleştirilmesinin öyküsünün, insanlık tarihine kandan ve ateşten harflerle yazıldığı” (Marx, 2011a: 688) ilk birikim süreci ile başlamaktadır.⁴¹ Marx, ilk birikim sürecinin amacını ve sonuçlarını şöyle açıklamaktadır:

“Kapitalist üretim tarzının “ebedî doğal yasaları”nı yaratmak, işçilerle emek koşulları arasındaki ayrılmayı tamamlamak, bir kutupta toplumsal üretim ve geçim araçlarını sermayeye dönüştürmek, karşı kutupta halk kitlesini ücretli işçiler, modern tarihin yapay yaratıkları olan özgür “çalışan yoksullar” haline getirmek, *tantae molis erat* (böylesine bir zahmeti gerektiriyordu). Eğer para, Augier’e göre, “bir yanağında doğuştan bir kan lekesi olduğu halde dünyaya geliyor”sa, bu durumda sermaye tepeden tırnağa kana ve pisliğe bulanmış olarak gelir (Marx, 2011a: 727, vurgular Marx’a aittir).

Çok büyük zulümlerle oluşturulmuş bu koşullarda olup biteni anlamak bu aşamadan sonra daha mümkün görünmektedir. Emek gücü piyasasında, derisini yüzdürmek üzere bekleyen, mülksüzleştirilmiş, emeğinin nesnel koşullarından (üretim araçları, geçim araçları) kopartılmış⁴² yani daha düne kadar bizzat kendi üretim araçlarının sahibi ve bu nedenle ürettiği ürün kendisinin olan emekçiler, sermaye ile karşı karşıya gelmek zorunda kalmaktadır. Bu karşılaşmada kapitalistin elinde para olarak bulunan değer, değerine değer katmak için emek gücünü, diğer metaların mübadelesinde söz konusu olan yasalar çerçevesinde satın aldığı görülmektedir. Kapitalist, ona değerinin görünüm biçimi olan fiyatı yani ücreti ödeyerek, emek gücü metasının mübadele değerini gerçekleştirir.

Böylece kapısında “İşi olmayan giremez!” yazılı olan üretimin yapıldığı sınırlar ülkesine giren emek gücü tüketilmeye başlanır. Emek gücünün tüketilmesi

demek değerın üretilmesi ama yalnızca değerin değil artık değerin de üretilmesi yani dolayısıyla sermayenin üretilmesi demektir. Bu aslında genel olarak bakıldığında tüm olup biten, emek gücünün emek araçlarını kullanarak emek nesnesi üzerinde değişiklik yaratmak suretiyle yeni kullanım değerleri üretimi olarak görünse de süreç çok başka bir anlam kazanmaya başlamıştır. Dolayısıyla süreç yalnızca var olan kullanım değerlerinin işlenerek onlara değer eklenmesi değil aynı zamanda bu değer eklenirken bir de ek bir değer yani artık değer eklemeyi zorunlu kılmaktadır. Bu haliyle de süreç sadece değer yaratma süreci değil aynı zamanda değerlendirme sürecidir.⁴³

3.3. Değerlenme Süreci ve Artık Değer

Nasıl ki meta üretimi sırasında kullanım değeri yalnızca mübadele değerinin taşıyıcısı olarak söz konusu oluyor ve emek süreci yalnızca ama yalnızca değer yaratmanın aracı haline geliyorsa; sermayenin üretiminin söz konusu olduğu bu düzlemde ise emek sürecinden beklenen biricik yarar, değerlendirme sürecinin taşıyıcısı ve aracı olmasıdır. Bundan önceki meta üretimi biçiminde metanın sahibi kendi emeği ile değer yaratabiliyordu ancak ne yazık ki bu değer kendini büyüten bir değer haline gelemiyordu. Örneğin, meta sahibi, deriden çizme yaparak, deri biçimindeki kullanım değerini çizme biçimindeki farklı bir kullanım değerine dönüştürmeye kalktığında somut emeği ile deriyi çizme haline getirirken, aynı zamanda somut emek üzerinden derideki değeri çizmeye aktarmakla kalmaz bir de soyut emek üzerinden yeni bir değer katardı (Marx, 2011a: 168). Ancak günün sonunda olup biten, derinin değerine çizme yapım aşamasında yeni ek emek gücü katma yoluyla yeni bir değer eklemek ve çizmede cisimleşmiş daha büyük bir değer elde etmektir. Ancak, derinin değeri değişmeden kalmakta, değeri artmamaktadır. Dolayısıyla da, derideki değer kendi değerini daha da artıran bir değer haline gelmek için gerekli olan artık değeri üretememektedir.

Bunun yapılabilmesinin tek koşulu ise yukarıda gösterildiği üzere, meta üreticisinin dolaşım alanında özgün bir meta ile karşı karşıya gelmesidir. Emek gücü metasını emek piyasasında hazır bulan (ki nasıl bulduğu zaten biliniyor) kişileşmiş sermaye, kişileşmiş emek gücüne emek gücünün bir günlük değerini yani bunun görünüm biçimi olan mübadele değerini ödemekte ve böylece emek gücünün kullanım değerini elde etmektedir. Böylece mübadele değerinin gerçekleştirilmesi ile kullanım değeri elde edilen emek gücü, üretim araçları ile birleştirilmek suretiyle üretken bir biçimde tüketilir. Yani daha metaforik bir anlatımla, kapitalist, “emek gücünü satın alarak, emeği, canlı bir maya olarak, ürünün yine kendisine ait olan cansız unsurlarına katmış-tır” (Marx, 2011a: 188).

Sonuç bir ürünle tamamlanır ve bu ürünün çizme olduğu varsayılmış olsun. Ancak daha önceki çizmeden özsel olarak farklı bir çizme üretilmiştir. Her şeyden önce kapitalist bu çizmeyi kendisi için üretmemiştir, çünkü bu aşamada kullanım değerinin kendisi asla karşılıksız sevilen bir şey değildir. Kullanım değeri olarak çizme öncelikle bir mübadele değerine sahip olmak, dolayısıyla satılacak bir meta olarak üretilmek zorundadır. Dahası, kendisini oluşturan unsurların, makine, boya, deri vb. gibi üretim araçlarının ve kullanılan emek gücünün değerinden daha büyük bir değere sahip bir meta olmak durumundadır. Çünkü o, sadece basit bir meta olmakla yetinemeyecek kadar kendisini “değerli” hissetmektedir. Amaç yalnızca “bir kullanım değeri değil aynı zamanda bir meta, yalnızca kullanım değeri değil aynı zamanda değer ve yalnızca değer değil aynı zamanda artık değer üretmektir” (Marx, 2011a: 189).

Amaç değişince zorunlu olarak sonuç da değişmektedir. Sonuç, ne salt kullanım değeri olan bir ürün ne de kullanım değeri ile değer birliği olan bir metadır, sürecin özgün ürünü artık değer ile “mayalanmış” bir metadır.⁴⁴ Böylece, emek süreci daha önce olduğu gibi yine araç olsa da, şimdi daha önceden farklı olarak, amaç değerlenme süreci ya da artık değer üretimidir.

Nihayet, olup biteni daha incelikli bir biçimde analize tabi tutarak, belki de kafalarda sorunsallaşmış olan, değer yaratma süreci ile değerlenme sürecinin özgünlüklerine bakmak gerekmektedir.⁴⁵ Bunun için de ilk olarak yapılması gereken artık değer kaynağının neliğine işaret etmektir. Kişileşmiş sermaye olarak, kapitalistimiz, emek piyasasına fırlatılmış emek gücü ile karşı karşıya geldiğinde emek gücünün mübadele değerini gerçekleştirerek her ölümlü meta sahibi gibi metasını tüketmeye yani kullanım değerini gerçekleştirilmeye koyulur. Bunu elbette sıradan ölümlülerden farklı bir biçimde yapacaktır. Emek gücü metası üretim sürecinin dışında bireysel tüketim alanında değil bizzat üretim sürecinde tüketilir yani üretken olarak tüketilir. Ve tükettikçe cansız olan (üretim araçları) ne varsa canlı hale getirir, her şeye hayat verir.

Bu hayat verme ilginç bir biçimde kapitaliste hiçbir biçimde ek bir maliyet getirmemektedir. Çünkü kapitalist emek gücü metasının değerini ödemiş ve onu hiçbir biçimde aldatmamıştır.⁴⁶ Ancak, emek gücü metası tüketildiğinde kendi değerini aşan bir değer yaratmaktadır. Bunun nedeni ise emek gücünün mübadele değeri ile kullanım değeri arasında bir fark olmasıdır. Şöyle ki; emek gücü metasının değeri tıpkı diğer tüm metalar gibi üretilmeleri için gerekli olan emek zaman üzerinden hesaplanmaktadır. Bu da emek gücünün geçim araçları sepetinde yer alan tüm kullanım değerlerinin değerine eşit bir değer olarak hesaplanmaktadır⁴⁷.

Buraya kadar her şey meta mübadeleleri yasasına uygun bir biçimde gerçekleşmekte ve her meta kendi değeri üzerinden eş değerler olarak mübadele edilmektedir. Ancak sisli puslu mübadele alanının curcunasından sıyrılıp üretim alanına girildiği andan itibaren hiçbir şey eskisi gibi olamayacaktır. Üretim sürecinde emek gücü metasının kullanım değeri tüketildiğinde kendi değerini aşan yeni bir değer üretmektedir. Ne de olsa, emek gücünün kullanım değeri tam da “üretimde emeğe dönüştürülerek yeni değer yaratma yeteneğidir” (Foley, 2002: 368). Dolayısıyla da emek gücünün değeri ile üretim sürecinde ürettiği değer arasında bir fark oluşmakta ve bu da artık değeri doğurmaktadır.

Daha yakından bakıldığında ise bu süreç, belli bir noktasının ötesine uzatılmış değer yaratma sürecinden başka bir şey değildir. Emek gücü metası emek sürecinde tüketildiğinde kendi değerine eşit bir değeri yarattığı değer yaratma süreci ile sınırlanmış olsaydı hiçbir biçimde artık değer oluşmazdı. Kapitalistimiz emek gücü metasının emeğini bir vampir gibi emebilmek için onu önüne *gerekli emek zamanının*⁴⁸ ötesindeki bir artık zamanda da tüketebileceği kadar üretim aracı (emek nesnesi ve emek aracı) koyar. Emek gücünün değeri de bir gün üzerinden ödendiğinden emekçimiz bir gün boyunca bu üretim araçlarını tüketir. Ancak tüketimin sonucunda oluşan ürün hem emek gücünün kendi değerine eşit bir değeri ürettiği gerekli emek zamanının cisimleştiği gerekli ürünü temsil ederken ek olarak bir de gerekli emek zamanının uzatılmasına bağlı olarak *artık emek zamanda*⁴⁹ oluşan artık değer maddileştiği bir artık ürünü temsil etmektedir.⁵⁰

Basitçe örnekleyip geçmek gerekirse; emekçinin emek gücünü yeniden üretebilmesi için toplumsal olarak gerekli zamanın altı saat olduğu varsayıldığında; emek gücüne altı saatlik emek zamanı üzerinden mübadele değerini ödeyen kapitalist, emek gücünü on iki saat boyunca çalıştıracaktır. Bu durumda emek gücü metasının sahibi altı saat kendisinin değerine eş bir değeri yaratırken geriye kalan altı saatte ise kapitalistin varlık sebebi olan bir artık değer üretecektir. Yani ilk altı saat emek gücünün değerini ürettiği değer yaratma süreci iken ikinci altı saat ise emek gücünün artık değer yarattığı değerlenme sürecini ifade eder. Ya da, birinci saatin karşılığı ücret olarak emek gücü sahibine ödenmişken, ikinci altı saat karşılığı ödenmeyen emek olarak her hangi bir zahmeti gerektirmemiştir.⁵¹

Marx buraya kadar görülen artık değer elde etme biçimini *mutlak artık değer* üretimi olarak adlandırmaktadır. Ancak kapitalistler zamanı gerekli emek zamanının ötesine istedikleri kadar uzatma noktasında bir takım sınırlarla

karşılaşmaktadırlar. En basit biçimde emek gücü metasının kendisini yeniden üretebilmesi için belli bir süre üretimin dışında kalması gerekmektedir. Yine benzer biçimde işçi sınıfı, mücadeleleri ile iş gününü kısaltarak artık emek zamanının kısaltılmasını sağlayabilmektedir. Dolayısıyla, sermaye yeni yöntemler geliştirmek zorunda kalmakta, böylece artık emek zamanı uzatmak yerine gerekli emek zamanı kısaltmanın yollarını aramaktadır. Elbette bunu yapabilmesi önemli bir teknik temeli zorunlu kılacaktır.

“Çünkü, emeğin üretkenliğini yükseltmek, emeğin üretkenliğini yükselterek emek gücünün değerini düşürmek ve böylece bu değerini yeniden üretimi için gerekli olan iş günü parçasını kısaltmak için, sermaye, emek sürecinin teknik ve toplumsal koşullarını ve dolayısıyla da üretim tarzının kendisini kökten değiştirmek zorundadır” (Marx, 2011a: 308).

Böylece, iki tür artık değer üretim yöntemi olduğu görülmektedir. Bunlardan birincisi iş gününün uzatılması ile artık değer üretimi olan “mutlak artık değer” üretimi iken, bir diğeri teknik temelin değişmesinden sonra, gerekli emek zamanının kısaltılması sonucunda iş gününün iki kısmının büyüklükleri arasındaki oranın değişmesine bağlı olarak ortaya çıkan, *görelî artık değer* üretimidir.⁵²

Hangi biçimde olduğunun şu aşamada çok da önemli olmadığı bu her iki durumda da emek gücü metasını satın alan kişinin amacı, salt bir biçimde, sermayesini değerlendirmek ve kendisinin ödediğinden daha fazla emek içeren bir meta üretmektir. Daha da altını çizmek gerekirse; kendilerinde sermayenin “karşılıklı olarak hiçbir şey ödememiş olduğu ama yine de metaların satışı ile gerçekleşip cebine inen bir değer kısmı bulunan” metalar üretmek esas amaçtır. Bir amaçtan öte, bu kendisini katı bir zorunluluk olarak dayatan kapitalist üretim tarzının mutlak yasası olan artık değer yasasının doğal sonucudur (Marx, 2011a: 598).

Bu yasa işlemeye başladığı andan itibaren hiçbir kapitalist, kendisinin önceli olan bir meta üretici ile kıyaslanmak istemez. Bu noktadan itibaren, üretim süreci ne dolaysız kullanım değerinin üretildiği salt emek süreci ne emek süreci ile değer yaratma sürecinin birliğidir. Üretim süreci pür bir biçimde emek süreci ile *değerlenme sürecinin* birliğidir. Bu da emek sürecinin yükünü gittikçe ağırlaştırmaktadır. Çünkü süreç bundan böyle özünde *karşılıklı ödenmemiş emek*⁵³ olan artık değer üretimi olan değerlenme sürecinin aracı ya da taşıyıcısıdır.

3.4. Emek Süreci ile Değerlenme Sürecinin Birliği Olarak Meta

Değerlenme süreci olarak üretim süreci, meta üretiminin koşulu olarak emek gücünün sömürülmesi olgusunun temel ilke haline geldiği kapitalist üretim tarzına temel karakterini vermektedir. Bu da, meta üretecek kapitalistin aynı zamanda emek gücünün sömürüldüğü bir süreç başlatması demektir. Böylece çığır açıcı bir biçim olarak, kapitalist sömürü tarzı, tarihsel gelişimi içinde hâlihazırda gelişmekte olan emek sürecini farklı bir biçimde örgütlemek ve toplumun tüm ekonomik yapısını baştan sona yeniden yapılandırmak suretiyle kendisinden önceki tüm üretim tarzlarını gölgede bırakmaktadır (Marx, 2012: 45-45).

Ancak en başta vurgulandığı üzere, hangi üretim tarzı temelinde olursa olsun üretim her koşulda zorunlu olarak emek sürecini yani insanın üretici güçleri ile doğanın üretici güçlerinin buluşması ve bunun üzerinden doğanın insanın amacına uygun hale getirilmesini içermektedir. Dolayısıyla, kapitalist üretim süreci aynı zamanda bir emek süreci olarak, emek sürecini belirleyen tüm genel belirlenimleri ortadan kaldıramamaktadır. Tam tersine aynı temel üzerinde hareket etmek zorundadır. Böylece, kapitalist üretim süreci her ne kadar başka amaçlar tarafından güdülenmiş olsa da en nihayetinde ürünler ya da metalar üretir. Ve bu ürünler, kullanım değeri ile değer birliği olarak kendilerinde nesnelleşmiş emek içeren metaldır. Ancak, burada da kullanım değeri mübadele değerinin taşıyıcısı ya da somut emek soyut emeğin aracı haline gelmekten muaf kalmaz. Hatta emek süreci değer yaratma sürecinin aracı haline gelmekle kalmaz daha da fazlasını ifade eder. Emek süreci bu andan itibaren değerlendirme sürecinin aracıdır. O halde daha önceki metaların üretim süreci “emek süreci ile değer yaratma sürecinin birliği olarak üretim süreci” iken, şimdi artık süreç, “emek süreci ile değerlendirme sürecinin birliği olarak üretim süreci”nden başka bir şey olmayan kapitalist üretim sürecidir. Hatta ve hatta altını kalın mı kalın bir çizgi ile çizerek söylemek gerekirse; *meta üretiminin kapitalist biçimidir.*

“Ve gene ancak bu andan itibaren meta üretimi genelleşmeye ve üretimin tipik biçimi haline gelmeye başlar; ancak bu andan itibaren, her şey, daha baştan, satılmak için elde edileceği bilinerek üretilir ve üretilen bütün zenginlik dolaşım alanından geçer. Ancak ücretli emek kendi temeli haline geldiğinde, meta üretimi, kendini toplumun tamamına zorla kabul ettirir; ve ancak bundan sonra, gizli kalmış bütün güçlerini açığa vurur ve geliştirir. Ücretli emeğin araya girişinin meta üretimini bozduğunu söylemek, meta üretiminin, bozulmadan kalacaksa, gelişme gösteremeyeceğini söylemek demektir. Meta üretimi, kendi özünde yatan yasalara uygun olarak, ne oranda kapitalist üretim haline gelirse,

meta üretiminin mülkiyet yasaları da o oranda kapitalist mülk edinme yasalarına çevrilir” (Marx, 2011a: 568).⁵⁴

Bundan böyle “artık değer kapitalistin metasıdır” (Marx, 2011a: 567); ve asla mı asla bir başkasının olmayacaktır. Nasıl ki emek süreci değerlendirme sürecinin aracı haline gelmiş bulunmaktadır, bundan sonra meta üretiminin kendisi de bu amaç – artık değer – için bir araç olarak görünecektir. O halde, kapitalist üretim tarzının gelişmesine bağlı olarak, üretici güçlerin gelişmişlik düzeylerindeki muazzam artışla birlikte, üretilen her ürün zorunlu olarak şimdiden sonra değer artı artık değerın nesnelleştiği bir meta olarak tek tipleşecektir (Marx, 2011a: 829). Ve bu dürtü adeta bir virüs gibi her yana yayılacak ve bu yayılma ile birlikte üretim alanları çeşitlenecek, ürünlerin mübadele edilebilirlik alanları genişleyecek ve “muazzam bir meta yığını” oluşacaktır. Bu da kullanım değeri olan her şeyi metalaştırmanın arkası olacaktır. Böylece devran dönmüş ve bu andan itibaren kapitalist üretim tarzı genelleşmiş meta üretimi olarak tarih sahnesine çıkmıştır.

3.5. Genelleşmiş Metalaşma Süreci

Bu tarih sahnesine çıkış elbette bir anda olup bitmemiştir. Bu adeta sürekli ve kesintisiz bir biçimde devam etmiş ve süreç kullanım değerlerinin önce basit metalara daha sonra ise sermayenin ürünü olan metalara dönüşmesi ile devam etmiştir. Ve gelinen noktada meta iki yönlü bir nitelik kazanmış bulunmaktadır.

“[Basit] Metadan, ürünün –kapitalist üretimin temeli ve ön koşulu olan– bu özgül toplumsal biçiminden, hareket ediyoruz. Bireysel ürünü elimize alıp, meta olarak içerdiği, ona meta damgasını vuran **biçim belirlenimlerini** çözümlüyoruz. Kapitalist üretimden önce **ürünün büyük bir bölümü, meta olarak üretilmez**, meta hâline gelmez. Öte yandan o dönemde, üretime giren ürünlerin büyük bir bölümü meta değildir, meta olarak üretim sürecine girmez. Ürünlerin metalara dönüşmesi sadece tek tük noktalarda yer alır, sadece üretim fazlasını ya da sadece tek tük alanları (manifaktür ürünleri) vb.ni kapsar. Ürünler, ne bütünüyle ticari mal olarak sürece girer ne hepten o şekilde oradan çıkar. Gene de belirli sınırlar içindeki meta dolaşımı ve para dolaşımı, dolayısıyla ticaretin belirli bir derecede gelişmesi sermaye oluşumunun ve kapitalist üretim tarzının ön koşuludur, başlangıç noktasıdır. Kapitalist üretimin en basit ögesi olarak metadan hareket ederken onu, böyle bir ön koşul olarak ele alıyoruz. Ama öte yandan meta kapitalist üretimin ürünüdür, sonucudur. Başta onun ögesi olan, daha sonra, onun kendi ürünü olarak kendini ortaya koyar. Ancak kapitalist üretim temelinde, meta olmak ürünün genel biçimi hâline gelir ve kapitalist

üretim ne kadar çok gelişirse bütün üretim bileşenleri, o sürece, meta olarak o kadar çok girer” (Marx, 2011a: 825; vurgular sonradan).

Her şeyin adeta hızla metalaştığı bu aşamada, meta artık en baştan beri üzerinde tartışılan meta değildir, o, bu andan itibaren kapitalist üretim sürecinin bir ürünü olarak metadır. Bu metalaşma sürecinden önce basit metalaşma sürecinde söz konusu olan meta, genel olarak, belirli bir emek zamanının nesnelleştiği yani değer cisimleştiği ve dolayısıyla belirli bir mübadele değeri ile temsil edilen metaydı. Ancak bundan böyle meta denilince anlaşılması gereken; emek süreci ile değerlendirme sürecinin birliği olan üretim sürecinin sonunda ortaya çıkmış, kullanım değeri ile hem değer hem de artık değer görünüm biçimi olan mübadele değerinin çelişkili birliğini temsil eden döllemiş metadır.

Kapitalist üretim tarzının gelişmesiyle beraber meta sadece genelleşmeyle kalmayacak aynı zamanda üretim sürecinin her aşamasında genel biçim olarak kendisini dayatmaya başlayacaktır. Yani hem üretim etmenleri olan emek nesnesi, emek aracı ve emek gücünü üretim sürecine birer meta olarak sokma eğiliminde olacak hem de bunların gerçek anlamda başkalaşımaları ile oluşan ürünleri meta biçiminde doğurma güdüsüyle hareket edecektir. Bu yolla da, daha önceki metalaşma biçiminde de gösterilmeye çalışıldığı üzere, daha önceki üretim aşamalarında kısmen meta biçimini alan kullanım değerleri ve basit metalar, içinde buldukları sınırlılıktan kurtularak, kapitalist üretim tarzının değerlendirme dürtüsüyle hükmettiği emek sürecinin bir ürünü olmaya başlayacaklardır. Tam da bunu başardıkları noktada kendilerini *sermayenin ürünü olan bir meta olarak* var edebilmeleri mümkün olacaktır.⁵⁵

Bunun maddi koşulları ise kapitalist üretim tarzı ile birlikte iyice olgunlaşan emeğin üretici güçlerinin gelişmiş bulunması ve üretimin muazzam bir iş bölümünün ürünü olarak gerçekleşebiliyor olmasıdır. Bu iş bölümüne bağlı olarak da, üretim alanları ve bunların alt dalları çoğalmış ve çeşitlenmiştir. Dolayısıyla şimdi artık “muzzam bir meta yığını” biçiminde görünen bir üretim kütleli söz konusudur. İşte tam da bu andan itibaren her şey mübadeleye konu edilir hale gelmekte; metaların mübadele edilebilirlik alanları gelişmektedir. Böylece, ürünlerin, meta olarak karakterleri yani aynı zamanda mübadele değerleri olarak karakterleri gelişmektedir.

İşte bu her şeyin mübadeleye konu edilebilir hale gelmesi olgusu, tüm olup biten sanki dolaşım alanında gerçekleşiyormuş yanılsaması yaratabilmektedir. Ki bu da metalaşma söz konusu olduğunda metanın genel olarak kullanım değeri ile mübadele değerinin birliği olan meta olarak düşünülmesi

sonucunu doğurmaktadır. Yani dolaşım düzeyinden bakıldığında her meta kullanım değeri ile mübadele değerinin birliği olarak görünmektedir. Ancak üretim düzeyi üzerinden bakıldığında, meta kendisini şimdi farklı “biçim belirlenimleri” içinde sunmaktadır.⁵⁶

İlk bakışta göze çarpan nokta, metada nesnelleşen değer, belirli bir toplumsal olarak gerekli emek zaman olmakla birlikte, kimden kaynaklandığının muğlaklaşmış olmasıdır. Çünkü söz konusu olan meta bireysel bir ürün değildir. Adeta üretim sürecinde yer alan hiç kimsenin “bu benim ürünümdür” diyemeyeceği bir durum söz konusudur. Her bireysel emek toplam emeğin ancak bir kesri olmak durumundadır. Bir başka belirlenim ise, sermayenin ürünü olarak meta; kısmen karşılığı ödenmiş emeği içerirken kısmen de karşılığı ödenmemiş emeği içermektedir. Ve son olarak, en başta bağımsız üreticilerin ürünü olarak bağımsız gibi görünen meta bundan böyle sermayenin toplam değeri ve artık değeri taşıyan bir metadır (Marx, 2011a: 830-831). Dolayısıyla metanın içerdiği değer devasa boyutlardadır. Bunların tek tek satılması metanın içerdiği değer gerçeğe geçirmesini sağlayabilecek durumda değildir.

Bu durumda, söz konusu metalaşma, bu koşullar veriliyken, başka bir biçim altında gerçekleşmektedir. Bundan böyle sermayenin nüfuz ettiği her şey böylesi bir metalaşma sürecini tatmak zorunda kalacaktır. Tüm emek süreçleri değerlendirme sürecinin boyunduruğu altına alınmaya çalışılacak ve her şey sermayenin üretim sürecinde artık değer ya da karşılığı ödenmeyen emek zaman içeren metaların üretilebileceği değerlendirme süreçlerine çekilmek istenecektir. Zira bunu yapabildiği ölçüde sermaye birikimi her hangi bir engelle karşılaşmadan ya da karşılaşsa bile kendi engeli haline gelen krizleri bir biçimde aşarak kendisini var edebilmekte veya kapitalist meta üretimini sürdürebilmektedir.

Bunun çok iyi farkında olan kapitalistler, tam da bu bilinçle, el attıkları her yerde bu dönüşümü hızlandırmaya⁵⁷ ve artık değer üretmemesi bakımından ne kadar üretken olmayan emek süreci ya da üretken olmayan emek varsa onları artık değer sömürülebileceği değerlendirme süreçlerine çekmek için bir an bile tereddüt etmemektedirler. Hatta o denli, metalaştırma güdüsüyle hareket edilmektedir ki, her hangi bir emek sürecinin ürünü olmayan ya da somut olarak, madden, elle tutulamayan her türlü “yararlı etki” bile meta biçimine sokulmaya çalışılmaktadır. Metalaşma, böylece, her şeyi karşılığı ödenmeyen emek zamanının sömürüldüğü mangelere sıkıştırmak anlamına gelmektedir.

4. Metalaşmanın Önündeki Engeller ve Bunların Aşılması

Buraya kadar olan sunum adeta ideal bir kapitalist üretim tarzının söz konusu olduğu bir durumun tasviri niteliğindedir. Ancak bilindiği üzere birleşik ve eşitsiz gelişimin sonucu olarak tüm toplumsal formasyonlarda bu metalaşma süreçleri eşit bir biçimde gelişmemekte dolayısıyla daha çok bileşik bir gelişme söz konusu olmaktadır. Buradaki analizle de bağını kurarak ifade etmek gerekirse; esas itibarıyla, yukarıda bahsi edilen iki metalaşma biçiminin ve hatta metalaşmanın mümkün olmadığı emek süreçlerinin de eş zamanlı olarak yan yana var olabildiği ve bunların sürekli kesişebildiğini ifade etmek mümkündür.⁵⁸ Daha açık bir ifadeyle, dünya pazarının tüm bu meta olan ya da meta olmayan her şeyi bir araya topladığı ve büyük bir bütünün parçaları haline getirdiği gerçekliği söz konusudur.

“Sanayi sermayesinin ya para ya da meta olarak işlev gördüğü kendi dolaşım süreci içinde, ister para-sermaye isterse meta-sermaye olarak sanayi sermayesinin devresi, çok farklı toplumsal üretim tarzlarının aynı zamanda meta üretimi olması ölçüsünde, bu farklı toplumsal üretim tarzlarının meta dolaşımalarıyla kesişir. Metalar, ister köleliğe dayalı üretimin, ister köylülerin (Çinliler, Hindistan köylüleri [Ryots]), ister toplulukların (Hollanda Doğu Hint Adaları), ister devlet üretiminin (örneğin, Rus tarihinin daha önceki çağlarında görüldüğü üzere, serfliğe dayananlar), isterse yarı yabanıl avcı halkların vb. ürünü olsunlar⁵⁹, metalar ve para olarak, sanayi sermayesini temsil eden para ve metalarla karşı karşıya gelirler ve hem sanayi sermayesinin devresine, hem de, artık değerın gelir olarak harcanması ölçüsünde, meta-sermaye tarafından taşınan artık değerın devresine; yani, meta-sermayenin her iki dolaşım alanına girerler. Bunlara kaynaklık eden üretim sürecinin karakteri önemsizdir; piyasada meta olarak işlev görür, hem sanayi sermayesi devresine, hem de bu sermaye tarafından taşınan artık değerın dolaşımına meta olarak girerler. Demek ki, sanayi sermayesinin dolaşım sürecini ayırt eden, kökeninin evrensel karakteri, piyasanın dünya pazarı olarak var oluşudur” (Marx, 2012: 108-109, italikler Marx’a aittir).

Ohalde dünya pazarı ölçeğinde var olmaya çalışan sermaye kendisini her seferde yeniden üretebilmek için bu metaları sürekli meta piyasasında hazır bulmak durumundadır. Yani bu metalar sürekli üretilmek zorundadır. Bu da kapitalist üretim tarzının, her ne kadar ana eğilimi üretimin tümünü elden geldiğince meta üretimine dönüştürmek biçiminde olsa da, kendi dışında kalan üretim tarzlarına bağlı olmasını ve onlarla sürekli ilişki kurmasını gerektirmektedir. Ki bu da kapitalist üretim tarzı açısından engeller oluşturmaktadır.

Böyle olsa bile sermaye bu engelleri aşmak için uygun fırsatı yaratma hususunda durmadan işe koyulmakta ve üretimin tümünü metalaşma sürecine dönüştürmek⁶⁰ adına her türlü üretimi dolaşım sürecinin içine çekmekte ve adeta meta üretimini gün be gün geliştirmektedir. Çünkü bunu yapabildiği ölçüde kapitalist üretim tarzı temelindeki meta üretimini sürdürebilmektedir. Bu farkındalık ile hareket eden kapitalistler, el attıkları her yerde bu dönüşümü temel bir eğilim biçiminde hızlandırarak gerçekleştirmeyi, kendileri için varoluşsal bir problem olarak telakki etmektedirler.

SONUÇ

Mantıksal olarak bakıldığında yukarıda söz konusu edilen eğilimin kapitalist üretim tarzının temel koşullarını tekrar ve tekrar yeniden üreteceği gibi bir sonuca varma olasılığı bulunmaktadır. Ki bu da kapitalist üretim tarzının ezeli ve ebedi bir üretim tarzı olduğu şeklindeki yaygın algılama biçimini doğrulamak olacaktır. Bunun böyle olmadığını ve dolayısıyla kapitalist üretim tarzının da bir tarihi olduğunu hatırlatmak bu nedenle hayati bir yerde durmaktadır. O halde, salt kullanım değerlerinin üretildiği bir biçimden basit metaların üretildiği bir biçime ve oradan da genelleşmiş meta üretimi olan kapitalist üretim biçimine geçişin evrimsel bir biçimde sergilendiği bu çalışmanın sorması gereken en temel soru bundan sonra nasıl bir biçimin söz konusu olacağıdır. Sorunun ancak cevap belirlediğinde sorulduğu üzerinden hareket edildiğinde ise çözüm emeğin toplumsallaşma düzeyinden hareketle üretilmek durumundadır. Emeğin toplumsallaşma düzeyi o denli gelişmiştir ki bu gerçekliğe denk düşecek bir bütünsellik temelinde hareket etmeyen her yaklaşım bu gelişmenin gerisinde kalmak zorunda kalacaktır.

O halde tüm çalışma boyunca serimlenmeye çalışılan meta biçiminin gelişimini aynı zamanda emeğin toplumsallaşması süreci olarak okumanın mümkün olduğu görülmüş durumdadır. Emeğin toplumsallaşması ilk olarak bir kullanım değerinin başkası için de bir kullanım değeri niteliği kazanması ve başkasına bir biçimde aktarılması ile söz konusu olmuştur. Dolaysız üreticilerin kendi emek süreçlerinin ürünü olarak doğadan kopararak kendilerine mal etmiş oldukları kullanım değerlerini başkalarına da verebilecek miktarda üretmeleri bunun maddi koşullarını hazırlamıştır. Böylece üretici güçlerin gelişmesine koşul olarak oluşan artık ürünün başkaları içinde kullanım değeri olması bu kullanım değerlerini toplumsallaştırmıştır. Dolaysız mübadele ile başlayan bu toplumsallaşma mübadele alanının genişlemesi ile birlikte değer biçimini ortaya çıkarmış ve bu da basit metalaşmayı mümkün kılmıştır. Bu toplumsallaşma aşamasında birbirinden kopuk ve habersiz bir biçimde yer alan dolaysız üreticiler ya da basit meta üreticileri kendi emeklerinin ürünü

olan kullanım değerlerini ya da metalarını ancak ve ancak bunları mübadele ederek birbirlerine aktarabilmektedirler. Bu da emeğin toplumsallaşmasının bir dolayım aracılığıyla mümkün olması anlamına gelmektedir. Ki emeğin toplumsallaşmasının darlığına denk düşen bu düzey zorunlu olarak meta biçimini gündeme getirmektedir.

Ancak her ne kadar dolayımli bir ilişki olsa da tüm emek süreçlerindeki emekler *toplum toplumsal emeği* oluşturmaktadır (Marx, 2011a: 82-83). Buradaki temel problem, bir yandan emek toplumsallaşırken diğer yandan toplumsal üretim süreçlerinde birbirinden kopuk atomlar gibi yer alan insanların kendi emeğinin nesnel koşulları üzerindeki kontrollerini kaybetmesi ve tüm zenginliğin merkezileşerek sermayenin mülkü haline gelmesidir. Ki bu da adım adım meta biçiminde evrilen süreci bugünkü aşamaya yani genelleşmiş meta üretimi noktasına getirmiş bulunmaktadır. Dolayısıyla üretimin toplumsal bir eylem durumuna geldiğini ve mübadele ile mülk edinme süreçlerinin tek tek bireylerin eylemleri haline geldiklerini ifade eden Engels (1999: 91) şöyle bir sonuca varmaktadır: “Toplumsal ürüne, tek bir kapitalist tarafından el konulmaktadır”.

Öyleyse bu döngü nasıl kırılacaktır? Ya da döngünün hangi aşamasına müdahale edilecektir? Dolaysız üretim süreci ya da basit meta üretimi olarak yansıyan emeğin toplumsallaşma düzeyleri üzerinden aranacak çözümler sorunu çözmeye yetecek midir? Emeğin toplumsallaşmasının bugün geldiği düzey adeta meta biçimini gerektirmeden emek ürünlerinin toplumsallaşmasını mümkün kılmışken çözümü dolaysız üretim sürecinde ya da basit meta üretiminde aramak “ölünün diriyi yakalaması” anlamına gelmeyecek midir? Dolayısıyla bu döngüyü kırmanın koşulu yine emeğin toplumsallaşmasının gelmiş olduğu bugünkü düzey olmalıdır.

Nitekim kapitalist üretim tarzının ürünü olan bir metaya bakıldığında onun kimin emeğinin ürünü olduğunu tespit etmek bugün artık imkânsız görünmektedir. Çünkü o sadece tek bir üreticinin değil adeta *toplumsal emekçinin emeğinin* ürünüdür. Değer biçimi, meta biçimi ya da sermaye biçimi bir yana bırakılarak düşünüldüğünde bugün dünya üzerinde harcanan her emek adeta doğrudan toplumsallaşmış durumdadır. Ki bu da değer biçiminin ve meta biçiminin sönümlenmesi bakımından gerekli olan temel koşuldur.⁶¹ Özcesi, *emeğin doğrudan toplumsallaşması* demek meta üretiminin nasıl sönümleneceğinin; dolayısıyla yeni üretim ilişkilerinin ürünü olacak emek ürünlerinin nasıl üretilebileceği sorusunu sorabilmek ve cevap arayabilmektir. Başka bir deyişle, bireysel üreticilerin ürünlerinin karşı karşıya gelerek değer

biçiminde görünmemesi ve değerın söz konusu olamamasıdır (Öztürk, 2014: 51). Üstelik kullanım değerinin mübadele değeri olarak görünmemesi, somut emeğin soyut emek haline gelmemesidir. Ve son kertede emek sürecinin ne değer yaratma sürecinin ne de değerlendirme sürecinin taşıyıcısı olmaktan özgürleşmesidir.

Bunun için ne yapılacağı muhtemelen çok açıktır, “*mülksüzleştirilenlerin mülksüzleştirilmesi*”⁶² (Marx, 2011a: 729). Ancak bu elbette yeterli olmayacaktır; daha ileri aşamalarda, basit meta üretimi ya da kapitalist üretim tarzının sınırları içinde kalınarak yapılacak anlama çabalarından ziyade, üretim araçlarının yeniden toplumsal mülkiyet haline getirileceği; emeğin doğrudan toplumsallaşmasının kesinlik ve kararlılık kazanmasının mümkün kılınacağı ve piyasanın ilga edileceği koşulların yaratılması gerekmektedir. Ki ancak bu yolla *akla uygun bir biçimde ve bir plana göre* kullanım değerinin üretimi ve bunların yeniden üretimi söz konusu olabilecektir.

O halde her bir emek ürününün meta biçimine dönüşmeden, hem üretim aracı hem de geçim aracı olarak tüm toplumun yaşamını yeniden üretebilecek salt bir kullanım değeri olarak kalması için nasıl bakılması ve ne yapılması gerektiği konusunda bir berraklaşma sağlandığından bu andan itibaren sorulması gereken temel soru “Nasıl Yapmalı?” olmalıdır. Bu çalışmanın sonunu ifade eden bu soru aynı zamanda ancak bir başka çalışmanın başlangıcı olacağından; bu çalışmanın son ve olası bir başka çalışmanın ilk cümlesi belki de şöyle olmalıdır. Amaç “kullanım değerinin duyumlu tikelliğini mübadele değerinin metafizik hapishanesinden azat etmek” (Eagleton, 2011: 82) olduğundan, yalnızca dünyayı anlamayı değil, aynı zamanda değiştirmeyi kendisine iş edinmiş olanların; sadece ekonomi düzeyindeki bir değiştirme pratiğini değil, aynı zamanda ve muhtemelen daha fazla bir biçimde, politika düzeyindeki bir değiştirme pratiğini esas almaları gerekmektedir.

DİPNOTLAR

- 1 Savran (2013: 235) biraz araştırılınca; Marx’ın kapitalist üretim tarzına ilişkin sunduğu belirli eğilimlerin “sermayenin hareket yasaları” olarak adlandırılacağını belirtmektedir. Ve bu yasaları, *sermayenin emeğin tüm ürünlerini metalaştırması*; çalışan halkın artan bölümünün adım adım proleterleşmesi; sermayenin artan ölçüde yoğunlaşması ve merkezileşmesi; bir yedek sanayi ordusunun sürekli olarak yeniden oluşma eğilimi; kâr oranlarının eğilimli düşüş yasası; krizlerin dönemsel olarak doğması vb. şeklinde sıralamıştır.

2 Bu çabanın ürünü olan çalışmalar şöyle bir çeşitlilik göstermektedir: Doğa ve kültürün metalaşması (Yılmaz, 2011); imaj ve kimliğin metalaşması (Bütey, 2007); argonun metalaşması (Alpay, 2004); imgelerin metalaşması (Anonim, 2003); dinin metalaşması (Çapçioğlu, 2011); geleneğin metalaşması (Öztürk, 2011); siyasetin metalaşması (Laçiner, 1993); enformasyonun metalaşması (Çalışkan, 2009); DNA patenti ve Genom Projesi üzerinden insanın metalaşması (Dülger, 2014); kadın ve cinselliğin metalaşması (Topses, 2009 ve Aydoğan, 2011); kadın bedeninin metalaşması (Özdemir, 2014); konutun metalaşması (İlgen, 2009); televizyon üzerinden starların (Ertike, 2010) ve izleyicilerin metalaşması (Dağtaş ve Yıldız, 2015); kültürel ürünlerin metalaşması (Kıyan, 2014 ve 2015) Adorno’da kültürün metalaşması (Bahadır, 2016) ve (Çakmur, 1998); sanat ürününün metalaşması (Aysan, 2011); Ankara’nın geleneksel müziğinin metalaşması (Satır, 2012); haberler üzerinden gazetecilerin ya da emekçilerin metalaşmasından (Seçkin, 2004) tutun da Kamu Hizmetlerinin metalaşması (Ataay ve Acar, 2009); sağlığın metalaşması (Ercan, 2014), (Ataay, 2005), (Özdemir, 2006) ve (Zencir, 2009); suyun metalaşması (Yılmaz, 2009a ve Yılmaz, 2009b ve Ekiz, 2014), (Yılmaz, 2008) ve (Kartal, 2009); ilacın metalaşması (Abacıoğlu ve Dikmen, 2008); sağlık hizmetlerin metalaşması (Orhon, 2009); aşı: kutsalın metalaşması (Taner, 2012); mimarlığın metalaşması (Adam, 1997); kentin metalaşması (Balaban, 2015); enformel çocuk bakım emeğinin metalaşması (Ceylan Soyseçkin, 2014); bedenin metalaşması (Şarbak, 2012); kavramsal sanatta metalaşma (Özgün, 2012); şarabın metalaşması (Milor, 2015); çayın metalaşması (Genç, 2010); eğitimin ve bilginin metalaşması (Özsoy, 2011); teknolojinin metalaşması (Noble, 2012); eğitimin metalaşması (Ercan, 1998 ve Karabulut, 2016); emek piyasası oluşurken metalaşma (Saritepe, 2012); yeniden üretimin metalaşması (Kotanoğlu, 2013); tohumun metalaşması (Evrensel, 2016); toprağın metalaşması (Turan ve Bayram, 2010); tarımda yeniden metalaşma (Değirmenci, 2014); boş zamanın metalaşması (Aytaç, 2006); anne sütünün metalaşması (Şişman, 2014); Masumiyet Müzesi’nde metalaşma (Yağcıoğlu, 2015); Post-turistik Berlin’in metalaşması (Çiftçi, 2015); yer kavramının metalaşması (Karakaya, 2014); hatta ve hatta sülüklerin metalaşması (Baran, 2010); büyüünün metalaşması (Güngör, 2013) ve aşkın metalaşmasına (Sezgin, 2013) kadar neredeyse her alanda yapılmış bir çalışma ile karşılaşmak mümkün görünmektedir.

3 Mehmet Selik (1969:50), *Marksist Değer Teorisi* adlı kitabında “mal terimini Almanca’nın “Ware” ve İngilizce’nin “commodity” terimlerinin karşılığı olarak kullanıyoruz. Bugün aynı terimi kullananlar olduğu gibi,

bunun doğru olmadığını ve “meta” terimini kullanmanın gerektiğini savunanlar da vardır. Bir kategori olarak mal denilince neyin kastedildiği açık ve seçik olarak belli olduğu için, biz terim üzerindeki bu görüş ayrılığının şekli olmaktan öteye bir önem taşımadığı ve zamanla mal teriminin yerleşeceği kanısındayız” demektedir. Ancak bu öngörü bugün gerçekleşebilmiş değildir.

- 4 Burada söz konusu edilen yanlış bakış ve olması gereken doğru tutum özetle Marx’ın (2011a: 90) vurguladığı şekildedir. “İlk ve son defa olmak üzere belirteyim ki, klasik ekonomi politik dediğim zaman, sadece görünüşteki ilişkilerin sınırları içinde kalan, deyim yerindeyse en kaba görüngülere akla uygun bir açıklama bulmak ve burjuvazinin günlük ihtiyaçlarını karşılamak için, bilimsel ekonominin çoktandır biriktirdiği malzemeyi durmaksızın eşeleyen, ama bunların dışında, burjuvazinin üretim ajanlarının içinde yaşadıkları ve mümkün olanlar içinde en iyisi saydıkları kendi dünyaları hakkındaki bayağı ve bencilce düşüncelerini bilgiççe bir kılı-kırk yarıcılıkla sistemlileştirmekle ve bunları ezeli ve ebedi gerçeklermiş gibi ilan etmekle kendisini sınırlayan bayağı iktisadın tersine, W. Petty’den bu yana, burjuva üretim ilişkilerinin iç bağlantılarını araştırmış olan bütün iktisadı anlıyorum.”
- 5 “Marx, hiçbir zaman ‘metalaşma’ terimini kullanmamıştır” diyen Albritton (2015: 106) şöyle devam etmektedir: “Terim, her şeyin aşama aşama metaya dönüşmesi sürecini çok iyi ifade eder ve Marx, yaşamın yeniden üretiminin metalaştırılması kapitalizmin ortaya çıkışı ve devamlılığı açısından bir önkoşul haline geldiği için, toprakta ve gıda üretiminde özel mülkiyetin yaratılmasının ardındaki şiddetli mücadelenin açıkça farkındadır.”
- 6 Bu noktadaki önemli bir vurguyu Satlıgan (2012: 36) şöyle yapmaktadır: “Dolayısıyla mübadele biçimlerinin tahlilini, mübadelenin (tarihî olarak değilse bile mantiki olarak) farklı gelişme düzeylerine uygun düşen farklı toplumsal ilişki türlerinin bir tahlili olarak anlamak gerekir.”
- 7 Bu çalışmada her ne kadar Marx’ın söz konusu eserindeki bu tespitten hareket edilmişse de burada yapılan tasnifin esas kaynağı Marx’ın en olgun eseri olan *Kapital*’deki araştırma yöntemi olacaktır.
- 8 Bu alıntının *Kapital*’deki versiyonu ise şöyle olacaktır: “Örneğin, vicdan, şeref vb. gibi kendileri meta olmayan şeyler, sahipleri tarafından para karşılığı elden çıkarılabilecekleri ve böylece bir fiyatları olacağı için, meta

biçimini alabilirler. Bundan dolayı, bir şey, bir değere sahip olmaksızın, biçimsel olarak bir fiyata sahip olabilir. Fiyat ifadesi burada, matematikteki bazı büyüklükler gibi, sanaldır. Diğer yandan, sanal fiyat biçimi, kendisinde cisimleşmiş hiçbir insan emeği olmadığı için değeri olmayan işlenmemiş toprağın fiyatı örneğinde olduğu gibi, gerçek bir değer ilişkisini veya ondan çıkan bir ilişkiyi gizleyebilir” (Marx, 2011a: 109).

9 Benzer bir tasviri Engels’te başka bir vesile ile şöyle yapmaktadır: “Ortaçağ toplumunda, özellikle de ilk yüzyıllarda, üretim, esas olarak bizzat kullanıma [kişisel tüketime] yönelikti. Ağırlıklı olarak yalnızca üreticinin ve ailesinin gereksinimlerini karşıladı. Kırdaki olduğu gibi, kişisel bağımlılık ilişkilerinin devam ettiği yerlerde, feodal beylerin gereksinimlerinin giderilmesine de katkıda bulundu. Burada değişim olmadığı için, ürünler de meta karakteri kazanmıyordu. Köylü ailesi, gereksinim duyduğu hemen hemen her şeyi, hem gereçleri ve elbiseleri, hem de besin maddelerini üretiyordu. Ancak kendi gereksinimlerinin ve feodal beye borçlu olduğu aynı vergilerinde [feodal beye borçlu bulunulan mala ilişkin yükümlülükler ötesinde bir fazla üretecek denli] bir artık üretmeye başladığında, meta da üretmeye başladı; toplumsal değişimin içine atılan, satışa sunulan bu artık, meta durumuna dönüştü. Kentli zanaatkarlar, daha başından itibaren, değişim için üretmek zorundaydılar. Ama onlar da, kendi öz gereksinimlerinin büyük bölümünü bizzat elde ediyorlardı; bunların bahçeleri ve küçük tarlaları vardı; hayvanlarını, kendilerine aynı zamanda kereste ve yakacak sağlayan topluluk ormanına gönderiyor, kadınlar keten ve yün vs. eğiriyorlardı. Değişim amaçlı üretim, meta üretimi, yeni yeni oluşmaktaydı. Bundan dolayı sınırlı değişim, sınırlı pazar, istikrarlı üretim tarzı, dışı doğru yerel kapalılık, içe doğru yerel birleşme; kırdaki mark kentte lonca” (Engels, 1999: 75).

10 Yapılan okumalarda Marx’ın bu tespiti ile Ertike’nin (2010: 152-153) çalışmasında karşılaşılmış ve biraz peşine düşülerek nereden geldiğine bakılmıştır. Ertike, Steve Connor’dan aktarmaktadır. Connor (2001: 76) ise meseleyi şöyle ele almakta: “*The Mirror of Production*’nda (Üretimin Aynası) Baudrillard Marx’ın piyasasının ve onun tanımlayıcı özelliği olan mübadele değerinin gelişiminin üç aşamalı soy kütüğü konusundaki görüşünü ele alır.” Bu ise şöyledir: “1. (Örneğin arkaik ya da feodal oluşumlarda) maddi üretimin yalnızca işe yaramayan bölümü değiş tokuş edilmektedir. Çok geniş alanlar değiş tokuş ve mal evreninin dışında kalmaktadır. 2. “Sınılaşmış” maddi üretim (kapitalist ekonomi politişe ait) değiş tokuş tarafından tamamıyla (yabancılaştırılmaktadır). 3. Değiş

tokuş süreci içinde yer alamayacağı (yabancılaştırılmayacağı) ifade edilen (bölüşülen ancak değiş tokuş edilmeyen) – erdem, sevgi, bilgi, bilinç – şeyler bile değişim değeri evrenine doğru çekilmektedir. Bu: “genel bir çürümü”, “evrensel bir nüfuz ve yetki satımı”, “kesinleşmiş ticari değerlerinin öğrenilebilmesi için her fiziki ya da ahlaki nesnenin pazara götürüldüğü” bir dönemdir” (Baudrillard, 1998: 108).

- 11 Her ne kadar Marx’ın “bütün sanayi hayatı ticarete geçmiş veya bütün üretim, değişime bağlanmıştır” tespitinin bu aşamaya denk düştüğü iddia edilebilir olsa da Marx’ın *Felsefenin Sefaleti*’nde daha çok dolaşım düzeyinden baktığı görülmektedir. Dolayısıyla buradan izlenecek olan hareket tarzı daha çok üretim düzeyini ve bununla birlik içindeki dolaşım alanını esas alan *Kapital*’in mantığı üzerinden şekillenecektir.
- 12 Buna örnek olarak, emek gücü metası gösterilebilir. Çünkü emek gücü metası herhangi bir emek sürecinin ürünü olarak üretilmediği gibi herhangi bir biçimde kendisinde nesnelleşen/maddileşen/cisimleşen/kristalleşen bir değer söz konusu değildir. Ancak böyle olmasına rağmen emek gücü piyasasına fırlatıldığı andan itibaren piyasadaki herhangi başka bir meta gibi muamele görmeye başlamaktadır. Ayrıca bu çalışma sürerken yayınlanan bir eserde Albritton; hem bu yorumu teyit etmekte hem de toprağı da dâhil ederek genişletmektedir. Metanın, kapitalist üretim sürecinin çıktısı olarak üretilemeyebileceğinin altının çizildiği pasaj şöyle devam etmektedir: “Bunların en önemli ikisi, işgücü piyasasında meta-biçiminde içerimlenen emek gücü ile kapitalist biçimde üretilmeyen ve bu nedenle arazi piyasasına dâhil edilen topraktır” (2015: 105).
- 13 Çünkü buradan hareket edildiğinde, analiz sadece dolaşım düzeyi üzerinden yapılı hale gelmektedir. Ayrıca bu metalaşma sürecinde üretilen metalar gerçek anlamda emek süreçleri temelinde gelişen üretim süreçlerini içermemektedir. Böyle olunca da metadan anlaşılan, alınıp satılmak üzere pazara götürülen “şey” olmakta ve meta yalnızca kullanım değeri ile mübadele değerinin birliği olarak düşünülmektedir. Dolayısıyla, diğer metalaşma biçimlerini de kapsayan bütünlüklü ve ilişkisel bir analiz yapabilmek mümkün olamamaktadır.
- 14 Marx *Kapital*’in birinci cildin yayınlanmamış altıncı bölümünde bu “tarihi gelişme”ye dair önemli belirlemeler yapmaktadır. Uzun olsa da bunu, bir dipnot ile yeniden gözler enine sermek; burada yapılmaya çalışılanı anlamak bakımından yararlı olacaktır. Ayrıca bu alıntı bu çalışmada yapılacak

olan tarihsel sunumu izlemek bakımından da kolaylık sağlayacaktır. “Meta, burjuva zenginliğinin ögesel biçimi olarak bizim başlanğıç noktamız, sermayenin ortaya çıkışının ön koşuluydu. Öte yandan metalar şimdi sermayenin ürünü olarak görünür. Sunuşumuzdaki bu döngüsellik sermayenin tarihî gelişmesine uygun düşer. Meta mübadelesi, meta ticareti bu gelişmenin ortaya çıkış koşullarından birini oluşturmakla birlikte gelişmenin kendisi, değişik üretim aşamaları temelinde oluşur. Hepsinin ortak yönü, bunlarda kapitalist üretimin henüz hiç var olmaması ya da ancak mevzî olarak var olmasıdır. [Dolayısıyla] meta üretimi ile meta dolaşımı, varoluşları için hiçbir biçimde kapitalist üretim tarzını ön gerektirmez, hatta bunlar, daha önce açıklamış olduğum gibi “burjuva-öncesi toplum biçimlerinde vardır”. Bunlar kapitalist üretim tarzının tarihî ön koşuludur. Ama öte yandan ancak kapitalist üretim temeli üzerindedir ki meta, ilk kez ürünün genel biçimi hâline gelir. Her türlü ürün, meta biçimini almak zorunda olur, alım ve satım yalnız üretim fazlasını değil, tam da üretimin tözünü ele geçirir ve değişik üretim koşullarının kendileri, baştan aşağı, dolaşımdan çıkıp üretim sürecine giren metalar olarak kendilerini gösterir. Dolayısıyla meta bir yanda sermaye oluşumunun ön koşulu olarak görünse de öte yanda aynı meta, özünde, ürünün genel ögesel biçimi olduğu ölçüde, kapitalist üretim sürecinin ürünü ve sonucu olarak görünür” (2011a: 826; vurgular Marx’a aittir).

- 15 Ancak bu yapılırken, üretim sürecinin belirlenimleri üzerinden hareket eden bu çalışmanın yaklaşımı gereği, yukarıda üçüncü bir biçim olarak söz konusu edilen metalaşma biçimi özünde genelleşmiş meta üretimi ve bu biçimdeki metalaşmanın genişletilmiş hali olduğundan ampirik düzeyde ayrıca incelenmeyecektir.
- 16 Örneğin, taştan, fırlatma, sürtme, bastırma, kesme gibi faaliyetler için yararlanılmaktadır.
- 17 Bu alet yapma meselesi o kadar önemlidir ki Marx bunu şöyle vurgulama gereğini duymuştur: “İktisadi çağları ayırt eden, nelerin yapıldığı değil, nasıl, hangi emek araçlarıyla yapıldıklarıdır. Emek araçları, insan emek gücünün geçirmiş olduğu gelişmenin derecesini ölçmekle kalmaz, aynı zamanda, bu emek gücünün hangi toplumsal koşullar altında kullanılmış olduğunu da gösterir” (2011a: 183- 184).
- 18 Bu aşamada bunun üzerinde bu kadar durulmasının nedeni, emek sürecinin doğanın hazır olarak sunduğu amaca uygun olmayan ürünlerine insanın

kendi fiziksel varlığı ile koşullanmış ihtiyaçları için el koymasının, “insanla doğa arasındaki madde alışverişinin genel koşulu olan, insan hayatının değişmez doğal koşulu” olduğuna vurgu yapmaktır. Ki bu sayede üretimin bütün biçimlerinden bağımsız, tüm üretim tarzlarında ve bunun belirlediği yaşam tarzlarında aynı olan amaçlı faaliyet (Marx, 2011a: 187) olduğuna dikkat çekmek mümkün olacaktır. Hatta bu amaçlı faaliyetin yaşamın zorunlu ön koşulu olduğuna da ayrıca vurgu yapmak gerekmektedir. Engels (1979: 216) bunu daha da ileri götürerek Doğanın Diyalektiği’nde şöyle demektedir: “O, insanın tüm varlığının başlıca temel koşuludur ve belirli bir anlamda, bu öyle bir ölçüdedir ki, emek insanı bizzat yarattı diyebiliriz.” İkinci bir boyut olarak ise; emek, amaca uygun etkinlik olarak insanın doğa ile girdiği ilişkide ihtiyaçlarına cevap olacak geçim ya da üretim araçlarını edinmeyi amaç edinmesi ve bunu nasıl edineceğini önceden tasarlayabilmesi, imgeleminde planlaması bakımından da epistemolojik bir içeriğe sahiptir (Göçmen, 2015).

19 Artık ürünün, üretim teknolojilerini geliştirme, yiyecek saklama teknikleri, ticaret ve diğer topluluklarla mübadele, servet birikimi, savaşlarda ele geçirilen insanları öldürmek yerine esir alma ve kent nüfusunu bekleme koşullarını sağlayarak kentlerin kurulmasına neden olma gibi çoklu bir işlevi olmuştur (Köymen, 2012: 20).

20 Mandel 1963 yılında Parti Socialist Unifié (PSU)’nin eğitim kurslarında verdiği derslerin birinde şöyle demektedir: “Uygarlığın bütün ilerlemeleri, son çözümlemede emek üretkenliğinin artışıyla belirlenir. Bir grup insanın üretimi, üreticileri ancak yaşatmaya yetecek kadar olduğu ve bu zorunlu ürün dışında bir artık bulunmadığı sürece ne iş bölümüne olanak vardır ne de toplumda zanaatçı, sanatçı ve bilim adamına yer vardır. Bu durumda, bu gibi uzlaşmaların ön koşulu olan tekniklerin gelişmesine, daha başından olanak yoktur” (Mandel, 1998: 9).

21 Bu aşamada mübadele sürecinin yani dolaşım sürecinin analize dâhil edilmesi, metalaşma sürecini dolaşım süreci üzerinden analiz etmekten sakınarak, üretim süreci boyutuyla inceleyen bu çalışmada; “hani dolaşım süreci işe koşulmayacaktı” şeklinde itirazlara yol açabileceğinden, dolaşım ile üretim arasındaki zorunlu ilişkiyi hatırlatmak yerinde olacaktır. “Dolaşım, gerçek anlamıyla değişimin belirli bir uğrağından ya da bütünlüğü içinde ele alınan değişimden başka bir şey değildir. Değişim, bir yanda üretim ile üretimin belirlediği bölüşüm ve öte yanda tüketim arasında aracı uğrak olduğu ölçüde, ve tüketimin kendisi de, bir üretim

uğrağı olarak görüldüğü sürece, açıktır ki, değişim de uğrak olarak üretime içerilir. [D]emek ki, bütün uğraklarda, değişim, üretimin içinde doğrudan bulunan ya da onun tarafından belirlenen olarak görünür” (Marx, 2013: 35).

22 Mandel (2008: 47-48) bunu birden bire patlak veren bir kıtlığa ya da tesadüfen ortaya çıkan bir ürün fazlası ile açıklamaktadır.

23 Burada söz konusu edilen durum daha çok meta üretiminin bir genişlik ve derinlik kazanmadığı duruma işaret etmektedir. Ancak bu elbette meta üretiminin mevzi olarak söz konusu olmayacağı anlamına gelmemektedir. Ki Marx bu noktanın altına tekrar ve tekrar çizmekten geri durmamıştır. “Ürün kütesinin çok büyük bir kısmının, doğrudan doğruya kişisel ihtiyaçları karşıladığı [yani] meta haline gelmediği ve dolayısıyla da toplumsal üretim sürecinin tüm genişlik ve derinliğiyle mübadele değerinin egemenliği altında olmanın henüz çok uzağında bulunduğu durumlarda bile, meta üretimi ve meta dolaşımı gerçekleşebilir” (Marx, 2011a: 172).

24 *Grundrisse*'de Marx (2013: 125) bunu şöyle bir örnekle açmaktadır. “Bir şinik buğday şu kadar şinik çavdar değerindedir; bu örnekte buğday, çavdarda dile getirilmişse, çavdar buğdayda dile getirilmişse mübadele değeridir”. Dolayısıyla da buğday buğdayla ya da çavdar çavdar ile ilişkisiye sokulup mübadele değerini edinemezler.

25 Yani üretim sürecindeki nitel sıçramalara bağlı olarak mübadele meta olmanın koşulu haline gelmektedir. Daha nüanslı ifade etmek gerekirse: “Meta üretmek için, o kimsenin, yalnızca kullanım değeri değil, başkaları için kullanım değeri, toplumsal kullanım değeri üretmesi gerekir. [Ve sırf başkaları için üretmesi de yetmez. Orta Çağın köylüsü, feodal bey için haraç-tahıl, papaz için öşür-tahıl üretirdi. Ama haraç-tahıl da öşür-tahıl da, başkaları için üretildikleri için meta olmuyordu. Meta olabilmek için, ürünün, kullanım değeri olarak hizmet edeceği başkasına, mübadele yoluyla aktarılması zorunludur]” (Marx, 2011a: 54).

26 Bu andan itibaren, metalar konuşabilseydi, muhtemelen şöyle seslenirlerdi: “İnsanları bizim kullanım değerimiz ilgilendiriyor olabilir ancak şeyler olarak biz bunu içermeyiz. Ama şeyler olarak bizim içerdiğimiz, değerimizdir. Meta cisimleri olarak kendi ilişkilerimiz bunu kanıtlar. Birbirimizle yalnızca mübadele değerleri olarak ilişki kurarız” (Marx, 2011a: 91).

27 Bu ayrılık kendisini en üst aşamada “metanın özünde var olan kullanım değeri ile değer arasındaki çelişki” olarak gösterecektir. Bu çelişki de zorunlu bir biçimde özel emeğin kendisini aynı zamanda doğrudan doğruya toplumsal emek; özel somut emeğin aynı zamanda sırf soyut genel emek olarak görünmesine neden olacaktır. Bu da doğal şeylerin kişileşmeleri, kişilerin şeyleşmesi ile tamamlanacaktır (Marx, 2011a:119-120).

28 Eşdeğer oluşumunu “şehir devrimi” üzerinden açıklamaya çalışan Gordon Childe şöyle devam etmektedir: “Yeni ekonomi, mal ve hizmet değişimini, malların birçok çeşitlerinin ölçülüp “değer” biçilmesi için ortak bir ölçüt isteğine yol açacak kadar artmıştı. Değerin bu uyuşumsal ölçütü, aynı zamanda, bütün hizmetlerin karşılıklarının (yani ücretlerinin) ve satın alınan her eşyanın bedelinin onunla ödenebileceği bir değişim aracı görevi görecek. Toplumca onay gören ilk değer ölçütü, besbelli, herkesin ihtiyaç duyduğu ve çalışmak ve mal üretmek zorunda olan herkesin elde etmek isteyeceği hayati ihtiyaç maddesi olan arpa idi; eski sülale zamanlarında bile ücretler ve kiralar, hala daha çok arpayla ödeniyordu” (2009: 125).

29 Hikâye bir tarihçinin/toplum bilimcinin gözüyle muhtemelen şöyle ilerlemektedir: “Tarihte uzun süre farklı toplumlarda farklı mallar tarafından gerçekleştirilen eşdeğerlilik birimi, belli bir aşamada “para” tarafından yerine getirilmeye başlanmıştır. Oysa aslında para görüntüsü altında yapılan değişimin temelinde de yine emek değişimi vardır. Fakat bu kez söz konusu olana emek, artık malların (örneğin ekmek ve elbisenin) kullanma değerine göre farklı nitelikler gösteren emek değildir; burada söz konusu olan emek, Pazar ekonomisini anlamak için soyutlama ile ulaştığımız ve bir toplumdaki tüm kullanma değerlerinin üretilmeleri için harcanan emeği göz önüne bulundurarak varsaydığımız emek birimidir. Marx soyutlama yoluyla üretilen bu tür emeği malların üretilmesi için toplumsal olarak zorunlu zaman birimi paydası altında eşitliyor” (Timur, 2011: 215; italikler Timur’a aittir).

30 “Burada bir yandan, meta mübadelesinin, dolaysız ürün mübadelesinin bireysel ve yerel sınırlarını nasıl aştığını ve insan emeğinin ürünlerinin dolaşımını nasıl geliştirdiğini; diğer yandan, bu işte rol oynayan kişilerin kontrolleri dışında, kendiliğinden doğan bütün bir toplumsal ilişkiler ağının nasıl geliştiğini görüyoruz” (Marx, 2011a: 118).

31 Burada ön plana çıkarılması gereken tek nokta belki de, $M - P$ ve $P - M$ başkalaşımındaki farktır. “Metanın değerinin, meta bedeninden altın

bedenine sıçraması, metanın salto mortale'sidir (ölümcül sıçramasıdır). Eğer başarısız olursa, metanın kendisi değil, ama sahibi çok zarar görür" (Marx, 2011a: 113). Bu, kullanım değerinin kendisini gerçekleştirmek için geçmesi gereken zorunlu uğrağa işaret etmektedir. Ölüm sıçramasını gerçekleştirmeyen her kullanım değeri, toplumsallaşamaz, eş deyişle, yararsız bir hale gelir. Dolayısıyla, metanın bu biçiminde artık, kullanım değeri kullanım değeri olarak kendisini var etmek istiyorsa, mübadele değerini gerçekleştirmek yani içerdiği emek zamanı yani değeri realize etmek zorundadır. Ki, bu da mübadele değerinin kullanım değeri üzerinde boyunduruk kurduğunun kesin tezahürüdür.

- 32 Dolayısıyla, mevzu bahis olan, somut emek değil; tüm özgünlükleri silinmiş ve sadece gerekli emek zaman nicelikleri üzerinden değeri belirleyen genel soyut emektir. Uzun lafın kısıası, kullanım değeri değer, somut emek soyut emeğin ve bireysel emek toplumsal emeğin görünüş biçimi haline gelmiş bulunmaktadır.
- 33 Bunun nasıl hayat bulduğunu ise örneklerle açıklamak mümkündür. *Kapital*'deki örnekler üzerinden devam edilecek olursa: "İplik yapımıcısı ancak iplik yaparak, kumaş dokumacısı ancak kumaş dokuyarak, demirci ancak demir döverek, ürüne, emek-zaman ve do-layısıyla değer katar. Ama genel olarak emek ve dolayısıyla yeni değer eklemelerini sağlayan amaca uygun biçim aracılığıyla, yani iplikçilik, dokumacılık ve demircilik faaliyetleri aracılığıyla, üretim araçları, yani pamuk ve iğ, iplik ve dokuma tezgâhı, demir ve örs, bir ürünü, yeni bir kullanım değerini oluşturan unsurlar haline gelirler" (Marx, 2011a: 202). Yani ipliğin kulla-nım değerler eski biçimini kaybederek kumaş biçimindeki yeni bir kullanım değerine dönüşmüş olmaktadır.
- 34 Çünkü somut emek kullanım değerleri yaratmakta ve kullanım değeri ise tamamen değer soyutlamasının mağduru olduğundan, metalar "bir zerre bile kullanım değeri içermezler" (Marx, 2011a: 51).
- 35 Ancak yine de, henüz bu aşamada iş bölümü gerçek yetkinliğine ulaşabilmiş değildir. Bu daha sonra görüleceği üzere ancak kapitalist üretim tarzı temelinde mümkün olacaktır.
- 36 Ancak başkası için kullanım değeri olmaya devam etmektedir. Biraz daha açmak gerekirse: Ürün, artık toplumsal bir ihtiyacı gidermeye; yani dolaysız üreticisi için bir kullanım değeri olmaktan uzaklaşarak

toplumsallaşmaya ve başkaları içinde yararlı olmaya başlamaktadır. Bu da emeğin toplumsallaşması açısından önemli bir aşamaya işaret etmektedir. Bu aynı zamanda üretici güçlerin gelişmişliğini göstermek bakımından önemli bir olanak sunmaktadır.

37 İş bölümü ile metalaşma süreci arasındaki ilişkiyi sergilemesi bakımından şu pasaj ilginç görünmektedir: “Toplum içinde doğal iş bölümünün üretimin temel biçimi olduğu yerde, bu iş bölümü ürünlere, bu ürünlerin karşılıklı değişimi yani alım ve satımı bireysel üreticilerin birçok gereksinimini karşılayabilecek bir duruma getiren meta niteliğini kazandırır. Ve ortaçağda durum da buydu. Örneğin köylü, tarlaların ürününü zanaatçıya satıyor ve karşılık olarak ondan zanaatçılık ürünlerini alıyordu. Demek ki yeni üretim tarzı işte bu bireysel üreticiler, meta üreticileri toplumu içine sızdı. Tüm toplumda egemen olan bu yönemsiz, doğal iş bölümünün orta yerine, bireysel fabrikada örgütlendiği biçimiyle, yöntemli iş bölümünün girdiği görüldü; bireysel üretimin yanında, toplumsal üretim ortaya çıktı” (Engels, 1998: 66; italikler Engels’e aittir).

38 Paranın sermayeye dönüşmesi önemli bir ayrıma işaret etmektedir. Çünkü para her zaman sermaye haline gelmeyebilir. Dolayısıyla para iki biçimde görünebilmektedir: Para olarak para ve sermaye olarak para. “Sermaye olarak para”, “para olarak para”dan farklıdır. “Para olarak para”, metaların mübadelesini gerçekleştiren dolayım ya da amaç için araç iken, “sermaye olarak para” bizzatli amaç haline gelir yani daha çok para elde etmeyi amaçlar. Dolayısıyla sermaye olarak paranın sürekli çoğalması gerekir. Ancak bu sürekli hareketi ile var olabildiğinden bu hareketi sınırsızdır (Schellenberg, 1976: 56-57).

39 Benzer biçimde *Kapital*'in ikinci cildinde de buna vurgular yapılmaktadır. “Sermayenin oluşabilmesi ve üretimi denetimine alabilmesi için, ticarete, dolayısıyla aynı zamanda meta dolaşımında ve bunun için de meta üretiminde belirli bir gelişme aşamasına ulaşılmış olması gerekir; çünkü nesnelere, satılmak için, yani meta olarak üretilmedikleri sürece, meta olarak dolaşıma giremez. Meta üretimi ise ancak kapitalist üretim temelinde, üretimin olağan, başat karakteri olarak görünür” (Marx, 2012: 42).

40 Peki, emek gücü denildiğinde bundan ne anlaşılmalıdır? “Emek gücü ya da emek kapasitesi dediğimiz zaman, insanın canlı varlığında mevcut olan ve onun herhangi bir kullanım değeri üretirken kullandığı fiziksel ve zihinsel yeteneklerin bütününe anlıyoruz” (Marx, 2011a: 170).

- 41 İlk birikim süreci ya da mekanizması daha sonra ikinci bölümde daha etraflıca inceleneceğinden şimdilik sadece buradaki amaca hizmet edebilecek biçimde soyutlanmıştır.
- 42 İlk birikim meselesi hala Marksistler arasında önemli bir tartışma konusu olmaya devam etmektedir. Bu tartışmanın yapıldığı önemli metinler Göztepe'nin (2014) editörlüğünde Türkçe'ye çevrilmiş bulunmaktadır. İlk birikimin devam edip etmediği ya da sermayenin tarih sahnesine çıkış anında beliren sonra ortadan kalkan bir süreç olup olmadığı tartışılmaktadır. Kitap boyunca süreklilik hipotezi güçlü bir biçimde savunulmakla birlikte özellikle Werner Bonefeld'in kısa yazısı en katkı sunucu çalışma olarak görünmektedir. Ayrıca özellikle Harvey (2004) bu süreci "Mülksüzleştirme Yoluyla Birikim" olarak adlandırmaktadır. Burada benimsenecek olan yaklaşım ise ilk birikimin genel olarak üreticileri kendi nesnel emek koşullarından kopartan hareket olduğu yönündedir. Emegın nesnel koşulları ise üretken tüketimi gerçekleştirebilmek için gerekli olan üretim araçları [bunları emek nesnesi (toprak, tohum ya da her tür hammadde vs.) ve emek aracı olarak ayırmak mümkündür] ile emekçinin kendisini yeniden üretmesi yani bireysel tüketimi gerçekleştirmek için gereken geçim araçları (özellikle doğada hazır buldukları geçim araçları) olarak düşünülmektedir. Dolayısıyla ilk birikim emegın nesnel koşullarının bir bütün olarak emekçilerden kopartılması biçiminde gerçekleşebileceği gibi sadece emek nesnelere ya da sadece emek araçları bakımından mülksüzleştirilmeleri şeklinde de cereyan edebilir. Örneğın dolaysız üreticilerin elinden en önemli üretim aracını olan tohumu alan sermaye, ilk birikim sürecini onları toprak bakımından mülksüzleştirmeden de işletebilmektedir.
- 43 Yeni değer eklenmesi ya da değer yaratma süreci emek gücünün değer olarak bir emek ürününe nesnelleşmesi bakımından bir genellik taşıırken bu şimdiye kadar basit metalaşma sürecine dair bir belirlenim olarak kalmaktaydı. Ama artık söz konusu olan sadece basit meta üretimi değil sermayenin ürünü olan meta üretimidir. Sermayeyi sermaye yapan temel belirlenim ise değerlenme sürecinde emek gücünü tüketmesi sonucunda artık değer üretebilmesi ve değeri kendi kendisini değerlendiren bir unsur haline getirebilmesidir.
- 44 Marx, bunu *Kapital*'in ikinci cildinde daha güzel bir biçimde şöyle tarif eder: "Emek gücü yalnızca üretken sermayenin organlarından biri olarak faaliyet gösterdiğinden, onun artık emeğiyle yaratılan ve üretken

sermayenin bileşenlerinin değerine ek olarak ortaya çıkan ürün değeri fazlası da sermayenin meyvesidir. Emek gücünün artık emeği, sermayenin bedava emeğidir ve bu nedenle de kapitalist için artık değer, karşılığında bir eş değer ödemediği bir değer oluşturur. Bundan ötürü ürün yalnızca meta değil, artık değerle döllenen metadır. Metanın değeri = $\dot{U} + m$, metanın üretimi sırasında tüketilen üretken sermayenin (\dot{U}) değeri artı onun tarafından yaratılan artık değer (m)” (Marx, 2012: 46).

45 Kısacası, bu araştırmanın amacına hizmet edeceği oranda toparlamak gerekirse, burada yapılmak istenen temel vurgu, değer yaratma süreci ile değerlendirme süreci arasında bir fark olduğuna işaret etmektir. Bu farka işaret etmek ise emek süreci ile değer yaratma sürecinin ürünü olan meta ile burada söz konusu edilecek olan metanın farklı olduğunu göstermek bakımından hayati bir önem arz etmektedir.

46 Marx’ın analizinin üstün yanlarından biri de budur. Meta mübadelesi yasalarını ihlal etmeden artık değeri gösterebilmiştir.

47 Bu değer, işçinin sağlığını ve emek gücünün koruyacak ölçüde beslenmesini ve dinlenmesini ve aynı zamanda yeni emek güçlerini hem biyolojik bakımdan hem de toplumsal bakımdan üretebilmesini sağlayacak bir ücrettir.

48 Marx, gerekli emek zamanı şöyle tanımlamıştır: “işçinin sadece kapitalist tarafından kendisine zaten ödenmiş olan değere eş bir değer ürettiği ve dolayısıyla, yeni yaratılmış değerle sadece yatırılmış bulunan sermayeyi yerine koymuş olduğu için, bu değer üretimi, yalnızca bir yeniden üretim gibi görünür. İş gününün, işte bu yeniden üretimin gerçekleştiği kısmına gerekli emek-zaman, bu sırada harcanan emeğe gerekli emek adını veriyorum” (2011a: 216; italikler Marx’a aittir).

49 *Artık emek zaman* ise şöyle tanımlanmıştır: “İşçinin gerekli emek sınırının ötesine geçerek çalıştığı emek sürecinin ikinci dönemi, işçi için emeğe yani emek gücü harcamasına mal olsa da, onun için bir değer yaratmaz. Bu dönem, kapitaliste yoktan yaratmanın bütün güzelliklerini sunan artık değeri oluşturur. İş gününün bu kısmına *artık emek-zaman* ve bu kısımda harcanan emeğe *artık emek (surplus labour)* adını veriyorum” (Marx, 2011a: 216; italikler Marx’a aittir).

50 Bu sürecin daha ayrıntılı bir tasvirini görmek isteyenler için uzun da olsa şu pasajı aktarmak yararlı olabilir: “Emek, belirli bir amaca yönelik olması sayesinde, üretim araçlarının değerlerini ürüne aktarır ve korurken, hareketinin her anında ek değer, yeni değer yaratır. Üretim süreci, işçinin tam kendi emek gücünün değerine eşit bir değer yarattığı noktada kesiliyor ve bu noktaya kadar geçen altı iş saatinde işçi örneğin 3 şilinlik bir değer katıyor olsun. Bu değer, ürün değerinin, üretim araçlarının değerlerine borçlu olduğu kısma eklenen fazlalığı oluşturur. Bu değer, bu süreç sırasında doğmuş olan biricik özgün değerdir; ürünün değerinin, bizzat bu süreçle üretilen biricik kısmıdır. Şüphesiz, sadece, kapitalistin emek gücünü satın alırken yatırmış olduğu ve işçinin geçim araçları için harcadığı parayı yerine koyar. Harcanmış olan 3 şilin açısından, 3 şilinlik yeni değer ancak bir yeniden üretim olarak görünür. Ama, bu değer, üretim araçlarının değeri gibi sadece görünüşte değil, gerçekten yeniden üretilmiştir. Burada bir değer yerini bir başka değer alması, yeni değer yaratılması yoluyla olur. Bununla beraber, emek sürecinin, emek gücünün değerine eşit bir değer yeniden üretilip emek nesnesine eklenmiş olduğu noktada son bulmadığını öğrenmiş bulunuyoruz. Bunun için yeterli olan 6 saat yerine, süreç, söz gelişi 12 saat devam eder. O halde, emek gücünün faaliyeti ile sadece emek gücünün kendi değeri yeniden üretilmekle kalmaz, bir de fazladan bir değer yaratılır. Bu artık değer, ürün değerindeki, kullanılmış olan üretim unsurlarının, yani üretim araçları ile emek gücünün değerine eklenen fazlalığı oluşturur” (Marx, 2011a: 209).

51 Buradaki bu sunuş biçimi elbette konuyu somutlaştırmak adına tercih edilmiş pedagojik bir nitelik taşıyor. Yoksa hangi saatlerde kimin için hangi değer üretildiğini takip etmek zor olsa gerektir.

52 Değer yaratma süreci, sadece emek gücünün kendi değerini yeniden ürettiği noktada kesilse, bu basit değer yaratma süreci olurdu. Ancak bilindiği üzere süreç burada tamamlansa ne sermaye sermaye olarak var olabilir ne de kapitalist üretim tarzı kendisini sürdürebilirdi. Hal böyleyken de elbette sermaye sahibi gerekli emek zamanı olabildiğince uzatmaya çalışacaktır. Uzatmadığı durumlarda ise gerekli emek zamanı artık emek zamana göre olabildiğince kısaltarak artık emek zamanı uzatmaya çalışacaktır. Her halükarda olup biten, sürecin, emek gücünün kendi değerine eş bir değer ürettiği değer yaratma sürecinin ötesinde olabildiğince artık emek zamanı yani artık değeri çoğaltacağı bir değerlenme sürecine dönüşmesidir.

- 53 Ve değerlenme sürecinin aracı olan emek, “değerlenme halinde bulunan emektir; bu emek, kendini boyuna değer olarak gerçekleştirirken, mevcut değerlerin de ötesine akarak değer yaratmaktadır” (Marx, 2011a: 752).
- 54 Engels *Sosyalizmin Ütopyadan Bilime Gelişmesi*’nde (1999: 76) “bu yapıtta kullanılan ekonomik terimler, yeni oldukları ölçüde, Marx’ın “*Kapital*”inin İngilizce baskısındakilere uygundur” diyerek aynı terimlerle bu durumu şöyle nitelendirir: “Ama meta üretiminin genişletilmesiyle, özellikle de kapitalist üretim tarzının ortaya çıkmasıyla birlikte, meta üretiminin şimdiye kadar uyuyan yasaları daha açık ve daha güçlü bir şekilde etkinlik göstermeye başladılar. Eski bağlar gevşetildi, eski kapanmışlık sınırları parçalandı, üreticiler, giderek daha fazla bağımsız, yalıtılmış meta üreticileri durumuna dönüştüler. Toplumsal üretim anarşisi, gün yüzüne çıktı ve giderek daha fazla doruğuna ulaştırıldı.”
- 55 Bu metalar sadece kullanım değeri ile değer birliği olarak metalar değil, sermayenin ürünü olarak hem kullanım değeri ile değer hem de artık değer birliği olarak metadılar ya da başka bir deyişle “sermaye olarak değerlendirilmiş sermaye değerinin taşıyıcılarıdır” (Marx, 2012: 509).
- 56 Metadan, ürünün –kapitalist üretimin temeli ve ön koşulu olan– bu özgül toplumsal biçiminden, hareket ediyoruz. Bireysel ürünü elimize alıp, meta olarak içerdiği, ona meta damgasını vuran biçim belirlenimlerini çözümlüyoruz (Marx, 2011a: 825).
- 57 Bunun temel mekanizması ise tüm dolaysız üreticileri ücretli emekçileri dönüştürmeleridir. Çünkü bunu yaptıklarında sadece emek gücünü emeğinin nesnel koşullarından dolayısıyla kendi yaşamlarını yeniden üretebilecekleri geçim araçlarından koparmakla yetinmezler, aynı zamanda tüm geçim araçlarından da kopartarak sermaye haline getirdikleri değişir sermaye biçiminde bu araçları emek gücünün kullanım değeri karşılığında mübadele ederler. En can alıcı nokta ise bu geçim araçlarını metalaştırmaları ve tüm geçim araçlarını meta formunda piyasaya sürmeleri hatta ve hatta bu meta formundaki geçim araçlarının değerlerini gün be gün azaltarak emek gücünün ücretini azaltmaya çalışırlar.
- 58 Hatta Albritton (2015: 106) bu noktada daha da ileri giderek şöyle bir iddiada bulunmaktadır: “Dahası, Marx’ın *Kapital*’inin temel amacı, metalaşma sürecinin tamamlanması varsayımı üzerinden sermayenin içsel

mantığının izini sürmek iken, aynı zamanda, mevcut hiçbir ekonomide metalaşmanın asla tamamlanmadığını anlamamızı da sağlamaktadır.”

59 Ancak bu süreç göz önünde işleyen süreçlerde bu kadar açık bir biçimde fark edilmemektedir. Bunun nedenleri ise öncelikle üretim sürecine üretim araçları olarak giren metalar, meta olmaktan çıkmakta ve sermayenin bir ögesi olarak sermayenin varoluş biçimlerinden biri olarak görünmektedir (Marx, 2012: 110). Hal böyle olunca da, metaların kökenleri yitip gitmekte, görünen tek şey sermayenin kendisi olmaktadır.

60 Hatta bu Wallerstein’e göre “kapitalizmin tarihsel gelişmesinin her şeyi metalaştırma yönündeki itilimi”dir (2009: 12).

61 Bunu iddia edebilmek için yaslanılan temel husus şudur: Marx (2011a: 102-103), *Kapital*’in birinci cildinin, üçüncü bölümünün hemen başında düştüğü dipnotta Owen’in “emek-para”sını değerlendirirken şöyle demektedir: “Owen, *emeğin doğrudan doğruya toplumsallaşmış* olduğunu varsayar ki, bu, meta üretimine tam karşıt bir üretim biçimidir.” (*İtalikler sonradan*)

62 Hatta bunun görece daha kolay olacağını söylemek mümkün görünmektedir. Çünkü “Bireylerin kendi emeklerine dayanan dağınık özel mülkiyetin kapitalist mülkiyete dönüşmesi, doğal olarak, şimdiden fiilen toplumsallaşmış üretime dayanan kapitalist özel mülkiyetin toplumsal mülkiyete dönüşmesinden, karşılaştırılamayacak ölçüde daha fazla zaman alan, daha sert ve zorlu bir süreçtir. Birinci durumda halk kitlesinin az sayıda gaspçı tarafından mülksüzleştirilmesi, ikinci durumda az sayıdaki gaspçının halk kitlesi tarafından mülksüzleştirilmesi söz konusudur” (Marx, 2011a: 730).

KAYNAKÇA

Adam, Mehmet Y. (1997). Mimarlığın Metalaşması, **Mimarlık**, 34 (276), (47-52).

Albritton, R. (2015). Metalaşma ve Meta Fetişizmi, (Çev. Çiğdem Demircan), Ben Fine – Alfredo Saad-Filho (Haz.), **Marksist İktisat Kılavuzu** içinde, Ankara: Dipnot.

Anonim (2003) İngelerin Metalaşması: Modern Röntgencilik’in Popüler Biçimleri, **Arredamento Mimarlık**, Sayı: 158, s.77-85.

- Alpay, N. (2004). Dilin Bozulması Mı, Argonun Metalaşması Mı? Medyatizm ve Dil, **Evensel Kültür**, Sayı. 156, s. 70-74.
- Ataay, F. (2005). Kamu Hizmetlerinin Metalaştırılması ve Sağlıkta Yansımaları, **Toplum ve Hekim**, 20 (1).
- Ataay, F. ve Ergül, A. (2009). Neoliberal Reformlar ve Toplumsal Muhalefet, Mustafa Kemal Coşkun (Ed.), **Yapı, Pratik, Özne** içinde, s. 157-172, Ankara: Dipnot.
- Aysan, E. (2011). Sanat Ürününün Metalaşması Kolaylaşıyor, **Evensel Kültür**, Sayı: 238, s. 85.
- Aytaç, Ö. (2006). Tüketimcilik ve Metalaşma Kısacasında Boş Zaman, **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** (11) / 1, s. 27-53.
- Baudrillard, J. (1998). **Üretimin Aynası ya da Tarihi Materyalist Eleştiri Yanılsaması** (Çev. Oğuz Adanır), İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- Bütev, S. (2007). **İmaj Üretimi ve Kimliğin Metalaşması**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Childe, G. (2009). **Tarihte Neler Oldu?**, (Çev. Mete Tunçay), İstanbul: Kırmızı.
- Connor, S. (2001). **Postmodernist Kültür, Çağdaş Olanın Kuramlarına Bir Giriş**, (Çev. Doğan Şahiner), İstanbul: YKY.
- Çakmur, B. (1998). Kültürel Üretimin Ekonomi Politikası, Kültürün Metalaşmasında Genel Eğilimler, **Kültür ve İletişim**, 1(2) Yaz, s.112-148.
- Çalışkan, B. (2009). Enformasyonun Metalaşması Üzerine, **Marmara İletişim Dergisi**, Sayı 15, s. 23-47.
- Çapçioğlu, İ. (2011). Modern Toplumdan Postmodern Tüketim Kültürüne Dinin Metalaşması, **Modernleşen Türkiye’de Din ve Toplum: Din, Bilgi ve Kültür Sosyolojisi Yazıları**, s. 45-60.
- Dağtaş, E. ve M, Emir Y. (2015). Türkiye’de “izleyicinin metalaşması”: televizyon dizilerinin Sosyal reyting ölçümlerinin eleştirel ekonomi politik çözümlemesi, **Global Media Journal TR Edition**, 5 (10), s. 120-143.

- Dülger, M. (2014). Homo Commoditus: “Sahip Olmak, Genetik Metalar ve Fikri Mülkiyet”, **İUHFM C. LXXII**, S. 1, 508, s. 507-530.
- Eagleton, T. (2011). **Postmodernizmin Yanılsamaları**, (Çev. Mehmet Küçük), 2. Baskı, İstanbul: Ayrıntı.
- Engels, F. (1979). **Doğanın Diyalektiği**, (Çev. Arif Gelen), 4. Baskı, Ankara: Sol.
- Engels, F. (1998). **Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm**, (Çev. Sol Yayınları Yayın Kurulu), Ankara: Sol.
- Engels, F. (1999). **Sosyalizmin Ütopyadan Bilime Gelişmesi**, (Çev. İsmail Yarkin ve M.A. İnci), İstanbul: İnter.
- Ercan, F. (1998). Eğitimin Metalaşması ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Eğitim, **İktisat Dergisi**, Sayı: 376, s. 46-58.
- Ertike, S. Aybike (2010). **Yabancılaşmanın Televizyona Yansımaları ve İnsanın Metalaşması**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Foley, D. (2002). Meta, **Marksist Düşünce Sözlüğü İçinde**, 3. Baskı, İstanbul: İletişim.
- Genç, F. (2010). **Türkiye’de Çay Üretimi ve Değişen Sosyal İlişkiler**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Göçmen, D. (2015). **Modern Felsefe: Tarihsel Anlamı, Güncel Mirası, Adam Smith, Hegel ve Marx**, İstanbul: Vivo.
- Göztepe, Ö. (2011). **İlkel Birikim, Sermayenin Kaldıracağı**, Ankara: Notabene.
- Harvey, D. (2004). Yeni Emperyalizm: Mülksüzleşme Yoluyla Birikim, (Çev. Evren Mehmet Dinçer), **Praksis**, Sayı: 11, s. 23-48.
- Kartal, F. (2009). Suyun Metalaşması, Suya Erişim Hakkı ve Sosyal Adalet, **TMMOB Su Politikaları Kongresi, C. II**, s. 65-70.
- Köymen, O. (2012). **Kapitalizm ve Köylülük: Ağalar, Üretenler ve Patronlar**, 2. Baskı, İstanbul: Yordam.

- Laçiner, Ö. (1993). DYP Kongresi ve Siyasetin Metalaşması, **Birikim**, Sayı: 50, s. 3-5.
- Magdoff, F. (2015a). Meta Olarak Gıda, Hakan Tanıttıran (Haz.), (Çev. Ali Galip), **Ekolojik Felaket ve Meta Olarak Gıda** içinde, İstanbul: Kalkedon.
- Magdoff, F. (2015b). 21. Yüzyılın Toprak İşgalleri, Hakan Tanıttıran (Haz.), (Çev. Ali Galip), **Ekolojik Felaket ve Meta Olarak Gıda** içinde, İstanbul: Kalkedon.
- Mandel, E. (1998). **Marksist Ekonomi Kuramına Giriş**, (Çev. Ali Ünlü), İstanbul: Toplumsal Dönüşüm.
- Mandel, E. (2008). **Marksist Ekonomi El Kitabı**, (Çev. Orhan Suda), Özgür Üniversite Kitaplığı, Ankara: Maki Basım Yayın.
- Marx, K. (1966). **Felsefenin Sefaleti**, (Çev. Erdoğan Başar), Ankara: Sol.
- 112
- Marx, K. (2011a). **Kapital I**, (Çev. Mehmet Selik ve Nail Satlıgan), İstanbul: Yordam.
- Marx, K. (2011b). **Ekonomi Politüğın Eleştirisine Katkı**, (Çev. Sevim Belli), Ankara: Sol.
- Marx, K. (2012). **Kapital II**, (Çev. M. Selik), İstanbul: Yordam.
- Marx, K. (2013). **Grundrisse, Ekonomi Politüğın Eleştirisinin Temelleri**, Birinci Kitap, 2. Baskı, (Çev. Arif Gelen), İstanbul: Sol.
- Marx, K. – F. E. (2013). **Alman İdeolojisi**, (Çev. Tonguç Ok ve Olcay Geridönmez), İstanbul: Evrensel.
- Mohun, S. (2002). Değer, **Marksist Düşünce Sözlüğü** içinde, 3. Baskı, İstanbul: İletişim.
- Özdemir, Ali M. (2006). Sağlığın Ekonomi Politüğü: Sağlık Hizmetlerinde Metalaşma Süreci Üzerine Bir Deneme, **Ekonomik Yaklaşım**, 16(56), s.79-97.

- Özsoy, S. (2011). Bilginin Metalaşma Süreci: “Eğitimdeki Yapısal Dönüşüm”e İlişkin Bazı Çıkarımlar, Fuat Ercan ve Serap Korkusuz Kurt (Der.), **Metalaşma ve İktidarın Baskısındaki Üniversite** içinde, İstanbul: SAV.
- Öztürk, Ş. (2009). Kırsal Kalkınma Yaklaşımları ve Küçük Meta Üretimi, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 2, s. 173-188.
- Öztürk, A. (2011). **Postmodernite ve Geleneğin Meta-Metalaşması, Değişim Sosyolojisi**, s. 539-550.
- Öztürk, Ö. (2014). Piyasa Ekonomisinin Sonuna Doğru, **İktisat Dergisi**, Sayı: 529, s. 45-58.
- Rosdolski, R. (2012). **Marx’ın Kapital’inin Oluşumu**, (Çev. Cumhur Atay ve Münevver Çelik), İstanbul: Otonom.
- Sarıtepe, K. (2012). Emek Piyasası Oluşurken Metalaşma Sınıflararası İlişkiler ve Çifte Hareket, Uluslararası Sosyal Bilimler Lisansüstü Öğrenci Sempozyumu, 28-30 Nisan 2011, s. 111-131.
- Satır, Ö. Can (2012). Yeni Ankaralı Müzik Anlayışı ve Eğlence Geleneğinin Dönüşümü: Metalaşma ve Tüketim Kültürü Bağlamında Bir İnceleme, **Galatasaray İletişim Fakültesi Dergisi Özel Sayı 2**, s. 203-214.
- Satlıgan, N. (2012). Marx’ın Ekonomi Yazıları Kitabına Önsöz, N. Satlıgan, S. Savran ve E.A.Tonak (Der.), **Kapital’in İzinde** içinde, İstanbul: Yordam.
- Savran, S. (2012). Bir Üretim Tarzı Olarak Kapitalizm, N. Satlıgan, S. Savran ve E.A.Tonak (Der.), **Kapital’in İzinde** içinde, İstanbul: Yordam.
- Seçkin, G. (2004). **Ulusal Medyada Haber Üretim Sürecinde Çalışan Gazetecilerin Ekonomik ve Sosyal Statüsü Üzerine Bir Alan Araştırması**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Selik, M. (1982). **Marksist Değer Teorisi**, Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Sezgin, S. (2013). **Popüler Medyada Metalaşmış Aşk Anlatılarının Söylemsel Analizi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

- Schellenberg, W. (1976). **Kapital Üzerine Temel Kurslar**, (Çev. Ş. Bakırsan), İstanbul: Konuk.
- Şişman, N. (2014). Sütün Metalaşması: Biyomedikal/Biyoetik Yaklaşımlar, **Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi**, 29. sayı, s: 40-43.
- Smith, A. (2006). **Milletlerin Zenginliği**, (Çev. Haldun Derin), İstanbul: İş Bankası Kültür.
- Taner, Ş. (2012). Aşı: Kutsalın Metalaşması, **Toplum ve Hekim**, 27(1), s.14-26.
- Timur, T. (2011). **Felsefe, Toplum Bilimleri ve Tarihçi**, 1. Baskı, İstanbul: Yordam.
- Topses, G. (2009). Küresel Ekonomi Sürecinde Kadın ve Cinselliğin Metalaşması, **Bilim ve Ütopya**, 15 (181), s. 55-59.
- Turan, M. ve Müfit, B. (2010). Toprağın Menkulleştirilmesi, **Memleket Siyaset Yönetim**, Cilt: 5, Sayı: 12, s. 90-101.
- Wallerstein, I. (2009). **Tarihsel Kapitalizm**, (Çev. Alpay N.), İstanbul: Metis.
- Yılmaz, G. (2009a). **Suyun Metalaşmasında Etkili Olan Dinamikler: Türkiye Örneği Üzerinden Sanayi ve Tarımda Su Kullanımı**, Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi
- Yılmaz, S. (2008). Sermaye Birikim Sürecinde Gelineyen Yeni Aşama (?) Suyun Metalaşması, **İktisat Dergisi**, Sayı: 500, s. 78-82.
- Zencir, M. (2009). Sağlık Hizmetlerinde Metalaşma ve Sağlık Emekçilerinin Sömürüsü Kapitalizm ve Sağlık Hizmetleri, **Toplum ve Hekim**, 24(3), s. 78-82.

İNTERNET KAYNAKLARI:

Abacıoğlu, N., ve Ahmet, A. Dikmen (2008). “Meta Olarak İlaçta Sınai ve Fikri Mülkiyet Rejiminin Ekonomi Politikası”, **Üniversite ve Toplum**, 8(1), <http://www.universite-toplum.org/text.php3?id=347>, (Erişim Tarihi: 12 Ekim 2015).

Balaban, U. (2015). Kentin Metalaşma Halleri ve Siyasi Strateji, https://www.academia.edu/9981399/Kentin_Metala%C5%9Fma_Halleri, (Erişim Tarihi: 22 Ekim 2015).

Ercan, F. (2014). Meta Neleri İçerir? Sağlık Hizmetlerinin Metalaşması, <https://www.facebook.com/download/preview/1540534292829608>, (Erişim tarihi: 27 Ekim 2014).

Kıyan, Z. (2014). Kültürel Ürünleri Meta Olarak Yeniden Düşünmek, http://laborcomm.org/wp-content/uploads/2014/05/pdf/zafer_kiyan.pdf., (Erişim tarihi: 29 Ekim 2014).

Milor, V. (2015). “Şarabın Metalaşması ve Robert Parker”, <http://www.vedatmilor.com/sarabin-metalasmasi-ve-robert-parker/>, (Erişim Tarihi: 12/10/2015).

Noble, J. (2012). “Teknoloji ve Yüksek Eğitimin Metalaşması” <http://www.otonomdergisi.org/index.php/makaleler/ceviri/110-teknoloji-ve-yuksekegitimin-metalasmasi>, (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2015).

Yılmaz, G. (2008). “Su Sorununa Eleştirel Bir Yaklaşım: Üretimin Bir Faktörü Olarak Su”, http://www.supolitik.org/elestirel_bir_yaklasim.htm, (Erişim tarihi: 28 Ekim 2014).

Yılmaz, G. (2009b). Su: Bir İhtiyaç mı? Bir Hak mı? Yoksa Bir Kullanım Değeri mi?, <http://www.ivmedergisi.com/su-bir-ihtiya%C3%A7-m%C4%B1.html>, (Erişim tarihi: 28 Ekim 2014).

Yılmaz, G. (2011). “Koruma”dan, “Kurtarma”ya Geçiş Sürecinde Doğal Varlıklar: Doğa ve Kültürün Metalaşması, http://emekdogo.org/doga_ve_kulturun_metalasmasi.htm, (Erişim tarihi: 27 Ekim 2014).

TÜRKİYE’DE MÜZİK MÜZELERİ VE EĞİTSEL İŞLEVLERİ

Music Museums in Turkey and Their Educational Functions

Ali Öztürk*

Öz

Dünya müzecilik tarihine bakıldığında, müzelerin sınıflandırıldığı, işlev ve içeriklerine göre ad ve anlam kazandırıldığı görülür. Bu müzelerin ortak bileşenleri ise, nesnelere aracılığıyla geçmişle, şimdi ve gelecek arasında bilişsel ve duyuşsal bağ kurmak; biriktirmek ve korumak; benzerlik ve farklılıkları sergilemek; beğeni ve haz oluşturmak; eğitsel ve kültürel aktarımı kavramak diye sıralanabilir.

Türkiye’deki müzecilik tarihi ve anlayışı da, belirtilen bileşenlerden oluşmuştur. Müzeleri çeşitlendirme konusunda yeterince yol alınamamış olmakla birlikte, özellikle Arkeoloji ve Etnografya müzeleri ile büyük bir kültürel birikim ve bilgi, gün ışığına çıkarılmıştır. Sınıflandırılması, sergilenmesi ve müze eğitiminin kurallarına uygun işlev kazandırılması ise son yıllarda azımsanmayacak yol almıştır. Sınırlı “sunum” yerine teknolojinin de olanaklarını kullanmak; “gezmek” yerine, katılımcı müzegezerlik yaygınlık kazanmaya başlamıştır.

Gelişmiş ülkelere oranla gecikmiş de olsa tematik müzecilik, ülkemizde de yaygınlaşmaya başlamıştır. Bunlardan biri de “Müzik Müzeleri”dir. Az sayıdaki müzik müzelerinin kimilerinde sadece çalgıların sergilendiği, kimilerinde de çalgıların yanı sıra müziğe ilişkin değişik nesnelere sergilendiği koleksiyonları görmek olasıdır. Bu müzelerin, müzik tarihine, müzik bilimine, müzik eğitimine ve müzik beğenisine ışık tutar nitelikte dağarcık, donanım ve sunum olanakları varlık nedenleridir.

Kültürel ve bilimsel birikimin müzelerden çıkarılıp, yaşamın içine katılmak istendiğinde ise müzelerin eğitsel işlevleri önem kazanmaktadır. Bilginin tek başına yetmeyeceği; eğitim yoluyla işlenmesiyle anlam kazanacağı dikkate alındığında eğitsel işlev, müzelerin öncelikleri arasına girmektedir.

* Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi ABD, Eskişehir, Türkiye / alio@anadolu.edu.tr

Assoc. Prof. Dr., Anadolu University, Faculty of Education, Department of Fine Arts Education, Eskişehir, Turkey

Geliş Tarihi / Received: 29.03.2017 - Kabul Tarihi / Accepted: 22.04.2017

Öte yandan günümüz eğitim anlayışları arasında, disiplinler arası öğrenme/ bütüncül yaklaşım gibi olgular önem kazanmaktadır. Çok yönlü öğrenme, yaşantı oluşturma ve canlandırmalar anlamlı bulunmakta ve buna göre eğitim programları oluşturulmaktadır.

Çalışmanın amacı Türkiye'deki müzik müzelerinin yapılanmaları ve öğrenme ortamları olarak, eğitsel işlevlerinin neler olabileceğini araştırmaktır. Araştırmanın yöntemi betimsel olmakla birlikte, görüşme yoluyla da veri toplanmış ve yorumlanmıştır. Çalışma, Türkiye'deki müzik müzelerinin yapılanmasıyla sınırlıdır.

Anahtar Sözcükler: Müzik Müzeleri, Eğitim.

Abstract

Looking at the history of museology in the world, it is seen that the museums are classified, and they gained their meaning and name through their function and content. Common components of this museums can be listed as, setting up a connection with the past, now and the future through objects; collecting and protecting; exhibiting similarities and differences; creating admiration and pleasure; comprehending educational and cultural transfer.

The history of museology and its perception is made up of the stated components. Even though a lot of advancement was not achieved in the diversification of the museums, especially with Archeology and Ethnography museums, a huge amount of cultural background and knowledge was brought to light. Their classification, exhibition and making them gain function in accordance with the educational sciences has advanced considerably in the recent years though. Using the opportunities of the technology instead of limited “presentation”, and instead of “visiting” participative museum visiting started to be common.

Compared to the developed countries thematic museology become common in our country in spite of a delay. One of the examples of this is “Music Museums”. It is possible to see the exhibition of the instruments in some of these rare museums and it is also possible to see the object collections related to the music being exhibited in some others. Repertoire, equipage and exhibition facilities of these museums are the reason of their existence, enlightening music history, music science, music education and music taste.

Museums' educational function become crucial when the cultural and educational background is brought out of the museum and transferred into the life. When it is considered that the knowledge cannot be enough itself but it will be with the processing of the knowledge through education, educational functions takes its place in the priorities of the museums.

On the other hand, concepts like interdisciplinary learning/ holistic approach become important among the current educational approaches. Life-wide learning, creating experience and animations are thought as meaningful and educational programs are created accordingly.

The aim of the study is to investigate what the educational functions of the music museums in Turkey can be as structures and learning environments. The method of the study is descriptive and the data has been gathered and interpreted through the interview. The study is limited with the construction of music museums in Turkey.

Keywords: Music museums, Education.

Giriş

Eğitim ortamı denildiğinde, akla ilk gelen yer okullar değildir artık. Eğitim düzeyi yüksek ülkelerde, sınıflarla yetinilmeyip, oyun alanları, parklar, galeriler, müzeler, birincil amaçlarının yanı sıra eğitim ortamları olarak da kullanılmaktadır. Bu durum Türk eğitim sisteminde çok gecikmeli olsa da benimsenmiş ve yeni ders programlarında, okul dışı ortamların eğitim alanları olarak kullanılabilmesi belirtilmiştir. Özellikle müzelerin eğitim ortamı olarak değerlendirilmesi, pek çok araştırmayla ortaya konulmuştur. Müze eğitimi, Güzel Sanatlar Liseleri Resim Bölümlerinde ve Eğitim Fakültelerinin Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Resim-İş öğretmenliği programlarında zorunlu, kimi lisans programlarında ise seçmeli ders olarak okutulmaktadır. Ayrıca akademik araştırma alanı olarak da, kimi üniversitelerin lisansüstü programlarında yer almaktadır.

Konuyla ilgili olabilecek araştırmalar arasında, Zekiye Çıldır (2014), “Türkiye’de Bir Eğitim Ortamı Olarak Müzelerin Kullanımına İlişkin Eğitimciler Tarafından Hazırlanan Raporlar”; Derya Pekgözlü Karakuş (2012), “Müzelerde Uygulanabilecek Müze Eğitim Etkinlikleri”; Ferda Öztürk, Ayşe Çakır İlhan (2011), “Türkiye’deki Arkeoloji Müzelerinde Müzik Kültürüne İlişkin Nesnelerin İncelenmesi ve Müzelerde Müzik Eğitimi”; Nihal Kuruoğlu Maccario (2002), “Müzelerin Eğitim Ortamı Olarak Kullanımı” ve Ayşe Çakır İlhan, Ayşe Okvuran (2001), “Bir Eğitim Ortamı Olarak Müze ve Müze Çalışmaları” başlıklı çalışmalar sayılabilir.

Bu çalışmanın amacı Türkiye’deki müzik müzelerinin yapılanmaları ve öğrenme ortamları olarak, eğitsel işlevlerinin neler olabileceğini araştırmaktır. Araştırmanın yöntemi betimsel olmakla birlikte, görüşme yoluyla da veri toplanmış ve yorumlanmıştır. Çalışma, Türkiye’deki müzik müzelerinin yapılanmasıyla sınırlıdır.

Müze

Müzeler, öğrencisiz okullardır. Öyle ki bu okullarda, “dün” ve “bugün” araştırılır, korunur ve sunulur. Sınıfları olmadan tüm insanlar, bu okulun konukları, sorgulayanı ve öğrenenidir. Bu etkinlik sırasında sadece meraklarını gidermezler; bilgi ve haz da alırlar. Bu okulların, meraklılarına yaygın olarak ulaşabilmeleri için, birer eğitim programları olmakla birlikte, geleneksel değerlendirme anlayışından uzaktır. Öyle ki devam zorunluluğu da ders geçme sorumluluğu da yoktur.

Başka bir deyişle şöyle de tanımlanabilir müze: *“Toplumun ve gelişiminin*

hizmetinde olan, halka açık, insana ve yaşadığı çevreye dair tanıklık eden nesnelere üzerinde araştırma yapan, toplayan, koruyan, bilgiyi paylaşan ve sonunda inceleme, eğitim ve beğeni doğrultusunda sergileyen, kâr düşüncesinden bağımsız sürekliliği olan bir kurumdur” (Uluslararası Müzeler Konseyi-ICOM, 2004).

Müze Türleri

Koleksiyonlarına,
Bağlı oldukları yönetim birimlerine,
Hizmet ettikleri bölgeye,
Hitap ettikleri kitleye,
Koleksiyonlarını sergiledikleri mekânlarına,
Temalarına göre sınıflandırılabilir.

Müzelerin İşlevleri

Müzelerin işlevleri denildiğinde:
Toplama İşlevi
Belgeleme (Arşivleme) İşlevi
Koruma (Bakım-Onarım) İşlevi
Sergileme İşlevi
Araştırma İşlevi
İletişim İşlevi
Eğitim İşlevi öne çıkar.

Müze Eğitimi

Alternatif eğitimin önemli ortamlarından biri müzelerdir. Örgün eğitimin aksine sınırsız eğitim kontenjanı vardır. Temel amaç, insanı nesne üzerinden eğitmektir. Bu eğitimin “dün”ü sorgulayan yanı, “gelecek” için ışık tutar.

Müze eğitimi, izleyici ve müze koleksiyonu arasında iletişim kurmak amacıyla yapılan çalışmaların tümünü kapsar. “Günümüzde müze eğitimi “yorum, açıklama ve programlar sunarak ya da anılar, duygular ve düşünceler yaratma yoluyla, izleyenlerin yaşantılarıyla ilişkili anlam çıkarmalarını sağlayarak, koleksiyonlardan öğrenmelerini sağlama süreci” olarak tanımlanabilir (Moffat and Wollard, 1999’ dan Akt. Tezcan ve Ödekan, 2006).

Müze Eğitiminin Amaçları

1- Sergilenen nesnelere insanlar arasında köprü kurarak nesnelere onların yaşantıları ile bütünleşmesini sağlamak,

- 2- Nesnelerin maddi ve ideal değerleri ile algılanması yerine insan yaşamının somut ve otantik bir belgesi olarak algılanmasını sağlamak,
- 3- Geçmişle şimdiki yaşam arasında bağlantı kurmak,
- 4- İnsanın değişen ve gelişen teknolojiye uyum sağlamasına yardımcı olmak,
- 5- İnsanın yaşadığı ortama yabancılaşmasını önlemek,
- 6- Günümüz sorunlarına ve çatışmalarına yönelik anlayış kazandırmak,
- 7- İnsanların bugünkü yaşantıları ile nesnelerin bağlantısını kurarak siyasi,kültürel, sosyal, ekonomik ve çevrebilimle ilgili ilişkileri anlamalarını sağlamak ve araştırmacı yönlerini geliştirmek,
- 8- Bireylerin zamanlarını yaratıcı bir biçimde değerlendirmek,
- 9- Müzeyi bir yaşam biçimi haline getirmek,
- 10- İletişim ve öğrenmeyi yoğunlaştırmak amacı ile tüm olanakları sağlamak,
- 11- Müze ekonomisini geliştirmek,
- 12- İnsanların estetik duyarlılığının geliştirilmesi ve geleceğin sanat izleyicisinin hazırlanması ve insanın zihinsel gelişimine katkıda bulunmasıyla da önemli görevleri yüklenirler (Paykoç ve Baykal, 2000, Akt. Akmehtmet ve Ödekan, 2006).

Bir başka çalışmada ise müzelerin, genel olarak yaşamla bağıntılı olan her türlü içeriğin sunulduğu yerler olduğu vurgusu yapılmıştır.

Müze eğitimi, temel eğitimde ve yaşam boyu eğitim sürecinde, yaşantılara dayalı, çok yönlü öğrenme ve yaşam alanları olarak müzelerin etkin kullanımını içermektedir. Batılı pek çok ülke çocuklara ve yetişkinlere programlı olarak bilim, kültür ve sanat kursları düzenlemektedir (Buyurgan ve Mercin, 2005).

Müze ve Müzik

Bu iki kavram, birçok yanıyla yansıtılabilir. Eğitsel boyutları, tarihsel boyutları, kültürel boyutları, müze ve müzik kavramlarının ortak buluşma alanlarının bazılarıdır. Uygulama alanı olarak bakıldığında ise, bu iki kavram üç biçimde ilişkilendirilebilir.

İlki bütün müzelerin fiziksel ortamlarının bir sanat atmosferi olarak kullanılıp, oralarda resital ve/veya konserler verilmesidir.

İkincisi, müzik müzelerinde genel geçerliği olan konserler vermenin yanı sıra koleksiyon nesnelere ya da benzerleriyle resital ya da konser verilmesidir.

Üçüncüsü ise, kimi müzelerin, profesyoneller tarafından koleksiyonlarındaki çalgıları, kısa süreli kullanım amaçlı, ödünç verebilmeleridir.

Türkiye’de Müzik Müzeleri

Kültür Bakanlığı uzmanlarından Etnomüzikolog Oğuz Elbaş, Türkiye’deki müzik müzelerinin kuruluş serüvenini, 1994 yılında Prof. Ertuğrul Bayraktar ile çıktıkları bir yolculuk olarak tanımlıyor: “1994’den sonra, *Kültür Bakanlığının 21.08.1998 tarih ve 004047 sayılı makam onayı ile çalışmalar yeni bir boyut kazanmış ve müzik müzesi yapılandırma kurulu olarak, Prof. Yalçın Tura, Prof. Ertuğrul Bayraktar, Dr. İ. Lütfi Erol ve Oğuz Elbaş, görevlendirildi. Müzik müzesi projesinin, bakanlar, başbakan ve cumhurbaşkanı imzalarıyla resmi gazetede yayınlanması sağlanarak 31.07.2006 tarihinde kâğıt üstünde de olsa kuruluşu resmen tamamlanmıştır*” (Elbaş, 2017).

Fiziki anlamda tanımlanmış kendine özgü bir mekânı oluşturuluncaya dek, elde bulunan materyalleri sanal ortamda bir araya getiren ve Kültür Bakanlığı web sayfasında yer alan “Türkiye Sanal Müzik Müzesi” gerçekleştirilmiş, ancak bugün adı geçen sanal müzeye, çevrimiçi olarak ulaşım olanaklı değildir.

Oluşturulan sanal müzeye ilişkin süreci Elbaş, şöyle anlatmaktadır: “*Türkiye müzelerinde, kazı alanlarında, özel koleksiyonlarda dağınık şekilde bulunan ve Türkiye müzik kültürüne ışık tutan her türden materyal, belge ve bilgi anlamında derlenip toparlandı. Bunlar fotoğraflandı, slaytlara ve filmlere alındı. 2001 yılında, yaklaşık 30 bin km yol kat edilerek bütün Türkiye tarandı. 15 mega piksel çözünürlükte olmak üzere, 6000 civarında materyal belgelendi ve son derece önemli bir arşiv oluşturuldu. Bu arşiv şu anda her tip amaca uygun olarak değerlendirilebilecek bir arşivdir. Tüm bunlara karşın henüz müzik müzesi için gerek duyulan bütçe oluşturulabilmiş değil. Bu nedenle, süreç halen gelişme ve olgunlaşma aşamasındadır.*

Eldeki belgelerin, çok dikkatli biçimde derlenip toparlanması, arşivlenmesi, korunması, sınıflandırılması ve sunulması gerekiyor. Bu sayede hem bizler hem de dünya müzik çevreleri, bu belgelerin değer ve önemini anlayabileceklerdir. Her şeyden önce bu yolla Anadolu’nun müzik tarihinin gelişimine yaptığı katkılar daha sağlıklı biçimde tespit edilebilecektir. Bunların dünyaya ulaşabilmesi bakımından, sürecin dikkatli biçimde sonuçlandırılması ve aydınlatılabilmesi gerekiyor. Ancak kuşkusuz ki bu belgelerin taşıdıkları önemin farkına öncelikle kendimizin varması ve bu bilinçle dünyaya da sunmamız gerekiyor” (Elbaş, 2017).

MÜZİK MÜZELERİ İLE İLGİLİ TOPLANTI VE ARAŞTIRMALAR

Henüz doğrudan Türkiye’de ulusal müzik müzesini kurma odaklı ve bir bilimsel toplantı yapılmamıştır. Müzik içerikli bazı kongre ve sempozyumlarda, sunulan bildiri başlıkları altında, gündem oluşturulduğu ve tartışmalar yapıldığı görülür. Ulaşılan veriler sınırlılığında, bu çalışmalar şöyle sıralanabilir:

1. Müzik Kongresi, 14-18 Haziran, 1988.

Bu kongrede, henüz müzik müzesi oluşumundan söz edilmemektedir. Sadece Ethem Ruhi Öngör, “*Türk Musikisi Müzesi ‘Belge-Çalgı’ Kurulması Üzerine Görüşler*” adlı bildirisinde, 10-15 çalgıyla; 3-5 nota ya da kitapla, “Türk Musikisi Müzesi” açılmayacağından ve konunun uzman olmayanların elinde istismar edileceğinden söz etmektedir.

Türkiye’nin değişik kentlerinde yer alan devlet müzelerindeki çalgılar listesinin, demirbaş kayıtlarıyla verildiği bildiride; ileride kurulacak müzenin, “Belgeler” ve “Çalgılar” olmak üzere iki başlıktan oluşmasını da istemiştir (Öngör, 1988).

I. Uluslararası Tarihte Anadolu Müziği ve Çalgıları Sempozyumu (Ay ?) Haziran, 1999.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından hazırlıkları yürütülen Müzik Müzesi projesi çerçevesinde düzenlenen 1. Uluslararası Tarihte Anadolu Müziği ve Çalgıları Sempozyumu’nda değerli bilim insanlarının ortaya koyduğu somut bilgi ve araştırma bulgularının müzik kültürü araştırmalarına büyük katkı sağlayacağına olan inanç belirtilmiştir.

Müzik müzelerini yapılandırma kurulu üyelerinden Oğuz Elbaş, açılış konuşmasında: “*Bu çalışmalar bizleri çok şaşırtıcı saptamalar yapmaya, sonuçları yönünde yeni önlemler almaya zorlamıştır. Görülen en çarpıcı sonuç, müzik kültürümüze ait değerlerimizin bütünüyle ortaya çıkarılması için, ülkemizde sınırlı sayıda araştırmanın yapılmış olması ve bu konudaki yazılı kaynakların yetersizliğidir*” (Elbaş, 2004).

Müzik müzesi yapılandırma kurulu üyelerinden, Dr. İ. Lütfü Erol ise, “*Müzik Müzesi*” adlı bildirisinde, otantik müziklerimizin ve onlara ait çalgıların çağdaş bir müze anlayışı içinde bir arada tutulması ve bütün müziklerimizin ses örneklerinin asıllarına uygun halleriyle belgelere dönüştürülmesi üzerinde durmuş ve kurulması öngörülen müzenin amacı hakkında şöyle demiştir: “*Müzik müzesi ve onunla organik bir bağ içinde çalışma yürütecek olan Müzik Tarihi ve Kültürünü Araştırma Merkezi ile topraklarımız üzerinde eski*

ve uzak zamanlardan günümüze dek yaşanmış bütün kültürlere ait müziğin bilgileri korunacak ve Anadolu müziği, kendi yüksek değeri kazanarak hak etmiş olduğu haliyle ve bir bütün olarak gün ışığına çıkacaktır” (Erol, 2004).

Adı geçen bildiriye, yapılması öngörülen çalışmaların sonunda her çalgının teknik özellikleri anlatılıp kayıtlar yapılacağından, bunların bilgisayar teknolojisi içinde işlemlerden geçirilerek elde edilen sesli belgelerin, hem müze içinde hem de müze dışında CD kaydında ve internet aracılığıyla kullanılabileninden söz edilmiştir.

Türkiye’de Müzik Kültürü Kongresi, 29- 31 Mayıs, 2006.

Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın desteği ve Bilkent Üniversitesi’nin düzenlemesiyle gerçekleştirilen kongrede 19 üst başlık altında bildiriler sunulmuştur. Bu başlıklardan biri de müzik müzeleriyle ilgilidir.

Kültür ve Turizm bakanlığında müzik müzesi yapılandırma kurulundan Oğuz Elbaş, “*Tarihsel Süreç İçinde Türkiye’de Müzik Kültürü ve Müzik Müzeleri*” konulu bildirisinde, binlerce yıl öncesine dayanan Anadolu’daki müzik kültürü çalgıları hakkında bilgi vermiştir. Sonuç bölümünde müzik müzelerinin oluşturulması gerekliliğini ve kültürel birikimlerin müzeler aracılığıyla gelecek kuşaklara aktarılması gerekliliği üzerinde durmuştur.

Diğer bildirilerde ise yurt dışından davetli konuşmacıların, uzmanlık alanlarına ilişkin deneyim ve gözlemlerin paylaştıkları; müzik müzelerine ilişkin kendi ülke deneyimlerini aktardıkları; müzik müzelerinde sunum, bakım-onarım, güvenlik gerekliliği ve Çalgı Bilimi (Organoloji) konularını ele alındığı görülür.

MÜZİK MÜZELERİ VE MÜZE EVLER

Afyon Kocatepe Üniversitesi (AKÜ) İbrahim Alimoğlu Müzik Müzesi

Afyon Kocatepe Üniversitesi (AKÜ) Devlet Konservatuvarı binasında bulunan müzenin kurulması fikri AKÜ Devlet Konservatuvarı ve Alimoğlu Kültür Sanat Araştırma Merkezi (AKSAM) ile birlikte geliştirilmiştir. Alman koleksiyoncu Dr. Wolfgang Ott’un 250 kadar müzik aleti bağışlamasıyla müze daha da zenginleşmiştir. Ancak genel geçerliği kabul edilen müzik müzesi ölçütleri yerine çalgı koleksiyonu demek yanlış olmaz. Bağımsız bir yapısının olmayışı; koridor vitrinlerindeki sunuş biçimi ve kümeleme çalışmasının yetersizliği dikkat çekicidir.

İzmir Kültür Sanat ve Eğitim Vakfı (MÜZİKSEV)

MÜZİKSEV projesi, 26 yıllık birikimiyle İzmir Kalkınma Ajansı’nın (İZKA) finansal desteği ile hayata geçirilmiştir. İzmir’in kent kültürü geçmişinin simgelerinden biri olan, “Alsancak Evi”ni 2011 yılında önemli bir kültür kurumu olarak müzik müzesine döndürmüştür.

Bursa Müzik Müzesi

2016 yılında, Bursa-Nilüfer Belediyesi ve Sanlıkol Ailesinin işbirliğiyle hayata geçireceği müzik müzesi, açılma çalışmaları devam etmektedir.

Aşık Veysel Müzesi

2012 yılında Aşık Veysel’in, Şarkışla ilçesine bağlı Sivrialan köyündeki evi yenilenmiş ve müze evi olarak açılmıştır. Sivas Müze Müdürlüğü’nün, İsveç’in Stockholm kentindeki Synskadades Müzesi ile ortak yürüttüğü “Müzeler Arası Kültür İttifakı Projesi” kapsamında yeniden düzenlenmiştir.

Şanlıurfa İbrahim Tatlıses Müzik Müzesi

Şanlıurfa şehir surlarının güneyinde bulunan “Harran Kapısı”na bitişik 17. yüzyılda inşa edilmiş olan tarihi yapı, 2011 yılında Şanlıurfa Belediyesi’nce müzik müzesine dönüştürülmüştür. Şanlıurfa müziği ile ilgili bilgi panoları, müzik malzemeleri ve fotoğraflar ve müzik eserleri sergilenmektedir.

Şanlıurfa Müslüm Gürses Müzik ve Sanat Müzesi

Mahmut Nedim Konağı içinde Kurtuluş Müzesi’nin yanındaki tarihi binada yer alan müze; Şanlıurfa’nın Halfeti ilçesinde doğan, 2013 yılında hayatını kaybeden Şanlıurfalı ünlü ses sanatçısı Müslüm Gürses adına, Şanlıurfa Valiliği tarafından 2013 yılında açılmıştır.

Neşet Ertaş Müzesi

Kırşehir Valiliği tarafından 2013 yılında Neşet Ertaş müzesi açılmıştır. Müzede, Muharrem Ertaş, Çekiç Ali ve Şemsi Yastıman’la ilgili plak, saz ve kişisel eşyalara yer verilmiştir.

Dede Efendi Müzesi

İsmail Dede Efendi’nin, Sultanahmet Cankurtaran’da, 1818–1846 yılları arasında yaşadığı ev, 1984 yılında Türkiye Tarihi Evleri Koruma Derneği (TÜRKEV) tarafından restore edilip, müze haline getirilmiştir.

Zeki Müren Müzesi

Zeki Müren’in ölümünden sonra Bodrum’daki evi müze olarak açılmıştır.

Ayrıca 2011 yılında Bursa’da da Zeki Müren adına müze açma çalışmaları başlatılmıştır.

MÜZİK MÜZELERİNİN EĞİTSEL İŞLEVLERİ

Müzik müzelerinin eğitsel işlevleri araştırıldığında, diğer müzelerin eğitsel işlevlerinden çok farklı olmadığı görülür. Sadece müziğin kendine özgü eğitsel işlevleri ek olarak kendini gösterir.

Buyurgan ve Mercin, müzelerin eğitsel işlevlerine yönelik genel bir değerlendirme yaparak şöyle belirtmektedirler: “*Müzeler, eskiden var olan sorumlulukları yanında, bugün çok daha önemli bir görevi eğitim görevini üstlenmişlerdir. Çünkü müze ziyaretlerinin sürekli olması, kültürler arası iletişimin canlı tutulabilmesi ve eğitim bütünlüğü içerisinde önemli bir rolünün olduğunun benimsetebilmesi için müze eğitsel görevini yerine getirmek zorundadır*” (Buyurgan ve Mercin, 2005: 61).

Müzelerin genel olarak, yerel ve evrensel kültür hazineleri barındırma özelliği göz önünde bulundurulduğunda müzik müzeleri de bu görüşten ayrı düşünülemez. Müze ve müziğin ortak birçok kesişme alanlarının başında “kültür” kavramı gelir. Müzik kültürü de insanlığın var oluşundan başlayarak gelişimini sürdürmektedir. Bu kültürel değişim ve dönüşümü, bize somut biçimde en iyi gösteren kurumlardan biri müzelerdir. Çünkü müzeler, geçmişin ve bugünün değerlerinin geniş kitlelere ulaştırılmasında, yaygın eğitimin odağında, özgür öğrenme yerleridir.

Müzelerin tümünde olabileceği gibi müzik müzelerinde de eğitim programları bağlamında müzikle ilgili sergi, yaratıcı drama çalışmaları, atölye çalışmaları, tartışma oturumları, konserler, çalgı yapım etkinlikleri eğitsel işlevler arasında sayılır.

Benzetim tekniğiyle öğrenmeyi sağlar. Geçmiş-bugün-gelecek kavramlarını somutlaştırarak eğitimde kolaylaştırıcılığı sağlamış olur. Okuldaki soyut öğrenme, müzedeki öğrenme durumları ile somutlaşır.

Müzik müzelerinin eğitsel işlevleri başlıklar halinde şöyle sıralanabilir:

- Ulusal ve uluslararası müzik kültürlerinin tanınması ve eğitime yansıtılması
- Müzik beğenisi oluşturmada geçmişin yansıtılması
- Öğrenmenin temel ögesi olan güdülenme için görsel, işitsel olanaklar sunulması

- Oyun yoluyla etkileşimli öğrenme deneyimi yaşatılması
- Eğitimcilerin, mesleki bilgi ve genel kültürlerinin artırılması
- Kültürel varlık olarak müziğe ilişkin öğeleri, eğitimcilerin nasıl kullanacaklarının fark ettirilmesi
- Müziğe ilişkin öğrenmelerin yaparak yaşayarak gerçekleştirilmesi
- Müzik tarihinin geçmişiyile, şimdi arasında ilişki kurup, karşılaştırmalar yapılması.
- Müze izleyicilerinin duyularına, düş gücüne, estetik duyarlılıklarına, yaratıcılıklarına ve eleştirel düşüncelerine katkı sağlanması
- Müzik kültürünü ve eğitimini disiplinler arası yöntem ve teknikleriyle öğretebilmesi
- Müzik araçlarının tarihsel süreç içindeki değişiminin ayırt edilmesine katkı sağlanması
- Müziğe ilişkin tarihsel gerçeklerin, müzedeki belge ve nesnelere aracılığıyla gün ışığına çıkarılması
- Müzedeki çalgı ve belgelerden hareketle, yeni tasarım ve yorumlarda bulunmaya katkı sağlanması
- Müze koleksiyonlarından elde edilen bilgilerin geleceğe aktarılmasına katkı sağlanması
- Yaşam boyu öğrenmeye yönelik olanakların sunulması

Müzik Müzelerinde Eğitsel Amaçlı Yapılabilecek Etkinlikler

- Müzedeki çalgıların kil ya da oyun hamuruyla üç boyutlu olarak yapılması,
- Atık ve artık nesnelere çalgıların, benzerlerinin yapılması ve çalınması
- Müzedeki çalgılarla ilgili öykülerin, tanıtım broşürleri vb. materyallerin yaratıcı drama yoluyla canlandırılması,
- Orff yaklaşımıyla müzik-dans/devinim-söz ilişkisi oluşturup, disiplinler arası çalışma ve gösterime dönüştürülmesi,
- Müzelerdeki çalgıların benzerleri yapılarak, konserler verilmesi olarak sıralanabilir.

Müzedede Müzik Yapmanın Kuralları

Müzedede müzik yaparken uyulması gereken bazı önemli kurallar bulunmaktadır. Buna göre:

- Müzikal yorum için kurallardan biri, o müzeye ait bilgi olmadan müziğin olmayacağıdır.
- Başka bir kural da koleksiyonda yer alan çalgılar hakkındaki bilgilerin doğruluğudur. Müzik aracılığıyla canlandırma yapılmak istendiğinde gerçeklik taşıması için doğruluk payı da araştırılmalıdır.
- Müzik müzesi içindeki çalışmaları, grup içi ya da seyircilere yönelik oluşturmak için, uygun bir sergileme alanı bulunmalıdır.
- Müze uzmanları ile işbirliği yapılmalıdır. Kaynak malzemenin sağlanması, merak uyandırmak için tartışma yapılması yararlı olacaktır.
- Katılımcıları, uygun etkinliklerle doğaçlamaya yönlendirmek, katılımı kolaylaştırıcı olabilir.
- Katılımcılar müzedede ne ile karşılaşacaklarını bilmelidirler.

SONUÇ

Genel olarak müzelerin, özel olarak da müzik müzelerinin birçok işlevi olduğu göz önüne alındığında, özellikle geniş kitlelere yaygın biçimde ulaşması önemlidir. Kimi ders programlarında yer verilmiş olması, araştırmalar yapıyor olması küçümsenemez. Fakat aynı şeyleri Türkiye’de müzik müzeleri hakkında konuşmak olası değildir. Sayıları çok az olan kamu destekli müzelerin ve müzik insanlarına ait ev müzelerinin yeterli olduğu söylenemez.

Türkiye Müzik Müzesinin oluşturul(a)maması, genel olarak ulusal kültür mirasına bakış açısıyla tanımlanabilir. Müzik müzelerinin öyküsü, çoğu konuda olduğu gibi, geç de olsa hızlı başlanmış ama çabuk dur(durul)muş bir çabadır.

Ulusal Müzik Müzesi’nin kurulma karar ve çalışmalarının ilk aşaması olan arşiv oluşturma amaçlı yapılan toplama ve koruma çalışmalarının, uygun fiziksel koşullara gereksinim duyduğu unutulmamalıdır. Öte yandan müzik müzesinin yapılanmasında temel alınacak hem arkeolojik ve hem de etnografik değerlerin önemli bir bölümü, Bakanlık bünyesindeki müze ve saray depolarında hangi koşullarda korunduğu bilinmemektedir.

Konuya ilişkin olarak, Elbaş’ın değerlendirmesi, varılan noktayı özetleyici niteliktedir: “Son birkaç yıl içinde müzik müzesi müdürü olarak önce bir arkeolog atanmış ve daha sonra da bir sanat tarihçisi bu görevi yürütmektedir. Oysa tüm dünyada kurulmuş olan binlerce müzik müzesi; müzikolog, çalgı bilimci (organolog) müzik tarihçisi, çalgı yapımcısı gibi meslekler tarafından kurulmuş ve halen onlar tarafından da yönetilmektedir” (Elbaş,2016).

Bugün halen, Kültür ve Turizm Bakanlığı - Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü bünyesinde, müzik müzesi yapılandırma çalışmaları hakkında somut veriye ulaşım olanaksızdır. Ancak edinilen bilgiye göre, Ulusal Müzik Müzesi için mekân olarak düşünülen ve kullanım planı da çizilen, İstanbul Üsküdar’daki tekel binası, son yıllarda Devlet Tiyatroları tarafından kullanılmaktadır.

KAYNAKÇA

Buyurgan, S. ve Mercin, L. (2005). Görsel Sanatlar Eğitiminde Müze Eğitimi ve Uygulamaları (1. Baskı). Görsel Sanatlar Eğitimi Derneği Yayınları, Ankara.

128

Elbaş, O. (2004). Sunuş, I. Uluslararası Tarihte Anadolu Müziği ve Çalgıları Sempozyumu, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayın No: 102, Ankara.

Elbaş, O. (2011). “Tarihsel Süreç İçinde Türkiye’de Müzik Kültürü ve Müzik Müzeleri”, Türkiye’de Müzik Kültürü Kongresi Bildirileri, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları: 401, (ss. 5-22), Ankara.

Elbaş, O. (Erişim yılı: 2017). “Türkiye Müzik Müzesi Üzerine” http://sazadair.com/sazadair/index.php?option=com_content&task=view&id=37&Itemid=57

Elbaş, O. (2016). “Müzik Müzesi” <http://hakindostlari.com/uye/1/oguzelbas.aspx> (Erişim tarihi: Şubat, 2017).

Oruç, S., Altın, Bekir N. (Erişim yılı: 2017). “Müze Eğitimi ve Yaratıcı Drama” acarindex.com (Erişim tarihi: 15.02.2017).

Öngör Ethem, R. (1988). “Türk Musikisi Müzesi ‘Belge-Çalgı’ Kurulması Üzerine Görüşler”, Birinci Müzik Kongresi Bildiriler, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü, (ss.561-571), Ankara.

Öztürk, A. (2017). Oğuz Elbaş'la yapılan çevrimiçi görüşmeler. Şubat, Mart, 2017.

Öztürk, F., Çakır İlhan, A. (2011). “Türkiye’deki Arkeoloji Müzelerinde Müzik Kültürüne İlişkin Nesnelerin İncelenmesi ve Müzelerde Müzik Eğitimi.” İlköğretim Online, 10(3), 1202-1207, 2011. <http://ilkogretim-online.org.tr>

Tezcan Akmehmet, K., Ödekan, A. (2006). “Müze Eğitiminin Tarihsel Gelişimi” İTÜ Dergisi/b, Cilt:3, Sayı:1, ss.47-58, İstanbul.

EĞİTİM BİLİM TOPLUM DERGİSİ
YAZI BİÇEMİ*

JOURNAL OF EDUCATION SCIENCE SOCIETY
FONT STYLE*

A)Yollamalar, Kaynakça ve Dipnotu

A)References, Bibliography and Footnotes

1.Metin içinde yapılacak yollamaIar ayraç içinde (Yazar,kaynağın yayımlandığı yıl, sayfa numarası sırasıyla) gösterilecektir. Kaynakça da bu yolIama sistemine göre düzenlenecektir. Aşağıda farklı nitelikte kaynakların metin içinde ve kaynakçadaki yazılış biçimleri gösterilmektedir:

1.The references which will be made in a text should be shown in parenthesis (The author, the year when the reference was published: page numbers, respectively). The bibliography should be organised according to this referencing system. The different forms of references from different resources in a text and bibliography are as follows:

130

a)Tek yazarlı kitaplar ve makaleler

a)Books and articles with a single author

Kaynakçada:Tilly, C. (2001), Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu (Ankara:İmge Yayınları,1. Baskı) (Çev.K.Emiroğlu).

In the bibliography:Tilly. C. (2001), Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu (Ankara: İmge Publications, 1st Edition) (Trans. K.Emiroğlu)

Metin içinde yollamada:... (Tilly,2001:120).

Reference in the text: ...(Tilly, 2001:120).

Kaynakçada:Robinson, William I. (2001), "Social Theory and Globalization: The rise of a transnational state" Theory and Society 30:157-200.

In the bibliography: Robinson, William I. (2001). "Social Theory and Globalization: The rise of a translational state" Theory and Society 30:157-200.

Metin içindeki yollamada: ...(Robinson, 2001:170).

Reference in the text: ...(Robinson, 2001:170).

b)İki yazarlı kitaplar ve makaleler

b)Books and articles with two authors

Kaynakçada:Hirst, Paul/Thomson,Grahame (2000), Küreselleşme Sorgulanıyor (Ankara:Dost Kitabevi) (Çev.Ç.Erdem E.Yücel).

In the bibliography: Hirst, Paul/Thomson, Grahame (2000) Küreselleşme Sorgulanıyor (Ankara: Dost Bookstore) (Trans.Ç.Erdem E. Yücel).

Metin içindeki yollamada:...(Hirst/Thomson, 2000:80).

Reference in the text: ...(Hirst/Thomson, 2000:80).

Kaynakçada: Robinson, William I./Harris, Jerry (2000), "Towards A Global Ruling Class? Globalization and the Transnational Capitalist Class", Science and Society (Cilt:64,Sayı.1) 11-54.

In the bibliography: Robinson, William I./Harris, Jerry (2000), "Towards A Global Ruling Class? Globalization and the Transnational Capitalist Class", Science and Society (Volume:64, Issue.1) 11-54.

131

Metin içindeki yollamada:...(Robinson/Harris,2000:40).

Reference in the text: ...(Robinson/Harris.2000:40).

c)İkiden çok yazarlı kitaplar ve makaleler

c)Books and articles with more than two authors

Kaynakçada:Heitmeyer,Wilhelm/Müller,Joachim/Schröder,Helmut (1997),Verlockender Fundamentalismus (Frankfurt:Suhrkamp Verlag).

In the bibliography: Heitmeyer, Wilhelm/Müller,Joachim/Schröder, Helmut (1997), Verlockender Fundamentalismus (Frankfurt: Suhrkamp Verlag).

Metin içindeki yollamada:...(Heitmeyer vd.,1997:171).

Reference in the text: ...(Heitmeyer et all.,1997:171).

d)Derleme yayınlarında yer alan makaleler

d)Articles in the collections

Kaynakçada: Boratav, Korkut (2000), "Emperyalizm mi? Küreselleşme mi?" Tonak, E. Ahmet (Der.), Küreselleşme (Ankara:İmge Yay.):15- 25.

In the bibliography: Boratav, Korkut (2000), "Emperyalizm mi? Küreselleşme mi?" Tonak, E. Ahmet (Col.) Küreselleşme (Ankara: İmge Publications.): 15-25.

Metin içindeki yollamada: ...(Boratav,2000:21).

Reference in the text: ...(Boratav, 2000:21).

e)Yazarsız yayınlar ya da diğer kaynaklar

e)Publications without authors or others

Kaynakçada: DİE (1996), İstatistik Göstergeler 1923-1995, (Ankara).
Metin içindeki yollamada: ...(DİE,1996:141).

In the bibliography: DİE (1996), İstatistik Göstergeler 1923-1995, (Ankara). In the text:...(DİE, 1996:141).

f)Bunların dışında adı uzun resmi yayınlara ya da mevzuata metin içinde yapılabilecek yol göstermelerde kısaltmalar kullanılmalıdır. Örneğin Yüksek Öğretim Kanunu (YÖK), Millî Eğitim Temel Kanunu (METK) gibi.

f)In case of references to publications with very long names or to the legislation within the text, abbreviations should be used. For example, Yüksek Öğretim Kanunu (YÖK), Millî Eğitim Temel Kanunu (METK), etc.

2)Yollamalar dışındaki açıklamalar için dipnotu kullanılmalıdır. Ancak, sayfa düzeninde yarattığı sorunlar dolayısıyla dipnotu olabildiğince az kullanılmalı ve yazının sonuna eklenmelidir.

2)For extra explanations other than references, footnotes should be used. However, due to the problems that footnotes create in the page order, they should be used as minimum as possible and should be added to the end of the text.

B)Yazının yazılacağı bilgisayar programları, Font ve Harf Büyüklükleri

B) Computer programmes to be used for writing the text, Font and Character Sizes

1) Yazı PC’de hazırlandıysa “Word for Windows” un değişik versiyonlarında (2.0-7.0), Apple Macintosh’ta hazırlandıysa Microsoft Word’un değişik versiyonlarında (4.0- 5.1) “save” edilmiş bir diskette ve aynı zamanda 3 nüsha A4 boyutunda bilgisayar çıktısı olarak verilmelidir.

1) If the text is written on a PC, it should be submitted with different versions of “Word for Windows” (2.0-7.0) or if prepared in Apple Macintosh, it should be submitted with different versions of Microsoft Word (4.0-5.1) as saved in a diskette and as 3 hardcopies in A4 size.

2) Yazının ana bölümlerinde 12 punto, dipnotu, özet kaynakça, tablo gibi bölümlerinde ise 10 punto harf büyüklüğünün ve Times New Roman karakterinin kullanılması gerekmektedir.

2) In the main part of the text, the font size should be 12. However, in the abstract, bibliography or in tables, the font size should be 10. The typesetting should be Times New Roman.

3) Yazıda 800-1000 karakteri aşmayacak hem Türkçe hem İngilizce özet yer almalıdır.

3) There should be an abstract both in Turkish and English languages which will not exceed 800-1000 characters.

4) Orta başlık yazı alanının ortasında, yan başlık yazı alanının sol kenarında, girintisiz, kalın ve paragraf başlığı satırbaşından itibaren yazılır. Orta ve yan başlıklarda kelimelerin tamamı büyük harfle başlar, paragraf başlıklarında sadece ilk kelime büyük harfle başlar ve metin devamında gelir. Başlıklarda numaralandırma ve harflendirme yapılmamalıdır.

4) Mid-title should be written in the centre/middle of the writing space, side title should be written on the left side of the writing space, in unindented and bold, and the paragraph title should be indented. All of the words in mid and side titles should be written in capital, the first word should be started with capital letter in the paragraph titles and the text continues in this way. No numbers or letters should be used in the titles.

C) Yayınlanma Koşulları

C) Conditions of Being Published

1) Dergiye gönderilecek yazılar başka bir yerde yayımlanmamış ya da yayımlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır. Eğitim Bilim Toplum Dergisi yayımlanan yazıların bütün yayın haklarına sahiptir.

1) The articles to be sent to the journal should not be published in other journals or not be sent in order to be published. Journal of Education Science Society has all rights of publishing the articles published.

2) Bir yazının dergide yayımlanması Hakem Kurulu'nun konu alanı ile ilgili üyelerinden ya da Yayın Kurulu'nun yeniden belirleyeceği ilgili bilimcilerden en az üç hakeme yollanıp çoğunluğunun olumlu kararı ile yayınlanır.

2) The article is sent to at least three referees from the scientists determined by the relevant members of the editorial board of referees or the publishing board and the majority and the article is published in the Journal with the majority verdict.

3) Hakem Kurulu tarafından önerilen değişiklikler benimsenmezse, yazar(yazarlar) tarafından geri çekilebilir. Ayrıca, böyle durumda Yayın Kurulu yazıyı geri çekme ya da başka hakeme göndermek konusunda tam yetkilidir.

3) The article may be withdrawn by the author in case the changes recommended by the editorial board of referees are not adopted. Furthermore, the publishing board is fully authorized to withdraw the article or send it to another arbitrator.

4) Derginin hakemli bölümünde yer alacak makaleler hakem önerilerine uyularak düzeltilmek zorundadır. Düzeltme yapılmayan yazılar hakemli bölümden çekilmiş sayılır.

4) The articles to be published in the refereed part of the Journal should be corrected in compliance with the referee recommendations. The articles which are not corrected are considered to be withdrawn from the refereed part.

5) Hakemli yazılarda bilimsel anlatımın gerektirdiği öğelere ve ölçütlere uyulur. Bunun dışında kaldığı düşünülen yazılar hakemsiz bölümde (TARTIŞMA) değerlendirilir.

5) It is required to comply with the elements and criteria for the scientific expression. The articles which are considered to not meet this condition are evaluated in the non-refereed part (DEBATE).

6) TARTIŞMA yazıları

6) DEBATE articles

a-Yaklaşık 5 sayfayı geçemez,

a-It cannot exceed approximately 5 pages.

b-Yayın Kurulu'nun incelemesinden geçerek yayımlanır,

b-It is published after being reviewed by the Publishing Board.

c-Yazıda yer alan/alacak iddiaları açıklayan/destekleyen belgelerin bibliyografik kimlikleri Kaynakça'da ya da Dipnotlar bölümünde mutlaka belirtilir. Ya da belgenin aslı/fotokopisi konulur.

c-Bibliographic identities of the documents explaining/supporting the claims which are/are to be in the article should be definitely stated in the Bibliography or Endnotes or the original/photocopy of the document is submitted.

7)(1) ay içerisinde Yayın Kurulu ile herhangi bir şekilde iletişim kurmayan ve bu süre içerisinde Hakem Değerlendirme Raporu göndermeyen hakemlerin değerlendirmeleri dikkate alınmaz ve anılan yazı için yeni hakem belirlenir.

7)The evaluations of the referees, which do not make contact with the Publishing Board and not send Referee Evaluation Report within (1) month, are not taken into consideration. Thus, a new referee is determined for the mentioned article.

8)Düzeltilmesi için yazar(lar)ına gönderilen makaleler (1) ay içerisinde hakemlerin değerlendirmelerine uyularak düzeltilir ve EĞİTİM BİLİM TOPLUM DERGİSİ Yayın Kurulu'na ulaştırılır.

8)The articles which are sent to their authors for correction should be corrected according to the evaluations of the referees within (1) month and should be delivered to the Publishing Board of The JOURNAL OF EDUCATION SCIENCE SOCIETY.

9)Yazarlar ile yazının Hakem Kurulu arasındaki ilişki Yayın Kurulu tarafından sağlanır.

9)The correspondence between the authors and the editorial board of referees is ensured by the Publishing Board.

10)Yazılardaki tüm değişiklikler yazarları tarafından yapılır.

10)All of the changes in the articles should be made by their authors.

11)Hakem Kurulu'ndan geçen ve son biçimi verilen yazılar üzerinde değişiklikler yapılamaz. Her ne nedenle olursa olsun yazısını yayımlamaktan vazgeçen bir yazar, yazısını başvurudan sonra en çok 15 gün içerisinde yazısını geri çekebilir.

11)No change is made on the articles which are accepted and finalised by the Editorial Board of Referees. The author who waives to publish his article for any reason may withdraw his article within 15 days at maximum after the application.

12)Yazıların 7000 sözcüğü aşmaması önerilir.

12)It is recommended that the articles do not exceed 7000 words.

13)Yazının yayımlanması durumunda beş adet dergi yazar(lar)a gönderilir.

13)5 copies of the Journal will be sent to the author(s) in case the article is published.

* Web sayfamızda yayınlanmaktadır.

*It is published on our Website.

* Yayın Yönetim Yeri / Editorial Office

Cinnah Cad. Willy Brandt Sokak No: 13

06680 Çankaya / ANKARA

Tel : +90.312 439 01 14 (pbx)

Fax / Belgegeçer : +90.312 439 01 18

Web : <http://www.egitimbilimtoplum.com.tr>

E-mail : bilgi@egitimbilimtoplum.com.tr